

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYELİ ERKEKLERİN KARŞILIKLI GÜNDELİK
KONUŞMALARINDA ‘ERKEK OLMAK’ ÜZERİNE ANLAM
KURUŞLARININ İNCELENMESİ**

Zeynep Aygöl

2501090171

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sibel A. Arkonaç**

İstanbul 2013

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Zeynep AYGÜL

Numarası : 2501090171

Anabilim/Bilim Dalı : Psikoloji

Danışman Öğretim Üyesi : Prof. Dr. Sibel A.
ARKONAÇ

Tez Savunma Tarihi : 04.07.2013

Tez Savunma Saati : 14:00

Tez Başlığı : Türkiyeli Erkeklerin Karşılıklı Gündelik Konuşmalarında 'Erkek Olmak' Üzerine Anlam Kuruşlarının İncelenmesi

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Sibel A. ARKONAÇ		Kabul
2- Prof. Dr. Ferhat KENTEL		Kabul
3- Doç. Dr. Sevim CESUR		Kabul
4-Yrd. Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR YURTDAS		kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Elif KUŞ SAILLARD		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Yrd. Doç. Dr. Sema KARAKELLE		
2- Yrd. Doç. Dr. Ferzan CURUM		

TÜRKİYELİ ERKEKLERİN KARŞILIKLI GÜNDELİK KONUŞMALARINDA ‘ERKEK OLMAK’ ÜZERİNE ANLAM KURUŞLARININ İNCELENMESİ

Zeynep Aygöl

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan erkeklerin söyleminde, ‘erkek olma’nın anlamının söylemlerdeki inşasının, bu inşayı yaparken kullanılan açıklayıcı repertuarların ve ortaya çıkan ideolojik ikilemlerin söylem analizi ile incelenmesidir.

Çalışmanın katılımcılarını 25-70 yaşları arasından 15 erkek oluşturmaktadır. Her bir katılımcıyla birebir olmak üzere 15 ayrı görüşme gerçekleştirilmiştir. Konuşmalar ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve yazıya dökülmüştür. Görüşme metinleri söylem analizi ile incelenmiştir.

Konuşma metinlerinden ‘erkek olmak açıklanamaz’, ‘toplumdaki erkek’, ‘erkek olmak rahat’ ve ‘erkek olmak öğrenilir’ olmak üzere dört açıklayıcı repertuar elde edilmiştir. Erkek olmanın anlamına dair ideolojik ikilem ‘cinsiyet ayrımı vardır / cinsiyet ayrımı yoktur’ olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, erkekler için erkek olmanın anlamının iç içe geçmiş çeşitli söylemlerden konuşulduğunu ve erkek olmaya dair anlamın ortaklaşılardan yeniden üretimini ortaya koymuştur. Erkek olmaya dair anlam inşasının hangi zeminden yapılacağı erkekler için bir problem oluşturmaktadır. Erkek olmanın anlamının ortaklaşılardan yeniden üretimi erkeğin statüsünün ve öteki olanın işaretlenmesiyle çeşitlenmiştir. Erkek olmaya dair açıklamalar ve erkek konumlandırmaları da bu çeşitlilik içerisinde ve öteki üzerinden yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: erkek olmanın anlamı, açıklayıcı repertuarlar, ideolojik ikilemler, söylem analizi

EXAMINING THE MEANING OF “BEING A MAN” IN TURKISH MEN’S INTERACTIVELY DAILY SPEECHES

ABSTRACT

The aim of this study is to examine through discourse analysis the construction of the meaning of ‘being a man’ in discourses of men living in Turkey, interpretative repertoires which is used during this construction and ideological dilemmas which appeared while this construction.

Participants of the study consisted of 15 men between the ages of 25 and 70. Fifteen different one to one interviews were held. Interviews were recorded and then transcribed. Speech texts were evaluated through discourse analysis.

Four interpretative repertoires, which are “being a man can not be explained”, “man in society”, “being a man is comfortable” and “being a man is learned”, were obtained from speech texts. The ideological dilemma about the meaning of “being a man” was “there is gender discrimination / there is not gender discrimination”.

This study shows that what “being a man” means to men is talked through various nested discourses and reveals the common reproduction of the meaning of being a man. Constructing of the meaning about ‘being a man’ is a problem for men. The common reproduction of constructing the meaning of ‘being a man’ is varied by social status of man and pointing the other. Explanations about being a man and positioning of man, even, are made from this diversity and via the other.

Keywords: The meaning of being a man, interpretative repertoires, ideological dilemmas, discourse analysis.

ÖNSÖZ

Lisans öğrenciliğimden itibaren bir çok meseleyi farklı bakış açılarıyla anlamlandırabilmeme vesile olan, varlığını ve desteğini her konuda hissettiren, bu çalışmayı yapmam konusundaki inancıyla beni cesaretlendiren hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Sibel A. Arkonaç'a

Tez sürecim boyunca, çalışmamı çerçevlendirmem konusunda ve her türlü biçimsel düzenlemesinde destek olan Doç. Dr. Sevim Cesur ve Yrd. Doç. Dr. Göklem Tekdemir Yurtdaş'a,

Hem ders hem de tez sürecimde desteğini ve sohbetini esirgemeyerek bakış açımı zenginleştiren Uzm. Psk. Çağatay Çoker'e,

Tez sürecimde görüşmeleri yürütme ve analiz konularında fikirlerini benimle paylaşan Uzm. Psk. Elçin Elçi'ye,

Çalışmamın başından itibaren varlıkları ve destekleri ile yanımda olan arkadaşlarım, tez süreci ortaklarım Alper Yahyagil, Muharrem Gürhanel ve Latif Karagöz'e,

Her daim yanımda olan, eyleme geçmem konusunda beni yüreklendiren ve yapıp ettiklerime dair eleştirileriyle çalışmamı zenginleştiren Şakir Özüdoğru'ya,

Her türlü yorgunluğumun, zaman zaman yılgınlığımın üstesinden gelmemi kolaylaştıran tüm arkadaşlarıma,

Maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan, çalışmamın her aşamasını benimle birlikte takip edip heyecanlanan annem, babam ve ablama,

Çalışmanın başından itibaren görüşme yapmama vesile olanlara ve görüşme yaptığım tüm katılımcılara bu çalışmaya sundukları katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. TEORİK ÇERÇEVE	3
1.1. Sosyal İnşacılık.....	3
1.2. Söylemsel Yaklaşım, Dil ve Kimlik.....	5
1.2.1. Açıklayıcı Repertuarlar	7
1.2.2. İdeolojik İkilemler.....	8
2. CİNSİYETİN SÖYLEMLERDEKİ İNŞASI	10
2.1. Erkek ve Erkeklik Araştırmaları.....	10
2.2. Erkek ve Söylem.....	12
2.3. Çalışmanın Çerçevesi ve Hedefi.....	14
3. YÖNTEM.....	17
3.1. Analitik Metod.....	17
3.2. Katılımcılar.....	18
3.3. Prosedür ve Uygulama.....	18
4. ANALİZ SONUÇLARI.....	21
4.1. Açıklayıcı Repertuarlar.....	21
4.1.1. Erkek Olmak Açıklanamaz Repertuarı.....	22
4.1.1.1. hiç düşünmedim.....	22
4.1.1.2. erkek olmak değişken bir şey.....	26
4.1.1.3. erkek olmak tanımlanamaz.....	30
4.1.2. Toplumdaki Erkek Repertuarı.....	33
4.1.2.1. erkek olmak/olan tercih edilir.....	34
4.1.2.2. baskı gören erkek.....	43

4.1.3. Erkek olmak rahat repertuarı.....	50
4.1.3.1.mekansal rahatlık.....	50
4.1.3.2.şehire bağlı rahatlık.....	52
4.1.3.3.erkek erkeğe rahatlık.....	56
4.1.4. Erkek olmak öğrenilir repertuarı.....	60
4.1.4.1.babadan öğrenilen.....	60
4.1.4.2.anne tarafından yönlendirilen.....	66
4.1.4.3. yaşam boyu öğrenilen.....	68
4.2.İdeolojik İkilemler	70
4.2.1.cinsiyet ayrımı vardır / cinsiyet ayrımı yoktur	70
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	74
KAYNAKÇA.....	83
EKLER.....	87
Transkript – 1.....	87
Transkript – 2.....	96
Transkript – 3.....	108
Transkript – 4.....	122
Transkript – 5.....	152
Transkript – 6.....	176
Transkript – 7.....	183
Transkript – 8.....	203
Transkript – 9.....	224
Transkript – 10.....	249
Transkript – 11.....	269
Transkript – 12.....	297
Transkript – 13.....	320
Transkript – 14.....	335
Transkript – 15.....	350

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de yaşayan erkeklerin söyleminde, “erkek olma”nın anlamının nasıl ve hangi yollarla inşa edildiğinin incelenmesidir.

Bu çalışmanın çıkış noktasını, cinsel kimlikler üzerinden yürütülen siyasi politikalar, hem kendi çevremde hem de yazılı ve görsel medyada yıllardır süregiden ‘şiddet uygulayan, ezen, güçlü’ erkek imajıyla birlikte metroseksüel, feminen, eşitlikçi vb. tanımlamalarla farklı erkek olma biçimlerinin görünür olmaya başlaması ve bununla paralel olarak erkek olmaya dair bir çok farklı eleştirel yaklaşımın farklı erkekler tarafından dile getirilmesi, erkek olmaya dair geçmişteki eksikliklere karşın son zamanlarda akademik ilginin artmaya başlaması ve sivil toplum kuruluşları açısından da erkek olmaya dair sayıları az da olsa inisiyatif ve oluşumların var olmaya başlaması oluşturmaktadır. Türkiye’de yaşanan bu meseleleri benim fark edebildiğim, takip edebildiğim alan ise kendi gündelik yaşantımda denk geldiğim ve yürüttüğüm konuşmalar ile yazılı ve görsel medyada karşılaştığım dildir.

Yukarıda sözü geçen meselelerin ortak noktası ‘erkek olmak’tır. Erkek olmakla birlikte sözü edilegelen belli başlı kavramlar vardır. Bunlar; toplumdaki baskın söylemler tarafından erkekler için kabul edilebilir olan ve desteklenen çalışmak, asker olmak, baba olmak, güçlü olmak gibi kavramlardır.

Her söylem belirli özne pozisyonları için belirli açıklamaları olası kılar. Ancak bu olasılıklar sabit ve değişmez değildir, sürekli olarak inşa edilmektedir. Alternatif söylemler de bu sürekli inşa sürecinde ortaya çıkmaktadırlar. Literatürde ‘erkek olmak’ üzerine yapılmış az sayıdaki çalışmaların büyük bir çoğunluğu evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi baskın söylemlerin kişilere sunduğu özne pozisyonları üzerinden ya da baskın söylemin erkeklik dışı olarak işaretlediği veya onaylamadığı erkeklik alanları üzerinden yapılmıştır. Literatürde belirli özne pozisyonlarını erkeğe özgü olarak işaretlemeyen yürütülen çalışmalar konusunda ciddi eksiklikler söz konusudur.

Bu nedenle bu çalışmanın amacı, erkek olmanın anlamının erkekler tarafından nasıl ve ne şekilde açıklandığıdır. Çalışmanın odak noktası; erkek olmak hakkında yapılan karşılıklı konuşmalarda ne tür açıklamaların hangi zeminden üretildiği, erkeklerin bu açıklamalarla neler yaptıkları ve bu açıklamaların ne tür sonuçları olduğudur. Bir diğer ifade ile, erkeklerin erkek olmayı nasıl anlamlandırdıkları bu çalışmanın odak noktasıdır.

Erkeklerin erkek olmaya dair anlam inşalarına ulaşabilmek amacıyla birebir görüşmelerden elde edilen verileri söylem analizi ile inceleyeceğim. Erkek olmaya dair ortaklaşan anlam inşalarına ulaşmak amacıyla ‘açıklayıcı repertuarlar’; bu inşaların ortaya çıkardığı çelişkilere ulaşmak amacıyla da ‘ideolojik ikilemler’ analitik odakları çerçevesinde bir analiz yürüteceğim.

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Sosyal inşacılık

Sosyal inşacılık hem kendisi bir çok disiplinden beslenen hem de sosyal bilimler alanında yer alan birçok disiplinin beslendiği bir yaklaşımdır. Psikolojide sosyal inşacılığın ortaya çıkışı K. J. Gergen'in (1973) "Social psychology as a history" (Bir tarih olarak sosyal psikoloji) adlı makalesini yayınlaması olarak kabul edilir (Burr, 2012). Gergen'in bu makalesini yayınlama tarihi 'sosyal psikolojide kriz' denilen bir döneme denk gelmektedir.

Sosyal psikoloji, psikolojinin genelinin olduğu gibi daima tartışmalara açık bir alan olmuştur. psikolojinin genelinde krize yol açan temel soru psikolojinin bir doğa bilimi olarak mı yoksa bir insan bilimi olarak mı en iyi anlaşılıp uygulanacağıdır. psikolojinin genelindeki bu kriz Gergen'in sözü edilen makalesini yayınlamasının ardından sosyal psikoloji içinde ortaya çıkmaya başlamıştır (Cherry, 2012). Aynı zamanda, ikinci dünya savaşı sırasında Amerika ve Britanya devletlerinde insanların manipule edilmeleri ve propagandada kullanabilecekleri bilgiyi sağlamak için psikologların teşebbüsüyle ortaya çıkmış bir disiplin olarak sosyal psikoloji hakim grupların değerlerinin yükselmesini sağlamaya çalışmaktaydı (Burr, 2012). Hem sıradan insanın sözünün sosyal psikolojide duyurulamaması, hem paradigma kaygıları, hem de çoğunlukla laboratuvar davranışlarına yoğunlaşılması sosyal psikolojide krizin görünürlüğünü arttıran etmenler olarak sıralanabilir. Cherry (2012), bu krizi 'bir güven krizi veya bir alanın kimlik krizi' olarak tarif etmektedir.

Geniş bir yelpazeye yayılmış olan sosyal inşacılığın tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Shotter (2004: 194-195), sosyal inşacılığın odaklarını şu şekilde tarif etmektedir:

“Sosyal inşacılık, bireylerin kafalarının içinde gizli nelerin cereyan ettiğine odaklanmak yerine, dışarıda dünyada insanlar arasında ilişkilerde neler olduğuna, düşünceden çok dile, kendimizden çok ötekilere, aynılık ve benzerlikten çok farka ve hakikatlerden çok olabirliklere ve belki de en önemlisi, mevcut olmayan ile hazır bulunanlara veya bütün etkileşimsel faaliyetlerimizin dikkat edilmeyen arka planına odaklanmamıza yol açmıştır.”

Burr (2012), kendilerini sosyal inşacı olarak adlandıran araştırmacıların ortaklığını aile üyelerinin ortaklığına benzetmektedir. Birbirlerinden farklı düşüncelerde sosyal inşacılık başlığı altında toplanan yazarlar aşağıdaki varsayımlardan bir ya da birkaçını özümsemektedir (Burr, 2012):

- Kesin, doğru kabul edilen bilgiye karşı eleştirel bir duruşa sahip olmak,
- Tarihsel ve kültürel özgünlük vardır,
- Bilgi sosyal süreçlerle sürdürülür,
- Bilgi ve sosyal eylem birlikte gider.

Sosyal psikoloji disiplinindeki krizin sosyal inşacı yaklaşımla çözülmeye çalışılması geleneksel psikolojinin bazı temel varsayımlarının da reddedilmesini ya da yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Sosyal inşacı yaklaşımın geleneksel psikolojiden farklılaştığı noktaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kişilerin veya şeylerin içinde onları belirleyen, oldukları kişi veya şey olmalarının bir ön koşulu, yöneticisi olan bir öz, bir yapı yoktur.
- Bütün bilgiler dünyaya belirli açılardan bakmaktan türediğinden bilgimiz gerçekliğin doğrudan bir algısı değildir, nesnel değildir.
- Bütün bilgi biçimleri tarihe ve kültüre özgüdür.

-Dil, kendimizi ifade etmenin bir aracı değil; düşünmenin ön koşulu olarak sosyal bir eylemdir.

-Sosyal inşacı psikolojinin odakları etkileşimler, sosyal pratikler ve süreçlerdir (Burr, 2012).

Yukarıdaki sıralanan unsurlar aynı zamanda postmodernizmin temel unsurlarıdır. Sosyal inşacılık postmodernist düşünceden de beslenmektedir. Burr (2012), sosyal inşacılığın kültürel ve entellektüel omurgası olarak, ortaya çıktığı ve ona kendine has havasını veren zemin olarak postmodernizmi işaretlemektedir. Postmodernizm evrensel bilginin ve temeldenciliğin eleştirisiyle tanımlanmaktadır (Sarup, 2004). Postmodernizm ve sosyal inşacılığın ortak noktalarının eleştirel duruş ve dile dönüş olduğu söylenebilir.

Genel olarak psikoloji tarihine baktığımızda ise psikoloji, davranışı indirgemeci bir yaklaşımla ve çeşitli araçlar aracılığıyla incelemiştir. Davranışsal açıklamalar uyarıcı ve tepkilerle, bilişsel açıklamalar zihinsel süreçlerle açıklanarak tutum ölçeği, zeka testi gibi bireyin performansının sayısal temsillerine odaklanılmıştır (Kuş, 2007). Sosyal inşacılıkla birlikte psikolojide bilgiyi ele almada alternatif yollar ortaya çıkmıştır. Psikolojide sosyal inşacı yaklaşımı benimseyen araştırmacılar özcülüğün reddiyle birlikte araştırma odakları olarak dile yönelmişlerdir.

Dilin rolü söylemlerde ve söylemlerin sosyal fenomeni her seferinde farklı olarak inşa edişinde, böylece insan hayatı için her seferinde farklı eylemleri olası kılışında seyredilebilmektedir (Arkonaç, 2008). Dil, sosyal olarak inşa edilen bilginin önemli bir cephesidir. Aynı fenomen ya da olay, farklı şekillerde farklı algılama ve anlama yollarına sebep olacak şekilde tarif edilebilir ve yine de bu farklı açıklama tarzlarından hiçbirinin yanlış olması şart değildir (Willig, 2008).

1.2. Söylemsel yaklaşım, dil ve kimlik

Söylemin tek bir tarifini yapmak oldukça zordur. Bir söylem, olayların belirli bir versiyonunu bir şekilde birlikte üreten anlamalar, metaforlar, temsiller, imajlar,

hikâyeler ve ifadeler takımına dayanır. Herhangi bir nesne sayısız söylemle sarılıdır ve her biri bu nesneyi farklı şekillerde temsil etme ya da “inşa etme” mücadelesi verir (Burr, 2012). Söylemsel yaklaşım; söylemlerin, olayları veya nesnelere nasıl inşa ettiğine ve aynı zamanda, o dili konuşan insanlar tarafından yine ve yeniden nasıl üretildiğine bakar. Bunun yanında söylemlerin durum içinde konumlandırılmış, eylem yönelimli ve bağlama özgü olma özelliklerini de hesaba katar (Potter, 2004). Söylemsel yaklaşım, dünyayı anlama tarzlarımızın nesnel gerçeklikten gelmediğini ve insanlar arasındaki etkileşimin bir ürünü olduğunu vurgulayarak, etkileşimin ön koşulu olarak ‘dil’i merkeze almaktadır (Potter, 2004). Bu yaklaşımda dil etkileşimin kendisi olarak kabul edilir.

Geleneksel psikolojide dil, kişiyi açıklamada bir araç olarak kabul edilir (Burr, 2012). Düşünceler ile dilin iki ayrı mekanizma olduğu varsayılır. Düşünceler kişilerin içinde, önceden var olanlar olarak kabul edilirken, dil de bu önceden ve içsel olarak var olanların aktarıcısı olan araç olarak kabul edilir. Söylemsel yaklaşımda ise dil, insanlar arasındaki etkileşimi yaratan, insanların konuşurken dünyalarını inşa ettikleri bir eylem biçimidir ve bu anlamda dil icra edicidir (Edwards, 1997). Dil, tarafsız bir malumat taşıyıcısı değil, anlamların yaratıldığı ve değiştirildiği alandır, inşa edicidir (Taylor, 2001).

Kimliklerimiz de söylemler yoluyla sosyal olarak inşa edilir. Söylemler toplumun düzenlendiği ve işletildiği tarzla çok yakından bağlantılıdır (Burr, 2012). Kimliğimizi inşa eden söylemler, belirli etkileşimlerin bizim için olası kıldığı belli konumları da beraberinde getirirler. Kimliğimiz bizim için kültürel olarak ulaşılabilir olan söylemlerden ve diğer insanlarla içine çekildiğimiz etkileşimlerden inşa edilir. Burada inşa ile kastedilen sınırlı veya bitimli bir süreç değildir. İnşa, sürekli ve karşılıklı olarak devam etmektedir.

Burr (2012), kimliği yaş, mevki, etnik grup ve cinsiyet gibi ipliklerin birlikte ördüğü bir dokuya benzetir. Her bir iplik için kendimizi şekillendireceğimiz sınırlı sayıda önerilen söylemin oluşunu cinsellik söylemleri üzerinden açıklar. Cinsellik söylemleri, cinsel kimlik açısından bize sınırlı sayıda öneride bulunur. Homoseksüellik ve heteroseksüellik

birbirinin karşıtı olarak temsil edilen iki yaygın söylemdir. Heteroseksüellik kültürel olarak rahatlıkla ulaşılabilir olan ve daha “doğru” etiketini almış bir söylemdir. Bazı söylemlerin daha “doğru” etiketini alması diğerlerinin ise almaması göreceli olarak güçlü grupların menfaat alanıdır (Burr, 2012). Bu noktada Gramsci'nin öne sürdüğü hegemonya kavramı durumu açıklamak için bize yardımcı olabilir.

“Hegemoni” Gramsci'nin kullandığı bir terimdir. Bu terim baskıdan ziyade izne (consent) bağlı iktidar biçimlerinin altını çizer. Hâkim sosyal sınıfın ya da sınıf-ittifaklarının hükümranlığı, var olan sosyal düzenlemelere göre çoğunluğun iznini (en azından gizil kabulünü) kazanmaya bağlıdır. Hükümran mücadele sosyal hayatın ekonomik ve politik olduğu kadar kültürel tüm alanlarının içine işler, hükümranlıklar gündelik hayatın “sağduyu” varsayımlarında ideolojik olarak sürdürülür (Forgacs,1988, akt.; Fairclough, 2001). Herhangi bir sosyal şekillenmeyi idare eden söylem kurallarının analizi, yanı sıra, bundan dolayı, insanların bu kurallar tarafından nasıl şekillendirildiğinin ve bu kurallar tarafından kuşatıldıklarında ve ona karşı direndiklerinde kendilerinin bu kuralları yeniden nasıl şekillendirildiklerinin de bir analizi olmalıdır (Parker,2004,s.39).

1.2.1. Açıklayıcı Repertuarlar

Söylem analizi dili yakından incelerken dilde tekrarlayan kalıpları arar. Bu tekrarlayan kalıplardaki bir başlık açıklayıcı repertuarlardır. Söylemsel psikologlar dilin icra edici ve eylemsel doğasını vurgulayarak açıklamaların etkileşimlerde belli amaçlara uyacak şekilde inşa edilme tarzlarını araştırırlar ve insanların açıklayıcı repertuarlar gibi paylaştıkları bir kültürel alet kaynağını kullandıklarını öne sürerler (Burr, 2012: 62). Burr (2012) açıklayıcı repertuarları bir dansçının hareket repertuarına ve bir tamircinin alet kutusuna benzetir. Amaca uygun açıklama bu repertuardan alınır. Söylemi inşa eden ve söylemin inşa ettiği özneler için aynı zamanda bir esneklik söz konusudur. karşılıklı konuşmalardaki inşa ile ortak anlam üretilir. Bu anlam etkileşimin bağlamına özgüdür ve sürekli olarak inşa edilir.

Konuşarak gerçekleştirilen eylemde açıklayıcı repertuarları kullanarak insanlar açıkladıkları olayların nesnelere veya fenomenlerin belli versiyonlarını genellikle meşrulaştırırlar, kendi davranışlarına özür ya da geçerlilik getirirler, eleştirileri uzaklaştırırlar, etkileşimde bir duruşu korurlar veya reddederler (Burr,2012). Örneğin ‘özür dilerim’ dediğimiz zaman belirli bir durum hakkında bir eylem gerçekleştirmiş oluruz ve belirli bir konumdan konuşuruz. Sözü edilen belirli durumu konuşmanın bir çok farklı yolu olmasına karşın ‘özür dilerim’i seçerek amaca uygun bir eylem gerçekleştirmiş oluruz. Bu alet çantasındaki repertuarlar her zaman birbiriyle tutarlı olmak zorunda değildir.

1.2.2. İdeolojik İkilemler

İdeolojik ikilemler kavramı ilk kez Billig ve arkadaşlarının (1988) aynı ismi taşıyan kitabında yer almaktadır. Billig, marksizm gibi entellektüel ideolojileri kabul etmekle birlikte bunlara ilave olarak ‘yaşayan ideolojiler’den bahsetmektedir. Belli bir toplum ya da kültürün inançlarından, değerlerinden ve pratiklerinden meydana gelen (Williams, 1965; akt: Edley, 2001) kültürü oluşturmaktadır. entellektüel ideolojilerin aksine yaşayan ideolojiler tutarsız, parçalı ve çelişkili olabilmektedir. Bu durumun en güzel örneklerini belirli kültür ve toplumlara özgü olan atasözleri ve özdeyişlerde görebiliriz. Örneğin ‘iti an çomağı hazırla’ ve ‘iyi insan lafının üstüne gelir’ hakkında konuşulan kişinin ortama gelmesini iki farklı şekilde anlatan iki farklı açıklama biçimidir.

İdeolojik ikilemler kavramı aynı sosyal nesneye dair farklı açıklayıcı repertuarların retoriksel olarak inşa edilmiş olma ihtimalini kapsamaktadır (Edley, 2001). Birbirine zıt olarak konumlandırılmış, birbiriyle tutarsız açıklamaların bir aradığı söylemin esnekliğinden kaynaklanmaktadır. Bir söylem düzeni kapalı bir sistem değildir. Söylem, fiilen etkileşimde olanların açıklamalarıyla riske sokulan, açık bir sistemdir (Fairclough, 2001). söylem çalışmaları içerisinde ideoloji önemli bir yer tutmaktadır. ideoloji kavramı bir çok araştırmacının araştırma odaklarından biridir. Van Dijk (2001) eleştirel söylem analizini tarif ederken ideolojik olarak taraf tutan söylemleri araştırma düzeninin merkezine yerleştirir.

Belirli bir konum almak, bulunduğumuz konumu sağlamlaştırmak ya da söylediklerimizi meşrulaştırmak için belirli bir sosyal nesne üzerine getirdiğimiz farklı argümanlar ideolojik ikilemleri izlememizi sağlar.

Bir sonraki bölümde ilk olarak erkek araştırmalarının erkeği nasıl ele aldığından söz edeceğim. Daha sonraki bölümde söylemsel yaklaşım çerçevesinde erkeğin nasıl ele alınacağından söz edeceğim.

2. CİNSİYETİN SÖYLEMLERDEKİ İNŞASI

2.1. Erkek ve erkeklik araştırmaları

Sosyal bilimlerde erkek ve erkeklik konularına ilgi 1970'lerin sonuna doğru başlamıştır. Hearn(1996) bu konuya dair ilgi ve merakın 1987'den sonra belirgin bir şekilde arttığını dile getirir. Bu artışın etkenlerini ise şöyle sıralar : -Feminist alışmalar, -Gey politikası ve yazını, -Feminizme yönelik her türden erkek yanıtları. Hearn'ın tespitlerinden yola çıkarak akademik alanda erkek ve erkeklik çalışmalarının feminizmle olan bağlantısı için hem feminizmin bir ürünü hem de ona tepki mahiyetinde ortaya çıkan bir yanı olduğunu söyleyebiliriz.

“Erkek” ya da “erkeklik” üzerine yapılan araştırmalar son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. Erkeklik kavramı erken dönem feminist çalışmalarda patriarki kavramı ile ilişkilendirilerek ele alınmış olsa da araştırmaların odağının erkeklik ya da erkek olarak belirlenmesinin geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır.

Erken dönem feminist düşünürler kadınların ortak bir ezilme yaşadığını kabul etmişlerdir. Bu kabulün sorgulanmaya başlamasıyla farklı kadınlık deneyimleri ile bağlantılı farklı ezilme bağlantıları gün yüzüne çıkmıştır. Kadınlığın topyekûn, birlikte ezilmekten doğan bir “ortak çıkar alanı” olduğu iddiasının tartışılır hale gelmesi, erkekler arasında da kadınların ezilmesinden doğan topyekûn bir ortak çıkar alanı olduğu varsayımını sorgulamayı gerekli kılmıştır. Bu tartışmalar da farklı erkeklikler ve bunların farklı eril iktidar konumları olabileceğini sorgulamayı olanaklı kılmıştır (Sancar, 2009).

Sosyal bilimlerin erkekliği incelemesinin önündeki en önemli engellerden birisi sosyal bilimler alanında egemen olmuş biyoloji kökenli cinsiyet tanımıdır. Bu tanım erkekliğin ve kadınlığın doğuştan sahip olunan biyolojik/ genetik/ hormonal bir özellik, doğal bir hak olduğunu söyler. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı aracılığıyla cinsiyet farklarının oluşumuna odaklanma sayesinde biyolojik cinsiyet tanımı ciddi anlamda sorgulanmaya başlamıştır. Mead'in 1930'ların başında Okyanusya yerli kabileleri

üzerine yaptığı araştırma, kültürel çeşitliliğin farklı toplumsal cinsiyet inşalarına yol açabileceğini örneklemiştir (Mead, 1950, akt.: Atay, 2004). Mead'ın çalışması değişmez, değiştirilemez ve reddedilemez gelen erkeklik ve kadınlık hallerinin hiç de öyle olmadığı yolunda tartışma açmayı teşvik edici ilk örnek olarak ortaya çıkar ve toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından çığır açıcı nitelik taşır.

Cinsiyet farklarının doğal olduğu görüşünü tartışmaya açan araştırmalar ve feminist çalışmalarda tek tip “ezilen” kadının yerine farklı kadınlık deneyimlerinin önem kazanmasının etkisiyle farklı erkeklikler olduğu öne sürülürken erkeklikler arasındaki farkları araştırmak da önem kazandı. Bu alandaki öncü çalışmalardan olan *Men and Masculinity* (1974, akt.: Connell, 1998) adlı çalışmalarında Joseph Pleck ve Jack Sawyer erkeklik çözümlmelerini iktidar eleştirisi ile bağdaştırmışlardır. Daha sonraki tartışmalar ise “hegemonik erkeklik” kavramı etrafında yürütülmüştür. Yahudilerin, siyahların, latinlerin, işadamlarının, gaylerin, işçi sınıfının, orta sınıfın, sporcuların, öğrencilerin erkeklik kimliğiyle kurdukları ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çalışan tüm bu çalışmalarda açık veya örtük bir biçimde ortaya konan çok temel bir soru vardır: Erkeklik ve iktidar arasında nasıl bir ilişki vardır? Aslında bu soru erkeklik çalışmalarının kalbinde yatan temel soru olarak 1980'lerin başında geliştirilen ve günümüzde hala etkisini sürdüren bir kavramın, “hegemonik erkeklik” kavramının da altında yatan temel motiftir. Hegemonik erkeklik beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, orta yaşta, tam gün iş sahibi erkeğin özelliklerine denk düşmektedir (Sancar, 2009). Böylece bu tanıma uyan ve uymayan erkeklerin hegemonik erkeklik tarafından nasıl yönetildiği ve denetlendiği anlaşılır hale gelmiştir. Bu gelişmeler büyük ölçüde eşcinsel, etnik azınlık mensubu gibi “farklı” olarak tanımlanan erkeklikler üzerine yapılan yeni çalışmalardan beslenmiştir.

Bugün konuyla ilgili ana akım çalışmaların feminist kuram ve/veya queer çalışmaları etrafında şekillendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Mutluer (2008)'e göre bu çalışmaların çıkış noktalarından bir tanesi feminist kuramın farklı sınıf, yaş, meslek ve statü gibi özelliklere sahip erkeklerin ve erkeklik hallerinin toplumsal yapı ile ilişkileri içerisindeki

konumuna odaklanmasıdır. Bu çalışmaların çıkış noktalarından bir diğeri ise queer teorisinin cinsiyet kavramını yeniden tartışmaya açması ve farklı cinsel yönelimlerin erkek ve erkeklikle olan ilişkisini mercek altına alıyor olmasıdır.

2.2. Erkek ve Söylem

Söylemsel psikolojiye göre erkeklik/kadınlık sabit ya da kalıcı bir şey değildir; an be an sürekli tekrardan üretilendir. Dolayısıyla “doğası icabı olanı yapmak” (“kadın başıma gecenin bi vaktinde.....”, “kuyruk sallayan kadına en nihayetinde erkek olarak.....” vs..)gibi bir savunmanın arkasına gizlenmek artık geçersizdir (Edley, 2001). Söylem analizi ile erkekliğin bir araya getirildiği önemli çalışmalardan bir tanesi Nigel Edley’in *Erkekliği İncelemek* (2001) adlı çalışmasıdır. Geleneksel psikoloji analizleri erkeğin bira kutularını tekmelemesini, araba yarıştırmasını, sürekli tekrarladığı futbol konuşmalarını birer ayak izi ve onu üreten hayvanın ayak izleri olarak kurarken, Edley çalışmasında bu sözlerin ve de hareketlerin hayvanın kendisi olduğunu iddia eder. Erkekliği bu gibi faaliyetlerin sebebi değil daha ziyade bir sonucu olarak ele alır. Edley (2001) araştırmasının teorik çerçevesini şöyle özetlemektedir :

“- Erkeklik doğal bir olgu olmaktan çok söylemsel bir kazançtır

- Topluca ya da diğerleri ile birlikte yapılan birşeydir.

- Cinsel kimlikler tipik bir şekilde müzakere edilir ve gücün işleyişine dâhil olur.

- Erkekler kendilerini kendi istedikleri gibi inşa etmede hür değillerdir. Bir ölçüde, varsayabilecekleri kimlik türlerini belirleyen onların kültürel tarihleridir

- Erkeklik bir icraat olabilir ama sık sık alışkanlık ya da rutin haline gelendir.”

Araştırmanın görüşmeleri için “feminist kimdir ya da feminizm nedir, feminizm hakkında ne düşünüyorsunuz, feministler ne istiyor” şeklinde üç standart soru belirlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere bu çalışmada erkeklik feminizm hakkındaki görüşlerinden yola çıkarak erkeklerin konuşmalarından erkekliği anlama girişimidir.

Türkiye’de ise Serpil Sancar’ın erkeklik çalışmaları alanına önemli katkıları vardır. Erkeklik : İmkansız İktidar (2009) adlı kitabına konu olan çalışmasında farklı yaşlardan ve farklı sınıflardan erkeklerle çalışarak Türkiye’de erkeklik söyleminin oluşum süreçlerini anlamaya çalışmıştır. Çalışması sonucunda elde ettiği bulguları şöyle sıralamak mümkün:

- Artık ailenin yaşlı erkeklerinin genç erkekler üzerinde fazla bir iktidarı kalmamıştır. Üreten, kazanan, kapitalist piyasanın dinamiklerine dahil olan yani piyasaya dayalı bir erkeklik söz konusudur.

- Çoğu erkeğin hayali artık güçlü piyasa “abilerine” yanaşmaktır.

- Ailenin yaşlı erkeğinin deneyimlerini reddeden genç erkeğin babalık deneyimine ulaşmasında çeşitli kırılmalar süreksizlikler yaşanmaktadır. Bu durum da “erkeklik kaybı” krizlerine yol açmakta, krizi atlatmak için ise eril şiddet daha fazla başıboş bırakılmaktadır.

- Türkiye’de cinsiyet rejimi doğuştan gelen biyolojik farklılıklara dayalı biyolojist bir anlayışla şekilleniyor. Bu anlayış hem İslami hem de laik kaynaklardan beslendiği için yaygın bir kabul görüyor. Böylece eril şiddet ve “dişil itaat” da biyolojik cinsiyetin gereği haline dönüşebiliyor.

- Kadınların “egemen erkeklik inşa” sürecindeki rolleri belirleyicidir. Anne, sevgili, eş, iş arkadaşı, vb. konumdaki kadınların egemen erkeklik davranışlarını ne ölçüde kabullendiği, onayladığı ya da reddettiği önemlidir.

Sancar, araştırma bulgularını ekonomik, sosyolojik ve politik bağlamlarla ilişkilendirerek yorumlarken bu yorumlamayı kadınların erkeklik söyleminin inşasındaki rollerine de yer vererek gerçekleştirmiştir. Bourdieu de (2001) erkek egemen sistemlerde kadınların sahip oldukları ikincil konumlar gereği baştan çıkarma gibi belirli silahları kullanmaya itildiklerini belirtir. Ancak baştan çıkarma eril tahakkümün işlediği kurulu cinsiyet düzeninin tam da kadınlardan yapmalarını beklediği şeydir ve nihayetinde bu silah, kadının kendisine döner. Son bakışta kadının yaptığı şey bu tahakkümü güçlendirmektir (Bourdieu, 2001; akt. Mutluer, 2008)

Türkiye’de erkek egemen cinsiyet rejiminin değişim rotalarına bakarsak bunun modernliğin eşitlik ve refah bahşettiği erkek kesimlerinden çok, sorunlu kıldığı, reddettiği, dışladığı ya da ikincilleştirdiği kesimlerden geldiğini görürüz (Sancar, 2009).

2.3. Çalışmanın çerçevesi ve hedefi

Bu tezdeki meselemin çıkış noktasını kendi gündelik hayatımda gözlemlediğim cinsiyete dayalı belirlenme durumları oluşturmaktadır. Meselenin erkek olmanın erkekler tarafından inşa edilen anlamları kısmına odaklanmamın sebepleri; sert, saldırgan, öfkeli, şiddet uygulayan, uzlaşmacı olmayan, güçlü, iktidar sahibi gibi konumlarla uyumlu bir şekilde inşa edilen erkek kimliği imajı üzerine son yıllarda bir çok tartışma yürütülmüştür. Bu tartışmalara genel olarak baktığımızda ise meselenin çoğunlukla belirli iktidar ilişkileri içerisinde ezilen-ezen şeklinde konumlandırılan kadın-erkek özneler üzerinden yürütüldüğünü görmekteyiz.

Cinsel kimlikler üzerine en yoğun hareketler ve tartışmalar kadın ve lgbtt/q bireyler etrafında yürütülmektedir. Sosyal bilimler literatürü için de aynı durum söz konusudur. Bu tartışmaların ortak yanı hemen hepsinde erkek ve erkeklığe dair ortak vurguların olmasıdır. Ancak hem toplumsal hareketler bağlamında hem de sosyal bilimler literatüründe erkek olmaya ve erkeklığe dair tartışmaların ve araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir. Türkiye’de cinsiyet üzerine yürütölen tartışmalarda ve araştırmalarda erkek ve erkeklığe dair tartışmalar araştırmalar çoğunlukla kadın ve lgbtt/q bireyler üzerinden dolaylı bir şekilde yürütölmektedir. Feminist literatürdeki pek çok çalışma ise erkek egemenliğinin kadınlar tarafından nasıl anlamlandırıldığına odaklanırken bu durumun erkekler için anlamı ve nasıl yaşandığı aynı ilgiyi görmemektedir.

Erkeklik ve erkek olmak üzerine yürütölen az sayıdaki araştırmalarda erkek olmak ataerki, babalık, askerlik, şiddet, etnik köken, dini inanç, cinsel tercih ve yönelimler, edebiyatta ve medyada temsil biçimleri, spor ve vaka analizleri gibi başlıklarla ilişkilendirilerek yürütölmektedir. Bu çalışmalarda çoğunlukla erkeklik doğuştan verili ve değişmez bir durum olarak ele alınmakta, merkezinde hegemonik erkeklik yer

almakta ve araştırma problemleri de bunun etrafında oluşturulmaktadır. Literatürde çoğunlukla erkek olmanın anlamlarından ziyade erkek olmanın ilişkili olduğu varsayılan kavramlarla erkeklerin ilişkisini araştıran çalışmalar yer almaktadır. Kimliklerin sürekli olarak inşa edildiğini öne süren bir yaklaşımla meseleyi ele aldığımızda ise; merkeze erkek olmak ya da erkekliğin alınıp bu merkezin diğer kavramlarla olan ilişkisinin incelenmesi hem erkek olmanın verili ve değişmez bir kategori oluşunun yeniden üretimine katkı sağlamakta hem de araştırma odağının erkek olmaktan ya da erkeklikten uzaklaşmasına sebep olabilmektedir.

Erkek olmanın tartışılabilir ve sorgulanabilir olduğu toplumsal hareketlere baktığımızda ise feminist hareketlerde olduğu kadar belirgin olmadığını ve erkeklik hareketlerinin ortaya çıkışının feminist hareketlerde doğrudan bağlantılı olduğunu görebiliriz. Yetmişlerdeki ve seksenlerdeki erkek özgürlük hareketleri de erkeklerin değiştiğini, egemen erkeklik değerlerini reddeden erkeklerle birlikte bu değerlerin tartışılabileceğini göstermeleri açısından önemlidirler. Her iki hareket de erkekleri 'redde' çağıran siyasi birer hareket olarak günümüzde halen etkisini sürdürmektedir.

Erkek özgürlük hareketlerinin Türkiye'deki yansımalarına baktığımızda ise birbiriyle bağlantılı iki oluşumla karşılaşmaktayız: Biz erkek değiliz inisiyatifi (BEDİ) ve rahatsız erkekler grubu.

Erkek olmaya dair tüm bu tartışmalar egemen erkeklik değerleriyle uyum sağlayamayan/sağlamayan azınlık gruplar çevresinde yürütülmektedir. Egemen erkeklik değerleriyle uyum sağlasın ya da sağlamasın erkekler için erkek olmanın nasıl tarif edileceği üzerine yürütülen tartışmalar bu çalışmada erkek olmanın hangi cephesine odaklanacağım konusunda oldukça yol gösterici olmuştur.

Erkek olmak nedir, nasıl bir şeydir, nasıl erkek olunur, erkek olmaktan bahsederken hangi erkekten bahsediyoruz gibi sorularda birlikte bu çalışmanın odağını belirledim. Gündelik yaşamda erkekler için erkek olmanın anlamlarının neler olduğu bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır.

Sosyal inşacı yaklaşıma göre kimlikler değişmez, sabit kategoriler olarak kabul edilmezler; aksine sürekli inşa edilen, değişken ve akışkan olarak ele alınırlar. Sosyal inşacı yaklaşımla bu çalışmayı yürütmek, cinsiyetin ve cinsel rollerin değişmez, değiştirilemez olduğu iddiası ile başa çıkmayı ve bu sebeble kişiler arası etkileşimlerde ortaya çıkan cinsiyete dayalı sosyal pratiklerin araştırılabilir olmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmada erkekler için erkek olmanın anlamlarının neler olduğu konusunu da sosyal inşacı bir yaklaşımla ele alacağım. Erkek olmayı sosyal inşacı bir çerçevede ele almak, erkek olmaya dair genel geçer kabullerin ortaya çıkaracağı erkek olmakla özdeşleştirilemeyen varsayımlardan uzaklaşmayı sağlamaktadır. Sosyal inşacı yaklaşım erkek olmanın anlamlarının çalışılmasında oldukça kolaylık sağlamaktadır ancak konunun hangi yöntemle ele alınacağı da tanımları yeniden şekillendirecektir. Yöntem, erkek olmanın anlamının nasıl, ne şekilde ve nerede aranacağını konusunda belirleyici olmaktadır. Bu sebeplerle; bu çalışmayı erkek olmayı sürekli bir inşa olarak ele alabileceğim, erkek olmanın inşa edildiği söylemleri, sosyal pratiklerini, olası konumlarını ve bu konumların ortaya çıktıkları zeminleri inceleme imkanları sunan eleştirel söylem analizi ile yürüteceğim.

Türkiye’de yaşayan erkeklerin söyleminde, “erkek olma”nın anlamının nasıl ve hangi yollarla inşa edildiği bu tezin temel meselesini oluşturmaktadır. Daha geniş anlamda, çalışmanın amacı, bu anlam inşası sırasında kullanılan açıklayıcı repertuarların (söylemlerin ‘erkek olmayı’ nasıl inşa ettiğinin) ve ideolojik ikilemlerin (erkeklerin hangi zıt pozisyonlar ve açıklamalar içerisinde kaldıklarının) söylem analizi ile incelenmesidir.

3. YÖNTEM

3.1. Analitik Metod

Bu çalışmada söylem analizi kullanılmıştır. Söylem analizi en basit haliyle dilin yakından incelenmesi ve dildeki kalıpların aranması olarak tarif edilebilir (Taylor, 2001). Harre (1998)'nin psikolojinin bir anlam çalışması olmasını önermektedir. Söylem analizinde de dünyayı anlamlandırma çabamızda hangi açıklamaları, nasıl inşa ettiğimiz incelenir. Söylem analizinin nasıl yürütüleceğine dair tek bir tarif yoktur. Söylem analizine dair eleştirel yaklaşımlarda teori ve problem birbirine geçmiştir ve karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler (Dijk, 2001). Araştırmanın çıkış noktası olarak bir sosyal meselenin belirlenmesi (Fairclough, 2001) araştırmanın hem teorik arka planının hem de analitik odaklarının her araştırma düzeneği için yeniden belirlenmesi zorunlu kılabilir. Örneğin Van Dijk (2001) kendi araştırma düzeneği bir yöntem, yönerge olarak kabul etmeyip ekol olmasını veya takipçileri olmasını eleştirellikle uyuşmadığı gerekçesiyle reddetmektedir. Buradan hareketle eleştirel söylem analizi çalışmalarının her birinin kendine has analitik odakları olduğunu söyleyebilirim.

Söylem analizi ve söylem analistleri arasındaki çeşitliliğe karşın ortaklaşan bazı analitik odaklar mevcuttur. Bu çalışmada analizimi eleştirel söylem analizinin ortaklaşan analitik odaklarından olan 'açıklayıcı repertuarlar' ve 'ideolojik ikilemler' çerçevesinde yürüteceğim. Söylem analizinin net bir tanımı olmadığı gibi analizde açıklayıcı repertuarlar ve ideolojik ikilemlerin nasıl tespit edileceğinin de net bir tanımı yoktur. Potter ve Wetherel (1995) bu noktada analistin sezgilerine ve verileri yoğun, ayrıntılı ve tekrarlayan okumalarına vurgu yapmaktadırlar. Konuşma metinlerinde aynı meseleye dair katılımcılar tarafından tekrarlanan açıklama biçimlerinin (açıklayıcı repertuarlar) ve katılımcıların hangi meseleler etrafında çelişkili, tutarsız açıklamalara başvurarak çatışan söylemleri birlikte inşa ettiklerinin (ideolojik ikilemler) etrafında incelenmesi analizin bütününe oluşturmaktadır.

Söylem analizi örneklem seçiminde psikolojide genel kabul gören görüşten farklılaşmaktadır. Çalışmanın çerçevesini belirlediği gibi örneklem seçimini de araştırmanın problemi belirlemektedir. Ele alınan meseleye dair farklı söylem gruplarından araştırmacının seçeceği ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan katılımcılar araştırmanın örneklemine oluşturur. Araştırmaya katılan kişi sayısından ziyade farklı söylemlere erişebilirlik önemlidir.

Söylem analizi çalışmalarında katılımcılar kadar önemli olan bir diğer konuda görüşmeyi yapan kişinin kendisidir. görüşmeyi yapan kişi, katılımcılarla birlikte söylemin bağlamını ve anlam inşasını etkileyen bir diğer katılımcıdır (Parker, 2005). Bu nedenle araştırmacı da görüşmelerin temasını araştırma probleminin etrafında tutmaya yönelik müdahaleleri dışında diğer katılımcılar kadar görüşmelere etkin olarak katılır. görüşmecinin etkileşimdeki konuşmaya yaptığı katkılar da analize tabi tutulur.

Bu çalışmada görüşme tekniği olarak niteliksel yöntemlerde kullanılan ‘birebir görüşme tekniği’ kullanılmıştır. görüşmeler sırasında üzerinden geçilecek temalar araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş olsa da temaların sırası, nasıl ele alınacağı etkileşim sırasında konuşmanın doğal akışına bırakılır, açık uçlu yorumlara izin verilir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler kaydedilerek yazıya dökülür. Bu çalışmada birebir görüşme tekniğiyle yapılan görüşmelerden elde edilen konuşma metinleri söylem analizi ile incelenmiştir.

3.2. Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları Eskişehir’de yaşayan, yaşları 25 ile 70 arasında değişen toplam 15 yetişkin erkekten oluşmaktadır. Görüşmeler; iş yeri, kafe ve ev ortamlarında, görüşmeci ve katılımcı ile birlikte Eskişehir’de gerçekleştirilmiştir.

3.3. Prosedür ve uygulama

Görüşmelerin gerçekleştirilmesi için, her bir katılımcı ile uygun zaman ve sakin, gürültüsüz mekânlar belirlenmiştir. Görüşmelerin süreleri, bir görüşme hariç olmak

üzere yirmi dakika ile bir buçuk saat arasında değişmektedir. Önceden hazırlanmış sorular, görüşmeleri gündelik konuşmalardan uzaklaştırıp görüşmede ortaya çıkan anlık etkileşimi yönlendirmiş olacağından görüşmelerde önceden hazırlanmış sorulara başvurulmamıştır. Görüşmelerin temalarını pilot görüşmelerden elde edilen temalar, erkek olmak üzerine literatürdeki diğer araştırmalarda ele alınan temalar ve görüşmeler sırasında etkileşimde ortaya çıkan temalar oluşturmaktadır. Görüşmelerdeki temalar şu şekilde sıralanabilir:

- erkek olmanın kendileri için ne demek olduğu,
- nasıl bir erkek oldukları,
- toplumda erkek olmanın nasıl bir şey olduğu,
- iş ve aile hayatında erkek olmanın nasıl bir şey olduğu,
- türkiye’de, özellikle eşişehirde erkek olmanın nasıl bir şey olduğu,
- kadın-erkek ilişkileri hakkında neler düşündükleri,
- gündelikte yaşamlarında sadece erkek oldukları için karşılaştıkları durumların neler olduğu ve bunları nasıl anlamlandırdıkları.

Görüşmeler sırasında bazı temalar önceden belirlenmiş olsa da doğrudan müdahaleler yerine bağlamda kalınmasını sağlayacak yönlendirmeler yapılmıştır. Görüşmeleri ‘erkek olmak nasıl bir şey’ sorusuyla başlattım. Görüşmeler, bu soru sonrasında gelen açıklamaların bağlamına göre yukarıdaki temaların sıralı ve zorunlu olmaksızın üzerinden geçerek sürdürüldü. Görüşmeler sırasındaki tüm konuşmalar, katılımcıların önceden izinlerini alarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Daha sonra tüm konuşmalar, “.mp3” ses dosyası formatında bilgisayara aktarılmış, bir sonraki aşamada da yazıya dökülüp kodlanmıştır. Kodlama sırasında katılımcıların isimleri değiştirilmiştir.

Yazıya dökülmüş konuşmalar, çok dikkatli ve ayrıntılı okumalardan geçirilerek analiz edilmiştir. Erkeklerin erkek olmaya dair konuşmalarında hangi temaların ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığı, bu temalara dair hangi açıklamaların nasıl yapıldığı, açıklamaların yapıldığı zeminler, belirli açıklamaları yaparak katılımcıların hangi anlamları inşa

ettikleri, kendilerini ve görüşmeci olarak beni nasıl konumlandıkları ve tüm bu açıklamalarda ortaya çıkan ikilemler incelenmiştir. Tüm bu incelemeler eleştirel söylem analizinin analitik odaklarından “açıklayıcı repertuarlar” ve “ideolojik ikilemler” kavramları çerçevesinde yapılmıştır.

4. ANALİZ SONUÇLARI

Bu çalışmanın sonuçları açıklayıcı repertuarlar ve ideolojik ikilemler başlıkları altında incelenmiştir. İlk olarak konuşma metinlerinden elde edilen açıklayıcı repertuarlar sunulacaktır. Konuşma metinlerinden elde edilen açıklayıcı repertuarlar ‘erkek olmak açıklanamaz’, ‘toplumdaki erkek’, ‘erkek olmak rahat’ ve ‘erkek olmak öğrenilir’dir.

Daha sonra konuşma metinlerinde görülen ideolojik ikilemler sunulacaktır. Konuşma metinlerinden elde edilen ideolojik ikilem ‘cinsiyet ayrımı vardır / cinsiyet ayrımı yoktur’dur.

4.1. Açıklayıcı repertuarlar

Erkek olmanın anlamının konuşulduğu birebir görüşmelerin metinlerinden elde ettiğim açıklayıcı repertuarlardan birincisi ‘erkek olmak açıklanamaz’ repertuarıdır. Burada erkekler, erkek olmayı ‘açıklanamazlık’ üzerinden tarif etmektedirler. Tek tip bir erkekliğin olmadığı iddiası, kendilerini erkek konumu yerine ‘insan’ olarak konumlandırmaları, erkek olmanın ‘erkek olmayı açıklayabilmenin’ önünde bir engel oluşturduğu iddiası ve erkek olmanın normalleştirilmesi ‘erkek olmak açıklanamaz’ repertuarında tartışılmaktadır.

Erkeklerin, erkek olmanın açıklanabilme olasılığına, nasıl açıklanabileceğine ve bu açıklamalara nereden başlayacaklarına dair inşa ettikleri anlamlarda ‘erkek olmak’ zaten mevcut olan ve açıklanması mümkün olmayan bir ön kabul olarak temsil edilmektedir. Erkek olmanın tarif edilmesine dair yaşanan sıkıntılar bu repertuarda inşa edilmektedir. ‘Erkek olmak açıklanamaz’ repertuarının konuşmacılar için erkek kimliği ile konum olarak hangi anlamları inşa edebileceklerini ve bu anlamları hangi zeminlerde inşa edebileceklerini aradıkları repertuar olduğunu söyleyebilirim.

4.1.1. Erkek olmak açıklanamaz repertuarı

4.1.1.1. hiç düşünmedim

Erkek olmak, görüşmelere katılan erkeklerin çoğu tarafından kendilerine görüşme sırasında ‘erkek olmak nasıl bir şey’ sorusu soruluncaya kadar düşünmedikleri bir konu olarak açıklanmıştır. Aşağıdaki üç alıntıda, görüşmelerin çoğunlukla başlangıcında erkeklerin erkek olmanın anlamını düşünmediklerine dair açıklamalarını inşa ettikleri görülmektedir. Erkek olmanın anlamlarının erkekler tarafından daha önce düşünülmemiş olması bu konunun erkekler için üzerine düşünülemez kadar kendi yaşantılarına gömük ve normal olduğu anlamına gelebilmektedir.

Alıntı 1 (8. Görüşme)

1.G: evet başladık um tezin konusundan bahsettim erkek olmak nedir ne değildir bunla ilgili konuşucuz biraz hani çok genel bi soruyla başlıcam ben erkek olmak nası bi şey senin için

2.R: valla ya kelimeyi kullanarak hiç düşünmemişimdir üzerine erkek olmak

3.G: erkek

4.R: çünkü işte çocukluğumda falan kıyaslama yapıcağım kimse yok ağbim de erkek işte ağbim var yani ama ne biliyim avantajları olan bi şey heralde ortadoğuda yaşadığımız için

Alıntı 2 (12. Görüşme)

145.G: şeyi de soruyum o zaman sen nası bi erkeksin

146.Ç: ben nası bi erkeğim neye göre nası bi erkeğim

147.G: zor bi soru oldu bu ama hani

148.Ç: hı hı

149.G: bi erkek olarak tağrif edicek olsan kendini ben şöyle bi erkeğim diyebilir misin ya da böyle bi şey tağrif edilebilir mi

150.Ç: nası bi erkeğim diye bi tağrif bence içh yapılamaz nası bi insanım gibi bi tağrif yapabilirim ancak hani bunu erkeklik açısından düşünmedim çünkü ben

151.G: hı hı

152.Ç: şöyle bi erkek olunur diye düşünmedim oturup yağni

153.G: hı hı

154.Ç: şöyle bi insan olunur diye sen sorunca mesela kaldım yağni nası bi erkeğim

155.G: hı hı

156.Ç: yağni yağ nası bi insanım gibi düşünmüşümdür hep

- 157.G: hı hı
158.Ç: ama ıđ Őuđan hani dűŐünürsem nası bi erkeđim diye nası bi erkeđim kimin için önemlidir
159.G: hı hı
160.Ç: kız arkadaşın için önemlidir
161.G: mesela kız arkadaşın için
162.Ç: mesela kız arkadaşın için ya da ay ebeveynlerin için
163.G: hı hı yağni ağileden geldik ordan gidebiliriz
164.Ç: hıh oğlusun e yağni hani
165.G: nası bi oğlusun
166.Ç: annenin ođlusun nası bi ođlusun ıđ gibi bi Őey olabilir ancak öyle dűŐünüyorum
167.G: hı hı
168.Ç: mesela arkadaşın için nası bi erkek diğilsindir yağni
169.G: hığ neden
170.Ç: arkadaşın için bi cinsiyet dıŐı bi Őiysin çűnkű
171.G: hı hı
172.Ç: anlatabildim mi

Alıntı 3 (12. Görüşme)

- 186.Ç: ama bu olurken gerçekleşirken bunu düşünmezsin yağni o
187.G: hı hı
188.Ç: hani ona
189.G: kendiliğinden gelişen
190.Ç: hı kendiliğinden gelişen bi Őiydir
191.G: peki hani Şey
192.Ç: kız arkadaşım için nası bi erkeğim ya da annem için nası bi erkeğim ondan bahsediyim ıđ iyi bi erkeğim galiba yağni (gűlerler) yani mesela Őöyle söylüyim tağmirat tağdilât işlerinden anlarım
193.G: hı hı

Yukarıdaki üç alıntı da evli olmayan ve ailesinden ayrı yaŐayan erkeklerle yaptığım görüşmelere aittir. Özellikle evli olmayan ve ailesinden ayrı yaŐayan erkeklerle yaptığım görüşmelerde katılımcılardan erkek olmanın nasıl bir Őey olduğunu ve bunu gündelik yaşantılarında nasıl deneyimlediklerini açıklamalarını istediğimde ilk karŐılaŐtıđım argűman erkek olmak üzerine daha önce düşünmemiŐ oldukları idi. Konunun daha önce düşünűlmemiŐ olması ise erkek olmayı konuşulabilir bir zeminden uzaklaŐtırmaktadır. KonuŐmayı devam ettirmek üzerinde ısrarcı olduğumda ise erkek olmanın bir öteki üzerinden ve öteki ile kıyaslamalar yaparak konuşulabilir bir konu haline geldiğini

gözlemledim. Konuşmacıların kendilerinin erkek oluşu ile kıyaslayarak, onlara göre birer erkek kimliği edindikleri ötekiler ise kadınlar (kız arkadaş, anne) olarak işaretlenmiştir.

İlk alıntıda katılımcının ağbisi de erkek olduğundan ağbisi onun için bir öteki değildir. Katılımcının yaşantısı içerisinde konum alıp ona göre belirli bir açıklama inşa edeceği bir öteki bulunmamaktadır. Bu durumda yaşam alanı olarak geniş bir coğrafya zeminini işaret ederek erkek olmayı daha önce düşünmemiş olmasının dışında başka anlamlar inşa edebilmektedir. Katılımcının erkek olmak üzerinde daha önce düşünmemiş olmasının nedeni onun erkek olduğunu işaretleyecek bir ötekinin olmayışıdır. Burada erkek olmanın, erkekler arasında konum almak için bir zemin oluşturamadığını söyleyebilirim.

İkinci ve üçüncü alıntılar aynı kişiyle yapılan görüşmenin farklı bölümleridir. İkinci alıntıda katılımcı erkek oluşunu tanımlayabileceği bir zemin arayışındadır. Katılımcı erkek olmak üzerine daha önce düşünmemiş oluşunu erkek olmak yerine insan olmak üzerine düşündüğünü açıklayarak meşrulaştırmaktadır. Katılımcı erkek olmasını da kapsayan, genelleşici olan ve ayırıcı olmayan “insan olmak” açıklamasına başvurarak etkileşimdeki konuşmada ‘sen nasıl bir erkeksin’ sorusuyla başlattığım ‘erkek olmak’ temasını değiştirmiştir. Katılımcının “insan olmak” açıklamasına başvurmasıyla birlikte erkek olmak, etkileşimdeki konuşmanın bağlamının dışına itilmiştir. Erkek olmanın düşünülebilirliği ve konuşulabilirliği ancak katılımcının kendi yaşam alanı içerisindeki öteki olan kız arkadaşını ve ebeveynlerini işaretlemesiyle mümkün olmuştur. Burada ötekiler kadın olarak belirlenmiştir. Katılımcı bu noktada erkek olmaya dair açıklama yapmayı, kendisini kız arkadaşının erkek arkadaşı olarak ve annesinin oğlu olarak konumlandırarak kabul etmektedir. Erkek olmak üzerine düşünmemiş olması dışındaki açıklamaları ötekileri işaretledikten sonra getirebilmektedir. Arkadaşlık cinsiyetler arası bir zeminde hakkında konuşulabilecek bir konu olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle erkek olmak arkadaşlar arasında anlamsızlaşmaktadır. Birinci alıntıda erkekler arasında konum almak için zemin oluşturamayan erkek olmak, burada da arkadaşlık ilişkilerinde

konum almak için bir zemin oluşturamamaktadır. Katılımcılar için benim de onların kendi gündelik hayatları içinde tanıdık olmadıkları, yabancı bir kişi olmam görüşmelerin başlarında erkek olmaya dair ‘düşünülmemiş erkek’ repertuarına başvurularında etkili olmuş olabilir.

Alıntı 4 (9. Görüşme)

153.G: *ya da iş çalışan bi erkek olmak nasıl bi şey daha doğrusu*

154.A: *çalışan bi erkek olmak işi nerdeyse üzerinde düşünülmiş kadar normal bi şey*

155.G: *hım*

156.A: *hani çalışmayan bi erkek olmak anormal olan şey bizim şey bizim kültürde çalışmak para kazanmak eğer para biriktirmek*

157.G: *hı hı*

158.A: *yatırım yapmak işini doğru düzgün bilmem ne falan filan yapmak*

159.G: *hı hı*

160.A: *bi teknik yetide bi bi teknik şeyde yetkinleşmek*

161.G: *hı hı*

162.A: *bunlar mesela erkeklikle kodlanmış olan şeyler*

163.G: *hı hı*

164.A: *eğm çalışan bi erkek olmak ta bu görevleri yerine getirmek anlamına geliyo ki bu da çok zor değil*

165.G: *hı hı*

166.A: *zaten gayet hani olan şey zaten erkek iş yapılması gereken şey de çok erkekçe bi şey*

167.G: *hım sen yapıyo musun peki tüm bu söylediklerini çalışan bi erkek olarak*

168.A: *evet yani iş işinde yetkinleşmek iş denilen şeyi yapıyorum*

169.G: *hı hı*

Yukarıdaki alıntıda erkek olmakla birlikte erkek olmakla özdeşleştirilen çalışmak/iş sahibi olmak da üzerine düşünülmemiş/düşünülmeyecek kadar normal bir konu olarak inşa edilmektedir. Diğer görüşmelerde olduğu gibi burada da katılımcı erkek olmak/çalışan bir erkek olmak üzerine düşünmemiş olmasını halihazırda erkek olmak üzerinden tartışmaktadır. Konuşmacı A, bu duruma karşı eleştirel bir konum olsa dahi kendisi de ‘normalleştirilen’ erkek olma konumunun gereklerini yerine getirmektedir.

4.1.1.2. Erkek olmak değişken bir şey

Erkek olmak açıklanamaz açıklayıcı repertuarı başlığı altında ele alacağım bir diğer repertuar ise ‘*erkek olmak değişken bir şey*’ repertuarıdır. ‘*erkek olmak değişken bir şey*’ de ‘hiç düşünmedim’ repertuarı gibi katılımcıların çoğunlukla görüşmelerin başlangıcında başvurdukları bir açıklayıcı repertuarıdır. Bu repertuar erkek olmanın tek bir biçiminin, tek bir açıklamasının olmadığı, kişilerin yaşayış biçimlerine göre tarifinin değişeceği, hatta tek bir kişinin yaşam hikayesi boyunca değişimler geçireceği, ele alındığı zemine göre açıklamasının da değişeceği üzerine; özetle erkek olmanın sürekli bir değişkenlik içerdiği üzerine temellenmektedir. Erkek olmanın sürekli bir değişkenliği içermesi de tek bir açıklamasının yapılamıyor oluşunu desteklemektedir.

Alıntı 5 (11. Görüşme)

5.G: *iğ tezdən bahsettim sana biraz*

6.C: *hı hı*

7.G: *erkek olmak nası bi şey sen bunu nası deneyimliyorsun böyle başlıcaz*

8.C: *birden de sorunca (gülerler) birden ne desem ne diyim falan ım erkek olmak yağni benim hayatımda aslında hani dönemlere ayırırsam erkek olmayı algılayış biçimim sürekli değiştirdi aslında hani hağla da değiştirdi hani her sene*

Katılımcı burada erkek olmayı özel/kişisel bir deneyim zemininde ele alarak ‘*erkek olmak değişken bir şey*’ repertuarını inşa etmiştir. Katılımcının konuşmanın bu kısmında ‘*erkek olmak değişken bir şey*’ repertuarını özel/kişisel bir deneyim zemininde inşa etmesinde bir önceki satırdaki sorunun soruluş biçimi etkili olmuş olabilir. Soruda da katılımcıdan beklenen erkek olmayı özel/kişisel bir deneyim zemininde tarif etmesidir. Değişkenliğin belirleyicisi olarak ise katılımcı kişisel yaşamındaki ayrı dönemleri işaretlemiştir.

Alıntı 6 (13. Görüşme)

5.G: *senin için yağni tamamen senin için erkek olmak nası bi şey sen bunu gündelik hayatında nası yaşıyorsun*

- 6.E: aslında hiç bunun üzerine düşünmediğim için düşünerek cevap versem olur de mi
- 7.G: yoğ hiç fark düşünebilirsin düşünmeden aklına geldiği gibi de olabilir hani şey soruyum o zaman hani daha önce hiç neden düşünmedin
- 8.E: hım bilmem hiç aslında çok da düşünen bi insanım ama yağni hiç beni ilgilendirmeyen konularda
- 9.G: hı hı
- 10.E: düşünmeyi özgün fikirler üretmeyi böyle hobi olarak severim yağni ama şey yapmadım hiç bu konu üzerine düşünmedim erkek olmak nasıl bi şey yağni bu soruyu şey olarak bakabilirim heralde erkek olmanın dışında kalan alternatif kadın olmak olduğu için
- 11.G: hı hı ordan da devam edebilirsin
- 12.E: kadın olmakla aradaki farkları söyleyebilirim belki
- 13.G: hı hı hı hı
- 14.E: yağ sonuçta şey bu bence erkeğine göre de değişen bi durum erkek olmanın nasıl bi şey olduğu erkeğine göre de değişecek bi şeydir bence kültüre ve şeye yağni yaşayış biçimine
- 15.G: hı hı
- 16.E: yetiştiriliş biçimine göre çok fazla değişecek bi şeydir ığ benim açımdan aslında tam olarak ığ en son ığ yaşadığım değişimden sonra bi çok şeyin havada olduğunu söyleyebilirim onun için belki de net bi şey söyleyemiyorum
- 17.G: hığ

Yukarıda alıntının başlangıcında katılımcı ‘hiç düşünmedim’ repertuarını inşa etmektedir. Katılımcı ‘hiç düşünmedim’den ‘erkek olmak değişken bir şey’ repertuarına geçişini burada gene bir öteki olarak kadını işaretleyerek gerçekleştirmiştir. Erkek olmanın açıklanamaz oluşundaki değişkenlik sözü edilen erkeğin hangi erkek olduğuna dair ve hangi çevreden olduğuna dair belirsizliklerin bulunması üzerine temellendirilmektedir. Katılımcı öncelikle kültürel bir zemine yerleştirdiği genel bir erkek ve erkeğin karşıtı olarak da kadın olma durumundan bahsetmektedir. Alıntının son kısmında ise katılımcının sözün sahibi olarak kendisine vurgu yapmasıyla birlikte konuşmanın bağlamı katılımcının kendi özel yaşantısı zeminine çekilmiştir. ancak özel yaşantı zemininde de katılımcı erkek olmaya dair bir açıklama getirmemektedir. Hem genelde hem de özeldede yaşanan haliyle erkek olmak değişken bir durumdur. Bu sebeplele erkek olmak üzerine açıklama geliştirmek katılımcı için mümkün değildir.

Alıntı 7 (15. Görüşme)

- 1.G: o zaman evet şunda kayıttayız erkek olmak nası bi şey
- 2.Ö: e genel olarak türkiyede erkek olmak
- 3.G: evet evet
- 4.Ö: meselesinden bahsediyoruz di mi
- 5.G: hı hı
- 6.Ö: yağ hangi açıdan baktığımıza göre değişiyö aslında hani nası söyleyim sosyal hayatta daha deyim
- 7.G: gündelik hayatta mesela
- 8.Ö: ya türkiye çapında bi kadın olmaya göre kıyaslarsak daha rahat olduğu ağşıkak

Yukarıdaki alıntıda da katılımcı herhangi bir repertuara başvurmadan önce sözü edilen erkek olma durumunun hangi çevrede/ortamda ele alınacağını belirlenmesini talep etmiştir. Bu talep katılımcının zemin arayışı olarak da adlandırılabilir. Bu belirsizlik giderildikten sonra ise ‘erkek olmak değişken bir şey’ repertuarını inşa etmiştir. Burada değişkenlik gene ortamların değişmesi üzerine temellendirilmiştir. Sonrasında ise ilerleyen bölümlerde ele alacağım ‘erkek olmak rahat’ repertuarı katılımcının birbirine zıt şekilde konumlandığı kadın olmak ve erkek olmak durumlarının kıyası üzerine temellendirilmiştir.

Alıntı 8 (11. Görüşme)

- 36.C: evet evet hani onda hani içm erkeklığı nası tanımladığımızla alakalı
- 37.G: hı hı
- 38.C: hani çok iç içi boşaltılan bi kavram olduğunu düşünüyorum artık ya da aslı zaten içi boş olan
- 39.G: hı hı
- 40.C: boşaltılan demiyim de içi boş olan bi kavram olduğunu düşünüyorum eğ çünkü hani çok farklı erkeklikler var
- 41.G: hı hı
- 42.C: herkes kendini erkek olarak tağrif ediyo eğ fakat herkezin yaşadığı erkeklik
- 43.G: hı hı
- 44.C: yağni eğ pratiğe dön dönüşmüş erkeklik çok farklı iç dolayısıyla eğ bi bi çeşit erkeklik ya da bi çeşit kadınlıktan bahsetmenin mümkün olmadığını düşünüyorum
- 45.G: hı hı
- 46.C: bu kadar çok erkeklığın arasında
- 47.G: hı hı
- 48.C: bunların hepsini doğru kabul etmek yerine
- 49.G: hı hı

50.C: eğ Şuan için hani bu olguların aslında içi boş birer kavram olduğunu dŐŐunĐyorum hani ona daha yakĐnım hani ŐŐphe noktasında bu hani beni ŐŐpheye gŐtĐren de aslında deneyimlerin yağni hani

Burada ‘erkek olmak değişken bir Şey’ repertuarı katĐlĐmcı tarafından birçok açıdan desteklenmektedir. KatĐlĐmcı erkek olmaya dair açıklamalarında kişisel deneyimine referans vermektedir. Erkek tanımının kiŐiden kişiye değişmesi, tanımlanan ile pratikte yaşanan erkek olma durumunun değişmesi ‘erkek olmak değişken bir Şey’ repertuarını desteklemektedir.

Alıntı 9 (3. GŐrŐŐme)

1.G: evet tez konusundan bahsettim birazcık ığ erkek olmak nasĐ bi Şey senin için oradan baŐlayabiliriz

2.D: yani ığ bu çok ığ genel bir soru galiba di mi

3.G: evet hĐ hĐ

4.D: valla gŐnĐmĐzde erkek olmanın bir çok modelleri var gŐnĐmĐzde ığ ben çocukluğumdan bu yana bir çok çok değişik erkek karakterlerine de bŐrĐnmŐŐmĐdĐr diye dŐŐunĐyorum yani sĐrelere bağlı olarak kahramanlarıma bağlı olarak eğ kimi zaman kimi zaman çok romantik kimi zaman ığ daha çok gerçekçi bazen katĐ

5.G: hĐ hĐ

6.D: ığ yani ığ erkeklik dediğimiz olgu bu yaŐıma gelip de bana sorduğunda yani Şimdi Şu anda ım gŐnĐmĐzdeki değer yargĐlarına göre sanırım ım biraz daha değişiyo gibi geliyo bana ben de o deĐiŐime belki hala ayak uyduruyorum ben ım Őuanda inandiğım bi Şey sŐylemek isterim

7.G: hĐ hĐ

8.D: hiç bi zaman yani bir nesneleŐmek gibi yani bir masa diyelim masa Őeklini almıŐtır eğ masa olmuştur artık

9.G: hĐ hĐ

10.D: eğ ben kendime son Őekli vermemeye çalışıyorum

11.G: hığm

12.D: eğ ki bi kimyada bir terim vardır her Őekli alan Şey suya bardağa girince onun Őeklini alan filan diye öyle bi yapısallık vardır eğ öyle diğil benim anlatmak istediğim Şey yani ığ sĐrekli olarak gelişen ığ kendisini ona bu ideğalize de etmiyorum yani

13.G: hĐ hĐ

Bir nceki alıntıda olduğu gibi burada da katĐlĐmcı deĐiŐkenliĐe dair açıklamalarında bireysel yaşantısındaki deĐiŐimlere referans vermektedir. Ancak her iki gŐrŐmede de deĐiŐimin kaynağı olan bireysel yaşantısındaki değişimlerin neler olduğuna dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bireysel yaşantısındaki değişimlerin belirsiz

bırakılmasıyla birlikte erkek olmanın nasıl bir şey olduğu da belirsiz bırakılmaktadır. Buradaki belirsizliğin aynı zamanda erkek olmayı katılımcı için sabitlemeyi ve tek bir tipe indirgemeyi engelleyici bir işlevi de bulunmaktadır. Katılımcının erkek olmaya dair anlam inşasında erkek olmayı tanımlamanın ya da tariflemenin hem erkek olmayı hem de katılımcının kendisini sabitleştirdiği anlamlarına gelebileceğini söyleyebilirim.

4.1.1.3. Erkek olmak tanımlanamaz

‘Erkek olmak açıklanamaz’ başlığında son olarak ‘erkek olmak tanımlanamaz’ repertuarını ele alacağım.

Alıntı 10 (10. Görüşme)

1.G: *evet şimdi başladık erkek olmak nası bi şey*

2.B: *böyle direk böyle başlıyo (G güler) valla heralde erkek olmanın nası bi şey olduğunu ben kendim de erkek olduğum için*

3.G: *hı hı*

4.B: *yağni en azından iş iş nası diyim yağni bi kategori olarak bize işte erkek deniyo erkek olduğum için benim heralde erkek olmanın nası bi şey olduğunu anlatabilmem bayağ zor olabilir şey gibi işte heralde iş bizim hocamız söylerdi sürekli suyun yaş olduğunu balık keşfetmemiştir balık suyun içinde ha ama ben iş şöyle söyleyim ben çok küçük yaşlarında yaşlarımda dahi iş erkek olduğum için erkek çocuk olduğum için iş nası söyleyim geleneksel bir anadolu işte iç anadolu neşehirden söz ediyorum neşehirde büyüülen bi çocuk olarak işte oğlan olsun da çamurdan olsun şeklinde yetiştirildiğimi söyleyebilirim*

Buradaki alıntıda katılımcı erkek olmayı tanımlayamamasını kendisinin de erkek olmasına dayandırmaktadır. Bu noktada erkek olmanın onun yaşantısına gömük olduğunu söyleyebilirim. Bu durumu daha önceki alıntılarda değindiğim kendini öteki ile kıyaslayarak repertuar geliştirme stratejisi ile bağlantılı olarak ele alacağım. Her ne kadar kendisini erkek olarak tanımlasa da erkek olmasının referansı kim veya kimler olduğunu belirtmediği bir ötekinin kendisi ve kendisi gibileri erkek olarak adlandırmasıdır. Erkek olarak tanımlanmak katılımcının tercihiyle bağlı değildir. Ancak katılımcının kendisini erkek olarak tanımlaması kaynağı katılımcının dışında olan kategorik bir erkek grubunun tanımlanıyor oluşuna bağlıdır. Erkek olduğu katılımcıya ötekilerin söylediği ve katılımcının da kabul ettiği bir şeydir. Söz ötekine ait

işaretlendiği için tanımlamayı yapacak olan da ötekidir. Yukarıdaki alıntıda ötekine ait işaretlenen başka bir söz de halk arasında yaygın olarak bilinen ‘erkek olsun çamurdan olsun’ sözüdür. Katılımcı kendisini bu açıklamanın muhatabı olarak konumlandırarak ve böyle bir çevrede yetişmesini sebep göstererek kendisinden erkek olmasının dışında herhangi bir açıklama beklenmediğini de ifade etmektedir.

Alıntı 11 (11. Görüşme)

589.G: *soru acayip de nası sorucağımı bilemedim eşcinsel bi erkek olarak mı tanımlıyosun kendini eşcinsel olarak mı erkek olarak mı*

590.C: *ığ bi şey olarak tanımlama ihtiyacı bu aralar pek duymuyorum*

591.G: *hım soru evet tanımlamak bi yanlış bi şey orda ama*

592.C: *hıh çünkü hani özellikle kuir teoriler yağni*

593.G: *hı hı*

594.C: *araştırmalar falan işte kafamda gezinen bin tağne şeyden sonra*

595.G: *hı hı*

596.C: *açıkçası hani çok net ığ*

597.G: *hı hı*

598.C: *sağbit bi şeyleri tanımlamak istemiyorum ama ha çok bi şeyi tanımlığcaksam şu geleneksel erkek anlayışına*

599.G: *hı hı*

600.C: *ki hayatım boyunca hiçbir zaman uymadım sürekli uydurulmaya çalışıldım ya da ben uymaya çalıştım*

601.G: *hı hı*

602.C: *hani buna uyum sağlamayan biri olarak tanımlayabilirim ben kendimi bi şey olarak tanımlığcaksam*

603.G: *hı hı*

604.C: *ama onun dışında ığ şu bu erkek kadın falan gibi bi şey çok ığ gerekli gördüğüm bi şey değil*

605.G: *hı hı*

606.C: *hani açıkçası*

607.G: *hı hı hı hı*

608.C: *eğ çok hayatımda hani şuan için önemli tanımlama değil hiç biri*

609.G: *hı hı*

610.C: *eğ ama hani genel olarak erkeklerden hoşlanan*

611.G: *hı hı*

612.C: *bir erkeğim diyebilirim yağni hani*

613.G: *hı hı*

Yukarıdaki alıntıda erkek olmanın tanımına dair anlamlar, ihtiyaç ve sabitlik üzerine temellenmektedir. Katılımcı burada erkek, eşcinsel erkek ve eşcinsel olarak tanımlanmayı reddederek kendi konumunda esneklik kazanmaktadır. Erkek olmayı tanımlamak erkek olmayı sabit bir durum haline getiren bir eylem olarak tarif edilmiştir. Bu noktada katılımcı ‘erkek olmak tanımlanamaz’ repertuarı ile kendisini değişken ve esnek bir konuma yerleştirirken; sabit ve kendisi üzerinde baskı uygulayan olarak da ‘geleneksel erkek’ konumunu işaretlemektedir. Geleneksel erkeğin burada katılımcı için bir öteki olduğunu söyleyebilirim. Bir önceki alıntıda olduğu gibi burada da katılımcıya erkek olduğunu söyleyen ötekidir ancak burada öteki katılımcıya nasıl bir erkek olması gerektiğini de söylemektedir. Katılımcı tarafından kendisinin erkek oluşuna dair bir tanımlama da ancak bu ötekiyi işaretledikten sonra gelmektedir.

Alıntı 12 (14. Görüşme)

1.G: evet kayıt başladı tezin konusundan bahsettim erkek olmak nası bi şey bunu konuşcaz ilk soru biraz genel ama öyle konuyu açsın diye onunla başlıyorum erkek olmak nası bi şey

2.H: valla çok özel bi şey değil sonuçta erkek olmak erkek çok tanımlayabileceğim bi şey değil

3.G: hı hı yağni hani iş gündelik hayatında senin ben erkeğim ya da erkek olmakdan dolayı bu böyle oluyo dediğin şeyler var mı

4.H: yani normalde yok yağni özel olarak erkek olma yağ erkek olduğumu göstercek özel şey bil bilemiyorum yağni

5.G: hı hı ama o zaman

6.H: çünkü zağten dar bi hayatımız olduğu için bizim

7.G: hı hı yağni niye dar

8.H: yani genelde yoğunluklu olarak çalıştığımız için

9.G: hı hı

10.H: biz öyle bi şey cinsiyetle alağkalı bi herangi bi şeyimiz olmuyo yağ cinsiyeti öne çıkaracak bi durumla karşılaşmıyoruz

Katılımcılar ‘erkek olmak açıklanamaz’ repertuarını çoğunlukla görüşmelerin başlangıcında inşa etmektedirler. Bu konuşma da bir görüşmenin başlangıcından alıntıdır. Katılımcı H evli, bir çocuk sahibi, ... yaşında ve çalışan bir erkektir. Henüz görüşmenin başında kendisini çalışan bir erkek olarak konumlandırmıştır. Katılımcı burada erkek olmayı tanımlayamayışını yoğun çalışma temposu üzerinden meşrulaştırmaktadır. Daha önce ‘hiç düşünmedim’ repertuarında arkadaşlar arasında ve

erkekler arasında katılımcılar için konum alınabilecek bir zemin oluşturamayan ‘erkek olmak’ burada da yoğun iş temposunda katılımcı için konum alınabilecek bir zemin oluşturamamaktadır. Erkek olmak katılımcıların çoğu için kendi yaşamlarında var olan değil de özel bir durumda ya da bir öteki ile etkileşimde ortaya çıkan bir konudur. Erkek olmayı tanımlayabilmek burada da katılımcı tarafından kendi yaşam alanının dışında konumlandırılmıştır.

Tanımlanamazlık hem tanımlamayı reddetmek hem de tanımlamanın mümkün olmayışı anlamlarında kullanılmaktadır. ‘Erkek olmak tanımlanamaz’ başlığı altındaki alıntılarda katılımcı B ve H için tanımlanamazlık tanımlamanın mümkün olmayışı olarak anlamlandırılmaktadır. Katılımcı C için ise tanımlanamazlık daha çok tanımlamayı reddediş olarak anlamlandırılmaktadır. Görüşmelerin çoğunluğunda ise erkekler ‘erkek olmak tanımlanamaz’ repertuarının inşasında tanımlanamazlığı, tanımlayabilmenin mümkün olmayışı olarak anlamlandırmaktadırlar.

4.1.2. Toplumdaki erkek repertuarı

Erkek olmak açıklanamaz repertuarı bireysel zeminde ve belirsizlik üzerinden tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra erkek olmak açıklanamaz repertuarında erkek olmaya dair anlam inşasında ‘öteki’ kavramı ile sıklıkla karşılaştım. “Erkek olmak açıklanamaz” repertuarında katılımcılar öteki olanı işaretlemelerine karşın çoğunlukla bahsedilen ötekinin kim olduğunu belirsiz bırakmışlardır. öteki belirli bir kişi olarak işaretlendiğinde ise bu kişiler katılımcıların yakın çevrelerinden tanıdıkları kadınlardır (anne, kız arkadaş,...). Katılımcılar “toplumdaki erkek” repertuarında da açıklamalarını inşa ederken sıklıkla öteki kavramına başvurumaktadırlar. Toplumdaki erkek repertuarı görüşmelerin iş, aile gibi toplumsal yaşamın tartışıldığı kısımlarda ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar ötekiyi, açıklanamayan erkek repertuarındaki aksine daha açık bir şekilde konumlandırmakta, çoğu zaman kendi gündelik yaşamlarından hikayelere başvurumaktadır.

4.1.2.1. Erkek olmak/olan tercih edilir:

Alıntı 13 (4. Görüşme)

1409.L: biz zaten üç tane erkeğiz

1410.G: hı hı

1411.L: bıraya kız da geliyo erkek de geliyo

1412.G: hı hı

1413.L: ha bi tane de erkek eleman alıcam dört tane hıyar (G güler) dört tane balta rahatsız edicek

1414.G: hı hı

1415.L: en azından bi bayan çalışalımız olsun

1416.G: hı hı kız dengele

1417.L: evet bi tek o noktada hani erkek olmak ve kadın olmak

1418.G: hı hı

1419.L: şey ayrımı yapıyoz ha bi de şey sabah dükkan açarken masa taşınıyo kepenk kaldırılıyo falan onu bi kadın yapamaz düşüncesiyle

1420.G: hı hı

1421.L: bi erkeğin olmasını tercih ediyoruz ama onun dışında böyle hani toplumun ayırdığı gibi

1422.G: hı hı

1423.L: kadın erkek ayrımı olması mümkün değil yani işte atıyorum oya burda çalışan oya burda çalışıyo diye si bulaşık yemek senin demiyoruz

1424.G: hı hı

1425.L: o işinin bi parçası olduğu için yapıyo

1426.G: hı hı

1427.L: eğer oya o sırada başka bi şeyle ilgileniyosa başka bi personelimiz varsa erkek ya da kadın olması fark etmez o işte o kadın rol

1428.G: hı hı

1429.L: rollerinden birini

1430.G: hı hı

1431.L: üstlenip şey o gene bulaşığı halletmek durumunda

L, 27 yaşında, işletmeci, üniversite mezunu, bekar bir erkektir. Yukarıdaki alıntı L'nin işyerinde işe alacağı insanları seçerken nasıl bir yol izlediği hakkındadır. Bu noktada L için çalışanlar arasındaki cinsiyet dağılımı iş yerinin imajı için ve iş yerindeki

iş bölümü için önemlidir. İşletmenin çalışanlarının yalnızca erkeklerden oluşması, müşterileri hem kadınlar hem de erkeklerden oluşan işletmenin imajını olumsuz yönde etkileyecektir. Erkeklerden oluşan çalışanların kadın-erkek müşteri kitlesi üzerindeki olumsuz etkisi ‘hıyar’ ve ‘balta’ ifadeleri ile dile getirilen yalnızca erkeklerden oluşan çalışanların rahatsız ediciliği üzerinden kurulmaktadır.

Erkek çalışanın bu şekilde olumsuz ve rahatsız eden konumuna yerleştirilmesine karşın aynı zamanda iş yerinin açılabilmesi-bir anlamda iş yerinin var olabilmesi- için zorunlu da olarak temsil edilmiştir. Erkek çalışanın iş yerinde zorunlu olması aynı zamanda iş bölümünde de söz konusudur. Masa taşımak, kepenk kaldırmak gibi kas gücüne dayalı işler zorunlu olarak erkeklerin yapabileceği, kadınların yapamayacağı işler olarak işaretlenirken; bulaşık yıkamak, yemek yapmak gibi kadınlarla özdeşleştirilen işler ‘kadın rolü’ olarak ifade edilmiştir. Kadın rolü olarak ifade edilen işler herhangi bir personelin yapabileceği işler olarak tarif edilmiştir. ‘Kadın rolleri’ iş yerinde somut olarak var olan kadına değil temsili bir kadına ait rollerdir. Alıntıda sözü edilen bütün roller, iş yerinde yerine getirilmesi gereken görevlerdir. Kas gücü gerektiren görevler dışındaki tüm görevler kadının da erkeğin de iş yerindeki rolüne dahil olan görevlerdir. Sadece görevler üzerinden ele alırsam erkek çalışan tüm güçlü bir konuma yerleştirilmektedir. Ancak her işi yapabilen erkekler topluluğu hiç bir eksikleri olmamasına karşın sadece erkek olmaları sebebiyle dışardan(müşteriler tarafından) rahatsız edici bulunacağından, kadın çalışan bir takım görevler için yeterli olmamasına karşın her işi yapabilen erkeklerin rahatsız ediciliğini ortadan kaldırması sebebiyle iş yerinde anlam kazanabilmektedir. Kadın çalışanın rahatsız ediciliği ortadan kaldırması yerine getirdiği görevler aracılığıyla olmamaktadır. Sadece erkeklerin arasında bulunuyor olması, ortamın rahatsız ediciliğini ortadan kaldırmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bedeniyle orada olan kadın da bir temsile dönüşmekte; müşterilere gösterilen bir imaj olarak inşa edilmektedir ve bu imajın iş dağılımındaki rolleri belirsiz bırakılmıştır.

Çalışanlar kadın ve erkek olarak ikiye ayrıldığında erkek çalışanların konumu kas gücü sebebiyle zorunluluk; kadın çalışanların konumu ise yalnızca kadın olmaları

sebebiyle tercih zemininde tartışılmaktadır. Erkek çalışanın kadınla kıyaslandığında tüm güçlülüğü sebebiyle öncelikli bir pozisyona sahip olması ve kadın çalışanın konumunun imajın ötesine geçmeyerek belirsiz bırakılması konuşmacı L için iş yerindeki cinsiyetler arası ayrımı konuşmayı kolaylaştırmaktadır. Kendisinin zorunluluk nedeniyle yaptığı ayırım ile toplumun yaptığı ayırımı karşıt kutuplara yerleştirmektedir. Hem konuşmacı L'nin hem de konuşmada sözü edilen toplumun yaptığı ayırımı da erkekler iş yerinde öncelikli olarak tercih edilmektedir.

Alıntı 14 (15. Görüşme)

339.Ö: kadın mühendisler de vardı

340.G: hı hı

341.Ö: hani erkek mühendisler tabiğ ki işçilerin yanında çok daha

342.G: hı hı

343.Ö: rahat çok daha hani nası söyleyim arkadaşça da konuşabiliyolardı ama patronluk da taslayabiliyolardı işçilere

344.G: hı hı

345.Ö: ama kadın hani kendini ifade edebiliyodu erkekler işçilere ama kadınlar sürekli bi serti oynamak durumunda kalıyolardı çünkü

346.G: hığ

347.Ö: işçiler onlar kadı sağdece kadın oldukları için

348.G: hı hı

349.Ö: şey nası söyliyim saygı göstermek

350.G: hığ

351.Ö: istemiyolardı

352.G: hığ

353.Ö: onlar da kazanamadıkları hani

354.G: hı hı

355.Ö: alamadıkları saygıyı korkuyla sağlamaya çalışıyolardı

356.G: peki öyle elde ediyolar mıydı

357.Ö: nasıl

358.G: o sert insanı oynayarak elde ediyolar mıydı bu saygıyı

359.Ö: saygı elde edemiyolardı ama korku yaratıyolardı yani işçilerin üzerinde korku

360.G: bi yaptırımı oluyo muydu

361.Ö: tabiğ ki oluyodu

362.G: hığ

363.Ö: hani çünkü şöyle bi şeydir fabrikada

364.G: hıh

- 365.Ö: mühendis müdürle ya da patron da diyebiliriz buna işçi arasındadır hani mühendis işçinin yaptığı hatadan sorumlu tutulur
- 366.G: evet
- 367.Ö: azarı işiten mühendis olur müdürün yaptığı hatadan yine mühendis sorumlu tutulur hani
- 368.G: hı hı
- 369.Ö: o arada köprüyü kurması gerekir işçiyle birlikte
- 370.G: hı hı
- 371.Ö: onun için de iş işiye sözünü dinletebilmesi gerekir
- 372.G: hı hı
- 373.Ö: işçi a ama işçi de genelde mühendisin sözünü dinlemem eğilimindedir çünkü ken hepsi de çalışıyordu hani
- 374.G: hı hı
- 375.Ö: on dört yıldır on beş yıldır pepside çalışan
- 376.G: hı hı
- 377.Ö: işçi daha dört beş ay önce gelmiş kendinden on yaş on beş yaş küçük bi mühendisi bu ne bilir ki diye yaklaşıyo
- 378.G: hığ
- 379.Ö: ne bilir ki bu erkek ya da kadın olması fark etmiyo ama erkek kendini şöyle
- 380.G: belki daha kısa sürede
- 381.Ö: daha kısa sürede kabul ettiriyodu ama kadının kabul ettirmesi daha zor zor oluyodu bi de işçiler hani erkek mühendisler şöyle yaklaşırlar böyle nası söyliyim işte erkeksel bi durumdur bu işte bel altı şakalar
- 382.G: hığ hığ
- 383.Ö: şunlar bunlar falanlar böyle hani kadın mühendislerin arkasından da çok konuşmalar döndüğünü
- 384.G: hığ
- 385.Ö: bizzat tanık oldum

Yukarıdaki alıntıda inşaat sektöründe kadın-erkek mühendislerin çalışanlar üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Bu tartışma konuşmacı Ö tarafından iş yerinde kadın ve erkek mühendisler ile işçilerin konumlandırımlarıyla yürütülmektedir. Ö, kadın mühendisleri, erkek mühendisleri ve işçileri belirli özne pozisyonlarına yerleştirirken kendisi alıntının tamamında gözlemci konumundan konuşmaktadır. Kadın mühendisler iş yerinde tercih edilmeyen çalışanlar olarak, erkek mühendisler iş yerinde tercih edilen çalışanlar olarak, işçiler ise kadın ve erkek mühendisler arasında tercih yapan çalışanlar olarak konumlandırılmışlardır. İşçilerin kadın ve erkek mühendisler arasında bir tercih yaptığını gözlemleyen olarak Ö'nün kendisi de bir mühendislik bölümünü bitirmiştir ve

bu konudaki tercihini yukarıdaki alıntıda ve konuşma boyunca doğrudan dile getirmemektedir. Ö'nün gözlemci pozisyonundan konuşması kişisel tercihini dile getirmemesini kolaylaştırmaktadır. Ö, kadın mühendislerin erkek mühendislerden farklı olarak ancak mühendislik alanının dışında kalan sert olmak, çevrelerine korku salmak gibi ekstra özelliklere sahip olarak iş yerinde gerekli olan yaptırım gücüne sahip olabildikleri dile getirmiştir.

Alıntının başlangıcındaki 'kadın mühendisler de vardı' ifadesi hem kadın hem de mühendis olma durumunun normalin dışında kalan bir durum olduğunu göstermektedir. Hem mühendis ve hem de erkek olma durumlarının ise rahat, arkadaşı ve aynı zamanda patron olma durumlarının hepsini birden kapsayan bir temsille idealize edildiğini söyleyebilirim. Bu durum bir önceki alıntıda sözünü ettiğim tüm güçlü erkek konumu ile benzerlik göstermektedir. İş hayatında erkekler rahat ve güçlü olarak işlerini sürdürürken kadınlar ise hem rahatsız olmakta ve rahatsızlık vermekte hem de işlerini sürdürmekte sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu noktada iş hayatının erkeklerin tüm güçlü olarak var oldukları bir erkek dünyası olarak inşa edildiğini söyleyebilirim. İş hayatında erkeklere tüm güçlü erkek konumunu sağlayan ise gene bu erkek dünyasını oluşturan iş hayatındaki erkeklerdir. İş hayatında erkek olmanın idealize edilmesi konusu görüşmelerin hemen hepsinde yer almaktadır. Bu konuyu ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağım. Yukarıdaki alıntaki idealizasyon alıntının sonunda işçilerin erkek mühendis tercihi ve mühendisliğin erkeksel bir durum olduğu iddiası ile meşrulaştırılmaktadır. Erkeksel durum ise *bel altı şakalar, kadınların arkasından konuşmalar* ifadeleri ile açıklanmaktadır ancak bu erkeksel durumun erkeklerin arasında nasıl bir anlama sahip olduğu ve söz edilen erkekler arası rahatlığı nasıl sağladığı açıklanmamaktadır. Görüşmenin yukarıdaki kısmında sıklıkla 'nası söylüyüm', 'işte' ifadeleri özellikle bu açıklanamayan erkeksel durumlar söz konusu olduğunda dile getirilmektedir. Bu durum bir kadın olarak bu görüşmeleri yapmış olmam da dikkate alındığında erkeksel durumun erkeklerin kendi aralarında kurdukları bir dil olarak inşa edildiğini düşündürmektedir. Aşağıdaki alıntıda da erkekler arasında inşa edilen iş hayatı ve buradaki erkeksel dil söz konusudur.

Alıntı 15 (5. Görüşme)

405.G: *ığ iş hayatında erkek olmak nasıl hani*

406.N: *iş hayatında erkek olmak erkeklerle çalışırsan çok iyi*

407.G: *hı hı*

408.N: *yani*

409.G: *nası*

410.N: *ben şu okulda çalışıyorum*

411.G: *hı hı*

412.N: *şurdaki e atmış kişinin bütün herkezin erkek olmasını isterdim*

413.G: *hım niye*

414.N: *neden*

415.G: *nası bi rahatlığı olucak*

416.N: *şimdi bak çay ocağında çalışıyorum ben mesela*

417.G: *hı hı*

418.N: *çay ocağında bi bayanla erkek olsa ordan yeri geliyo söylemesi ayıp ağzından bi küfür çıkıyo*

419.G: *hı hı*

420.N: *sen ne kadar iyi bi insan da olsan*

421.G: *hı hı*

422.N: *karşındaki kadın der ki ulan adama bak ya terbiyesize bak*

423.G: *hı hı*

424.N: *küfür etti ama bu küfür ederken zaten bunları kötü bi amaç ters bi amaç yanlış bi düşünce yok*

425.G: *hı hı*

426.N: *o an çıkan bi şey*

427.G: *yani*

428.N: *bi de erkeklerin olduğu yerde dedikodunun böyle birbirlerinin kuyusunu kazanın ne biliyim birbirlerinin ispiyon olduğuna inanmıyorum oğ mutlaka vardır ama daha*

429.G: *hı hı*

430.N: *nadirdir ama kadınların olduğu bi yerde çalışmak çok zor ben öyle düşünüyorum*
yani

431.G: *hı hı*

432.N: *ben erkek olarak kadınları bi defa erkekle kavga etsen tartışsan sen ona bi tane vurusun ha o sana bi tane vurur veya iki tane vurur*

433.G: *hığ*

434.N: *bi şekilde anlaşırsın*

435.G: *o an çözülür*

436.N: *ama kadına nağapabilirsin şimdi laf söylesen laf söyleyemiyosun ki bi de bugünün şartlarında kadınlara karşı ayrıca böyle çok büyük bi verilen bi özerklikler var (G güler) sanki böyle mu şeyli gibi otomanlık gibi kadınlara öyle hiç bi şey yapamıyosun kadınlara ha ama erkek olsa ulan hiç bilmiyosa çık lan dışarı dersin*

437.G: *hı hı*

438.N: kavga edersin o seni döver veya sen onu döversin bi şekilde biter bu olay

439.G: hı hı

440.N: ama kadına hiç bi şey diyemiyosun ona nazaran hala da onunla çalışmak mecburiyetindesin o da var

441.G: hı evet

442.N: ben bu kadınla çalışmak istemiyosun sevmiyosun ama

443.G: hı hı

444.N: evine götürebiliceğin bazı şeyler olduğundan dolayı bu çalıştığın yerden mecbur bu kadınla çalışmak için devam ediyosun etmek zorunda kalıyosun

Erkeklerle iş hayatında erkek olmak hakkında konuştuğumda hemen hemen tüm görüşmelerde ortak kanaat erkekler için iş hayatının erkeklerle birarada yürütülen bir dünya olduğu idi. İş hayatının içindeki kadınlar ise hem iş hayatının gereklerini tam olarak yerine getiremeyen hem de iş hayatındaki erkekleri anlamayan, onları yaftalayan olarak konumlandırılmaktadır. Kadınların anlayamadıkları veya erkeklerin kadınlara anlatamadıkları ise iş hayatında erkeklerin kendi aralarında inşa ettikleri erkeksel durumdur/dildir. Yukarıdaki alıntıda bu erkeksel dil kötü niyetli olmayan, gündelik yaşamın akışında kendiliğinden olan; küfür etmek, kavga etmek, dedikodu yapmamak olarak inşa edilmektedir. Burada da daha önceki alıntılarda karşılaştığım erkek idealizasyonu olduğunu söyleyebilirim. Erkeklerin kendi aralarında inşa ettikleri bu erkeksel dil erkek erkeğe rahatlığı getirmektedir. Bu tasvirde erkekler arasındaki dil kadınlar ve erkekler arasında uzlaşma sağlayamayan bir dildir. Kadınlar ve erkekler arasında uzlaşma sağlayan ortak bir dilin olmayışının kaynağı ise kadınlara karşı yapılan/yaptırılan pozitif ayrımcılıktır. Pozitif ayrımcılık iş yerindeki kadınları erkekler için dokunulmaz bir konuma yerleştirirken aynı zamanda erkekler üzerinde bir baskı unsuruna dönüşmektedir. Erkekler arasında ise dokunulmazlık söz konusu değildir. Dokunulmaz olanla uzlaşma sağlayamayan erkek için ise erkekler arasında herhangi bir uzlaşma biçimi için hiçbir engel yoktur. Erkekler için erkeklerle çalışmanın tercih ediliyor olmasının sebebi olarak da erkekler arasında herhangi bir biçimde uzlaşma sağlayabilen, bu erkeksel dil gösterilmektedir.

Alıntı 16 (2. Görüşme)

40.G: *hı hı şey nası bi şeydi iş hani askeri okulda o kadar erkekle bi arada olmak sürekli*

41.Ç: *alışiyosun*

42.G: *yani nasıldı hani ne biliyim ben hiç bilmiyorum mesela (gülerler) yani bilmeyen birine anlatsan*

43.Ç: *yani iş alışiyosun bi müddet yani ilk gittiğimiz günlerde ilk on beş gün birisi ağlamaya başlayınca herkes koro halinde ağlıyordu çünkü annenle babandan yeni ayrılmışın yapcak bi şey yok ama ondan sonra yavaş yavaş işte nasırlaşıyosun yani bi sağlığının ölümü göre göre ya da kan göre göre*

44.G: *hı hı*

45.Ç: *iş olayı artık duygusallıktan çıkartıp mesleki bi boyuta getirmesi biçiminde alı kanıksıyosun artık olayı kanıksıyosun hatta*

46.G: *erkekler ağlamaz modunu öğreniyosun*

47.Ç: *o o mantıkla da yetiştiriliyosun tabi yani sırtma kırıtma kahkaha atamazsın gülemezsin emin akur ve ciddi olmak zorundasın ayrı bi sınıfı temsil ediyosun o mantıkla yetiştirilince tabi ikisinin dengesini kurmak oldukça zor yani*

48.G: *peki sen hani kendi adına dengeyi kurduğunu düşünüyö musun*

49.Ç: *kurduk işte en sonunda attık attırdık kendimizi (gülerler) basit bi biçimde attırdık kendimizi yani çünkü o taraf ta olmuyo bu taraf ta olmuyo yani oğ ikisinin yarattığı ara boşluğu iyi değerlendirmek gerekiyo işte o yüzden diyorum ya ben hiç bi zaman o yüzden kurallara uymuyorum uymam yani toplumu bana verdiği erkek olarak tanıdığı kurallara da*

50.G: *toplum neler bekliyo senden bi erkek olarak*

51.Ç: *neler bekliyo senden işte ya bi kere anne babanın güvencesisin*

52.G: *hı hı*

53.Ç: *yani klasik anlamda erkek olsun çamurdan olsun*

54.G: *hı hı*

55.Ç: *erkek çocuk olsun çamurdan olsun söylenen bu*

56.G: *evet*

57.Ç: *ha ne erkek çocuğun var mı var tamam ha iyi hayatın kurtuldu soyadın devam edicek sancaktarsın*

58.G: *yani*

59.Ç: *hele bi de senin erkek çocuğun olursa işte bilmem ne falan oğh klasik feodal mantık devam edip gidiyo e bi de üzerine askerliği bindirirsen buna ailenin senden beklentisi daha bi farklı daha bi değişik biçimde geliyo yani hem ailenin toplumdaki statüsü artıyo*

60.G: *hı hı*

61.Ç: *onun oğlu subay onun oğlu asker o dönem için on iki eylül öncesinin koşulları tabi yani*

62.G: *evet*

Ç, 51 yaşında, üniveriste mezunu,emekli bir erkektir. Ç, lisede askeri okula gitmiştir. Yukarıdaki alıntının başlangıcında Ç, askeri okulda geçirdiği süreçte kendisini bu duruma sonradan alışan, nasırlaşan, duygusallıktan çıkıp profesyonelleşen, içinde bulunduğu durumu kanıksayan, ayrı bir sınıfı temsil eden olarak inşa etmiştir. Askeri okuldan atıldıktan sonra ise kendisini kural tanımaz olarak tanımlamıştır. Öncesi ve sonrasındaki değişimlerin zıtlığı dikkate alındığı askeri okulun Ç'nin kimlik inşasında önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Erkek olmak/olan tercih edilir repertuarı başlığı altındaki daha önceki alıntılarda olduğu gibi burada da erkek olmak üzerine anlamlandırmalar meslek çerçevesinde yapılmaktadır. Daha önceki alıntılara ek olarak burada erkek olmak/olan mesleki çerçevenin yanı sıra aile çerçevesinde de ele alınmaktadır. Erkek olma tercih eden ailedir. Erkek ve asker olmanın biraradalığı erkek olanın aile içinde daha çok tercih edilmesine sebep olmaktadır. Erkek ve asker bir çocuğa sahip olan ailenin ise toplumdaki statüsünün arttığı ifade edilmektedir. Ancak Ç için erkek, asker ve bu sebeplerle tercih edilen olmak statüden ziyade ailesinin ondan beklentisini arttırmaktadır. Ç'nin ailesi tarafından güvence, kurtarıcı ve soyu devam ettirecek sancaktar olarak konumlandırılması yukarıdaki diğer alıntılarda ifade ettiğim tümgüçlü erkek inşasıyla benzerlikler taşısa da; daha önceki alıntılarda tüm güçlülük erkek olana erkek olduğu için verili bir konum olarak inşa edilirken burada söz konusu olan tümgüçlülük aile/toplum tarafından erkek olanın görevlendirilmesiyle inşa edilmektedir.

Yukarıdaki alıntılarda söz konusu olan meslekler için tercih edilen erkek olandır. Buradan yola çıkarak belirli mesleklerin belirli cinsiyetlerle özdeşleştirildiğini söyleyebilirim. Aşağıdaki alıntı da görüşmelerde bu durumun açıkça dile getirildiği örneklerinden birisidir.

Alıntı 17 (15. Görüşme)

406.G: *hiğ yağni şey var mesela en son işte hemşireler vardı*

407.Ö: *hıh evet*

408.G: *ama erkek hemşireler de başlamış artık*

409.Ö: *erkek hemşireler de var*

- 410.G: *ama yeni çok az*
411.Ö: *ama yine de*
412.G: *mesela ben görmedim sağdece duyдум*
413.Ö: *yağ sağdece şu bile yeter erkek hemşirenin annesi eminim işte gü günlerde münlerde çay içerken işte bizim oğlan da hemşire*
414.G: *hı hı*
415.Ö: *demek istemiyodur*
416.G: *hı hı*
417.Ö: *ama işte başka bi şey hani hemşire dışında başka bi adı daha vardır onu kullanıyodur falan*
418.G: *sağlıkçı falan belki ya da sağlık personeli gibi bi şey diyodur*
419.Ö: *hıh evet evet*
420.G: *peki hani iş niye söylemez bi anne sence o anne oğlunun hemşire olduğunu hani söyleyemez mi*
421.Ö: *ya hemşire demek istemez yaptığı işi bunu şey içinde değil de işte kadınları ya da hemşireleri küçümsediği için değil sağdece hani hemşirelik bi kadın mesleğidir*
422.G: *hı hı*
423.Ö: *düşüncesi olduğu için söyleyemez*

Erkek olmanın hangi bağlamlarda tercih edilen bir konum olarak inşa edildiğine baktığımızda iş ve aile hayatı iki önemli zemin olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki zeminde de erkek olan kadın olanla kıyaslanarak tercih edilmektedir. Erkek olanın aile içindeki tercih edilirliğinde fizyolojik özelliklerin yanı sıra meslek seçimi de etkili bir unsur olarak ifade edilmiştir. Erkek olanın tercih edilirliğinin kaynağı olarak tümgüçlülük gösterilmektedir.

4.1.2.2. Baskı gören erkek

Alıntı 18 (4. Görüşme)

23.L: *yani kadın olsan sorun değil okumasan da olur nasıl olsa bi koca bulur gidersin şeklindeydi ama tağ o zamandan başladı eğ üniversteyi bitirirken hani o artık bitirme aşamasına oğ dö dönüşüm sırasında bi baskı oluyo askere gidiceksin askere askere askere iş bulucaksın iş iş iş iş işte kariyer sağlam bi kariyer sağlam kariyer sadece bi kadın bul evlen artık*

24.G: *hı hı*

- 25.L: mürüvetimizi görme çocuk görmek istiyoruz vesayre gibi hani bilmiyorum belki kadınlar da aynı şeye muhatap kalıyorlardır hani evlen çocuğunu görelim ama
- 26.G: askerliğini yaptın mı sen
- 27.L: yaptım
- 28.G: o nası bi deneyimdi peki bi erkek olarak hani bi kere sadece erkekler askere alınıyo az önce senin de dediğin gibi bissürü erkek bi arada
- 29.L: ya şöyle ağ kendi açımdan önce değerlendiriyim şimdi sı bence benim askere gitmem gereksizdi şey kurumun gerekliliğini tartışmıyom ya da sadece
- 30.G: hı hı
- 31.L: var olan bi kurum ve ödev
- 32.G: hı hı
- 33.L: hak ödev ilişkisi var hak ödev ilişkisi var
- 34.G: hı hı
- 35.L: ya bunu yerine getirmem gerekiyorsa ya yerine getiririm alın be bana ne kattı bana hiç bi şey katmadı güya türkiyenin her çeşidinden insan görücektim
- 36.G: hı hı
- 37.L: ama ben o tür insanları görüyodum
- 38.G: yani

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı L, baskı gördüğü alanları iş, evlilik ve askerlik olarak tanımlamıştır. Alıntının ilk satırındaki sıra alışında L, bu alanlardaki baskılardan kadınları muaf tutmasına karşın 25. satırda yalnızca evlilik alanındaki baskıların hem kadınlar hem de erkekler için uygulanabileceğini kabul etmektedir. Yukarıdaki alıntıda belirtilen baskıların uygulanacağı kişi üniversiteyi bitirmek üzere olan kişi olarak inşa edilmiştir. Sonrasında kim tarafından yapıldığı belirsiz bırakılan baskılar L tarafından askere gitmek, iş bulmak, iyi bir kariyere sahip olmak, bir kadınla evlenmek şeklinde sıralanmıştır. Askerlik, iş yaşamı ve evlilik toplumsal düzenin işleyişindeki önemli mekanizmalardır. Her biri hem yasalarla korunmakta hem de her birinin reddedilmesi durumundan bir takım hukuki ve toplumsal düzlemde yaptırımlar söz konusu olmaktadır. Bu baskı alanlarından biri olan askerlik, askerliğini yapmış olan L tarafından gereksiz bulunmaktadır. Askerlik bir vatandaşlık görevi olması sebebiyle kabul edilirken; sosyal pratiklerinin L'ye geri dönüşleri bağlamında gereksiz bulunmaktadır. Belirsiz bir "onlar" tarafından L'ye uygulanan askerliğini yapması yönündeki baskının onlara neler kazandıracığı, askerliğin yapılmasının neden gerekli olduğu belirsiz bırakılmıştır. L için askerliğin gereksizliği ve bir baskı unsuruna dönüşmesi, vaat edilen

“türkiyenin her çeşidinden insan görme” durumunun L için askerlik öncesinde var olan bir durum olması ve L’ye hiç bir getirisi olmaması sebebiyledir. L için askerliğin, öznel yaşantısından kaynak bulan bir nedenden yoksun olduğu bir durumun kendisinden zorunlu olarak beklenmesi sebebiyle baskı olarak inşa edildiğini söyleyebilirim.

Aşağıdaki alıntıda ise konuşmacı R de konuşmacı L gibi kadın-erkek kavramları üzerinden baskıyı konumlandırmaktadır. Burada baskı daha genel bir tanımla açıklanmıştır.

Alıntı 19 (8. Görüşme)

398.R: *genelde yani kadın erkek*

399.G: *hı hı*

400.R: *kavramları üzerinden baktığımız zaman toplumun yaptığı baskılar genelde evlilik*

401.G: *hı hı*

402.R: *ağıle kurmak dediğin gibi düzenli bi hayatımın olması mesela benim huyumu bildikleri için haftada hafta içi beş gün çalışıyorum okulda en erken dersim on iki ellide benim*

403.G: *hıgm*

404.R: *hafta boyunca çünkü gidemiyorum*

405.G: *güzelmiş*

406.R: *çok güzel*

407.G: *yani (gülür)*

408.R: *yani on üç kırk on üç kırk on dört*

409.G: *hıh*

410.R: *on dört on iki elli*

411.G: *hı hı*

412.R: *o cumaları on iki elli olduğu için ben ona hatta kanlı cuma diyorum yani*

413.G: *oğov (gülür)*

414.R: *çok zor çok zor geliyo kalkıp gitmek fatmayla da çok kavgasını yapıyoruz ama belki insomya*

415.G: *hı hı*

416.R: *geçmişiyse alakalı hala en kötü altıda yatarım yani*

417.G: *hıgm*

418.R: *en kötü o yüzden de on ikide kalkıyorum*

419.G: *yani*

420.R: *en iyi ihtimalle yani*

R için baskının kaynağı toplum, uygulanan baskı ise aile kurmak ve düzenli bir hayata sahip olmak yönündedir. R'nin kendi kişisel yaşantısına başvurarak yaptığı konumlandırmada ise R, iş hayatının en çalışma saatleri doğrultusundaki beklentisine karşın bu beklentiyi yerine getiremeyen olarak kendisini konumlandırmaktadır. Erken çalışma saatlerine uyma konusundaki baskının R için ortadan kalkması önce neden yerine getirilemediği belirsiz bırakılan bir beklentinin ortadan kalkması olarak açıklanırken; sonrasında benim bu baskının ortadan kalkmış olduğu durumu “güzel” olarak tanımlamamla birlikte beklentinin yerine getirilememesinin ayrıntıları R tarafından açıklanmaya başlamıştır. Erken çalışma saatlerinin R üzerinde baskı oluşturması R'nin öznel yaşantısından kaynaklanmaktadır. Baskı, öznel yaşantı ile toplum beklentisi arasındaki uyumsuzluk olarak inşa edilmektedir.

Aşağıdaki alıntıda da konuşmacı K öznel yaşantısı ile toplumun ondan beklentileri arasındaki uyumsuzluk sebebiyle yaşadıklarını baskı olarak açıklamaktadır.

Alıntı 20 (7. Görüşme)

271.G: *peki hani iş ağıle kurmaya nası bakıyosun*

272.K: *hım*

273.G: *hani belli bi yaşa gelmiş erkeklerden hani düzenli bi işi de varsa hani ağıle kurmak dışında geri kalan her şeyi düzenlediyse*

274.K: *hı hı*

275.G: *artık evlenip işte ço çocuk*

276.K: *e tabi*

277.G: *yapması gibi bi beklenti var*

278.K: *hı hı*

279.G: *yani bu sende nası bi etki yaratıyo toplumun senden işte ağilenin de böyle bi beklenti içinde olması*

280.K: *bu bence bi kendi açımdan söyleyim evet büyük bi baskı aslında*

281.G: *hı hı*

282.K: *yani benim için büyük bi baskı diğer erkekler ne düşünür bilmem ama niye benim için büyük bi baskı ben duygularımı işte özellikle işte ikili ilişkilerinde bi bayanla olan ilişkisinde duygularımı biraz daha yoğun yaşayıp öne çıkaran bi insanım iş olaya direk evlilik mantığıyla giremiyorum*

283.G: *hım*

284.K: *hani yaşım*

285.G: *hı hı*

286.K: otuz altıya da gelmiş olsa evlilik mantığıyla pat diye o ilişkiye öyle giremiyorum içinde biraz duygu olsun istiyorum çünkü oturup düşündüğümde tanımadığım bir insan evet

287.G: hı hı

288.K: tanıştık diyelim flörte başladık hadi atalım bir sene geçti üzerinden olacak mı çünkü ben bu insanla bir ömür geçirmeyi düşünerek

289.G: evet

290.K: evliliğe

291.G: hı hı

292.K: adım atıcam ve düşünün iki yabancı insanı aynı evin içine koyuyosunuz ki çıkarken her şey süperdir

293.G: evet

Konuşmacı K, yukarıdaki alıntıda evlilik konusundaki konuşmamız boyunca yaşı üzerinden konum almaktadır. Baskı gören erkek repertuarının ilk alıntısında da baskı gören erkek inşasında zamansal düzenlemenin üniversite mezuniyeti ile olan bağlantısına değinmişim. Yukarıdaki alıntıda K'nın yaşı ile konum almasının toplum tarafından gördüğü evlilik baskısının yaşıyla birlikte arttığını ifade etmesinin bir yolu olduğu sonucuna varabiliriz. K da bunu 286. Satırdaki sıra alışında "yaşım otuz altıya da gelmiş olsa evlilik mantığıyla pat diye o ilişkiye öyle giremiyorum" ifadesiyle açık olarak dile getirmektedir. Konuşmacılar için toplum tarafından beklenen zamanda beklenen eylemin gerçekleştirilmesi yönündeki dayatmalar baskı gören erkek repertuarını inşa etmektedir.

K için toplum tarafından evlenmesi beklenen zamanın geçiyor olması baskı olarak tanımlanmaktadır. Kadınlarla yaşadığı duygusal ilişkilerinin gene tanımlı bir zaman içerisinde evlilikle sonuçlandırması beklentisi de baskının inşasındaki bir diğer unsurdur. Yukarıdaki alıntıda toplumun evlilik beklentisi düzenli bir hayata sahip erkekler için söz konusu olarak açıklanmaktadır. Düzenli hayata sahip olmak; belirli bir yaşı geçmiş olmak, düzenli bir işe sahip olmak ve aile kurmak dışındaki meselelerin çözülmüş olmasını gerektirmektedir. K toplumun nezdinde evlenmesi gereken konumundadır. K burada evliliğin kendisini değil evliliğin toplum tarafından özellikle

zamansal açıdan kurgulanarak kendisine sunulmasını baskı olarak açıklamaktadır. Özel yaşantısındaki evlilik kurgusunda evlilik öncesi ilişkisinin zaman düzenlemesi ile toplumun evlilik kurgusundaki zaman düzenlemesi arasındaki uyumsuzluk K tarafından baskı olarak açıklanmaktadır.

Baskı gören erkek repertuarındaki buraya kadar olan alıntılar evlenmemiş erkeklerle yaptığım görüşmelere aittir. Kişilerin kendi yaşamları için inşa ettikleri zamansal kurgular ile toplumun onlardan beklediği zamansal kurgular arasındaki uyumsuzluk baskının inşasında önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki alıntıda boşanmış bir erkekle yaptığım görüşmede konuşmacının evlilik hikayesini anlatışı yer almaktadır.

Alıntı 21 (2. Görüşme)

246.G: hani iş bi evlilik geçirdin hani

247.Ç: yağ o evlilik evlilikte işte yani sonuçta olması gerekeni yaptık çünkü beş buçuk aylık hamile bi bayanı nağapabilirsin

248.G: oraya gelcem ben de aynı zamanda babasın

249.Ç: nağabarsın ha nağabarsın yani mecbursun evlenceksin e evlenmeyi düşünmüyom diyen bi adam bi nane yerse bi halt yerse klasik işte türk mantığı namusunu temizler

250.G: hı hı

251.Ç: avrupada olsa kimse dönüp bakmasa bakmaz

252.G: yani

253.Ç: yani zorunlu olarak yapılmış bi evlilik öyle severek yapılan aşk evliliği (G güler) maşk evliliği falan hesabı değil yani cinsel bi hatanın yarattığı süreç yani şimdiki kafam olsa gene evlenmem gene evlenmem yani evlenmezdim de

254.G: o zaman seni hani o toplumun baskısı mı evlenmeye itti

255.Ç: bırakamazsın ki yani şimdi

256.G: hani ordaki düşünce ne bırakamazsın

257.Ç: tabi yani bırakamazsın mantığını zaten sana toplum veriyö

258.G: hı hı

259.Ç: yani der ya hani kadın erkeğin elinin kiridir

260.G: hıgm

261.Ç: biz o mantıkla yetiştik tamam o mantıkla da hareket ediyoduk ama olmuyomuş işte elinin kiri yani (gülerler) kirden sonra elini iyi yıkaman gerekiyomuş bulduğı kaldı biz iyi yıkayamamışız oğ o bi kaç şey kalmış kıymık kalmış yani sonuçta e mecbursun yani o

262.G: o noktada toplum devreye giriyo galiba

- 263.Ç: *tabi giriyo yani şimdi senin açından giriyosun tamam senin ailen için de bi ters bi olay*
- 264.G: *hı hı*
- 265.Ç: *martta evleniyosun hazıranda çocuk doğuyo yani*
- 266.G: *yani*
- 267.Ç: *leylekler üç ayda getirmez o çocuğu yani leylek gelse (gülerler) yani senin için de bi hendikap neden hendikap ne zaman evlendin ne zaman koca oldun ne zaman baba oldun yani o da bi hazırlan*
- 268.G: *hepsi birden*
- 269.Ç: *onların da bi hazırlanış süreci var şimdi hani gidersin istersin*
- 270.G: *hı hı*
- 271.Ç: *söz kesilir nişan yapılır*
- 272.G: *hı hı*

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı Ç kendisini evlilik karşıtı bir erkek olmasına karşın evlenmeye mecbur kalmış bir erkek olarak konumlandırmaktadır. Ç'ye göre evliliği, hamilelikten kaynaklanan bir zorunluluk ve namus meselesidir. Ç evliliği hem hamile olan kadını bırakamaması sebebiyle hem de ailesine, topluma göre hamile bir kadınla evlenmemesinin uygunsuz bulunması sebebiyle bir baskı olarak inşa etmektedir. Bu baskı aynı zamanda namusunu temizlemesi anlamına da gelmektedir. Evlilik namus bağlamında konuşulduğu zaman Ç'nin kendisi de evlenmesi gerektiğini kabul etmektedir ve bu kabul edilen evliliğin kaynağı olarak da kültürü göstermektedir. Evlilik kültürel anlamda olması gereken bir mesele olarak tartışılmasına karşın Ç'nin gündelik hayatı bağlamında tartışıldığında 'baskı gören erkek' repertuarındaki diğer alıntılarda olduğu gibi gündelik hayat ile toplum beklentisi arasındaki uyumsuzluk sebebi ile baskı olarak tanımlanmaktadır. Burada da evliliği bir baskı unsuruna dönüştüren zamansal düzenlemesidir. Hamilelik söz konusu olduğu için doğum öncesinde gerçekleştirilmesinin beklenmesi sebebiyle Ç üzerinde baskı oluşturan evlilik aynı zamanda Ç'nin kimlik inşasında da bir krize yol açmıştır. Toplumda kabul gören ve işleyen sıralamasıyla Ç'nin önce sözlü, nişanlı, evli, koca ve sonrasında baba olması beklenmektedir. Ç için bu sıralama işlese de fazlasıyla çabuk işlemesi sebebiyle Ç'nin bu kimliklere hızlı bir şekilde girip çıkmaktan rahatsız olduğu görülmektedir. Ç baskıyı; zamansal düzenlemeyi kendisinin değil hamileliğin zamanının belirlemesi ve evlilik

sürecine kendisinin değil toplumsal mekanizmaların karar verici olması olarak inşa etmektedir.

4.1.3. Erkek olmak rahat

4.1.3.1. Mekansal rahatlık

Mekansal rahatlık repertuarında erkeklerin bedenleri ile uyguladıkları pratiklerin kadınlarla kıyaslandığında ortaya çıkan rahatlığı açıklanmaktadır. Baskı gören erkek repertuarında gündelik hayat çerçevesinde toplumsal beklentiler söz konusu olduğunda baskı görmeye sebep olan erkek olmak, mekansal rahatlık repertuarında kamusal alandaki özne için baskıların ortadan kalkmasına ve kadın-erkek ikiliği üzerinden kadının aleyhine olan bir eşitsizliğe yol açmaktadır. Bu rahatlık açıklaması içerisinde aynı zamanda özgür erkek kimliği de inşa edilmektedir. Aşağıdaki alıntıda kamusal alanda erkek ve kadın için zamansal düzenlemenin değişmesi yer almaktadır.

Alıntı 22 (1. Görüşme)

38.P: *ığ tabi ki mesela kadına göre erkek istediği saatte eve gidebiliyo çoğu zaman*

39.G: *hı hı*

40.P: *ığ ondan sonra eğ belli saatlerde yani erkeği anlatırken kadınla karşılaştırarak*

41.G: *hı hı*

42.P: *ığ anlatırsak durum biraz daha*

43.G: *hı hı*

44.P: *açığa çıkmış oluyo bi çok kentte işte erkek ığ ığ yani herkes için geçerli değil bu ama*

45.G: *hı hı*

46.P: *bi genelleme yaparsak kadına göre çok daha özgür*

47.G: *hım*

48.P: *her alanda çok daha özgür çok daha rahat hareket edebilen ığ bunun içine edebiyatı da katabilirsiniz*

49.G: *hı hı*

50.P: *eğ siyasi partileri*

51.G: *hı hı*

52.P: *katabilirsiniz oralarda görev alma açısından katabilirsiniz eğ dolayısıyla bir bu durumda bi erkek bakışı getiriyo*

53.G: *her şeye dair*

54.P: *yani hatta yasalarda bile*

55.G: *hı hı*

56.P: *bu şekilde yani cinsiyetçi bir egemen ığ bakışlar var*

57.G: *ıgım peki*

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı P genel bir erkek ve kadın kimliği üzerinden konuşmaktadır. Kadın ve erkek kimliklerini karşılaştırarak erkek için sınırsız bir zaman belirtirken kadın için bir zaman belirlemede bulunmamaktadır. Erkek için kamusal alanda hangi zamanda bulunacağını belirleyen gene erkeğin kendisidir. Erkeğin kamusal alanda istediği saatte bulunması P tarafından genellikle iş edebiyat ve siyasi partilerde de bedenleri ile, yani sayıca kadınlara oranla daha fazla bulunmaları ile bağlantılandırılmaktadır. Özgür erkek kimliği de erkeğin sokakta, edebiyat alanında, siyasi partilerde bedeni ile kadına göre daha rahatça orada olabilmesi açıklamalarıyla inşa edilmektedir.

Aşağıdaki alıntıda mekansal rahatlığın Türkiye’de olmaktan kaynaklandığı bir açıklama yer almaktadır.

Alıntı 23 (15. Görüşme)

2.Ö: *e genel olarak türkiyede erkek olmak*

3.G: *evet evet*

4.Ö: *meselesinden bahsediyoruz di mi*

5.G: *hı hı*

6.Ö: *yağ hangi açıdan baktığımıza göre değişiyo aslında hani nası söyleyim sosyal hayatta daha deyim*

7.G: *gündelik hayatta mesela*

8.Ö: *ya türkiye çapında bi kadın olmaya göre kıyaslarsak daha rahat olduğu ağşikar*

9.G: *nası bi rahatlığı var erkek olmanın*

10.Ö: *nası söyleyim bu benim kendi*

11.G: *hı hı senin kendin*

12.Ö: *sahip olduğum bi düşünce yani genel olarak şunu söyliyim genel insan gözlemlediğim ins erkek davranışlarını hani her yer onlarınmış gibi davranış sokakta gözlemlenen bu yağni kendi açımdan söyliyim hani bi kadın olsaydım evet başka bugün yaptığım bi çok şeyi yapamıyo olucaktım onun da farkındayım*

Yukarıdaki alıntıda bir görüşmenin başlangıcına aittir. Görüşmenin başlangıcında konuşmacı Ö öncelikle erkek olmak hakkında konuşulacak zemin olarak mekanı

belirlemektedir. Sonrasında ise kendi erkek konumu almak amacıyla kadın ve erkek üzerinden bir karşılaştırma yapmakta ve ‘mekansal rahatlık’ repertuarını inşa etmektedir. Kaynağı Ö’nün kişisel gözlemleri olan ‘mekansal rahatlık’ repertuarı erkeklerin sokağın sahibi gibi hareket etmelerini kapsarken; Ö için de gündelik yaşamında kadın ile kıyaslandığında bir erkek olarak rahat hareket zeminini oluşturmaktadır.

4.1.3.2. Şehire bağlı rahatlık

Alıntı 24 (9. Görüşme)

713.G: *yaşanan yere göre değişir mi sence hani şeyi de biliyorum hani iş bi çok şehirde de buldun yaşadın yurtdışına da gittin geldin*

714.A: *değişir ya benim için değişmiyo da iş çünkü*

715.G: *hı*

716.A: *çok sırdan sıkıcı ortalama bir iş erkeklik performansı içerisinde olduğum için*

717.G: *hıh*

718.A: *herhangi bi şehirde iş şey bi durumla karşılaşmadım öyle bir diğerinde öyle yaşadığım bi rahatlığı burda yaşayamıyorum falan demiyorum*

719.G: *hı hı hı hı*

720.A: *hepsinde erkekliğin verdiği rahatlık içerisindeydim*

721.G: *hı hı*

722.A: *işm ama değişiyö ha benim için değişmiyo ama normalde değişiyö*

723.G: *hım gözlem dışarıdaki*

724.A: *göz evet dışar başkalarının ta pratiklerini*

725.G: *hı hı*

726.A: *gözlemlediğim zaman hani başka şehirlerde çok daha rahat erkeklik dışı pratiklerin*

727.G: *hığ*

728.A: *çok daha rahat sergilenebildiğini çok daha rahat icra edilebildiğini gördüm hani kimsenin kimseye bulaşmadığı*

729.G: *hı hı*

730.A: *iş işte dövmediği saldırmadığı laf atmadığı falan filan durumlar kadınlık pratiklerini daha daha rahat*

731.G: *hı hı*

732.A: *icra edilebildiği yerler gördüm geylik pratiklerini de daha rahat icra edilebildiği yerler gördüm eskişehir o anlamda gördüklerimin en kötüsü değil*

733.G: *hı hı*

734.A: *en iyisi hiç değil yağni erzurumda daha zor*

735.G: *hı hı*

736.A: *muhtemelen bu norm dışı erkeklik*

- 737.G: *yağni niye burda peki sence yağni niye diğer yerlerde daha rahatlar*
- 738.A: *mono kültür mono kültürden yağni tek kültürlülü tek tür kültürün olmasından gey kültürünün yaygın olmamasından*
- 739.G: *hı hı*
- 740.A: *ığ pek çok yerde ığ erkekliğin çok baskın olmasından elbette kadınlık üzerinde geylik üzerinde fazlaca baskın olmasından*
- 741.G: *hı hı*
- 742.A: *ığ şiddete meyellikten başkalarına ığ müdahale etme hakkını daha fazla görmelerinden insanların kendilerine burda yağni avrupa ülkelerinde yağhut ingilterede bilmem nerde falan hiç böyle hiç kimse kimseye müdahale etmiyo yağ bırak şeyi hani ha müdahale ığ müdahale etme sebebi doğduğunda da müdahale etmemeye uğraşıyolar yasal*
- 743.G: *hığ*
- 744.A: *bi zorunluluk olarak da öyle bi şey var bi taraftan korunuyo da*
- 745.G: *hığ*
- 746.A: *insanlar orda yasal olarak da korunuyolar orda yasal olarak korunma diye bi durum yok ki yağni kadın cinayetleri vesayre*
- 747.G: *hı hı*
- 748.A: *falan filan gidiyoruz hepimiz nefret cinayetleri denilen şey*
- 749.G: *hı hı*
- 750.A: *burda işlenmeye devam ediyö cinayeti falan bırak gündelik hayatta tacizi tecavüzü bilmem nesi falan filan hani herkez burda erkek korunuyo orda herkes korunuyo*

Yukarıdaki alıntıda A şehire bağlı rahatlığı açıklamak için erkekliğin dışında kalan cinsiyet kimliklerinin pratiklerinden ve bu pratiklere verilen tepkilerin kültüre bağlı olarak değiştiğinden bahsetmektedir. Gerek erkeklik pratiklerinin gerekse de erkeklik dışı cinsiyet kimliklerinin pratiklerinin yürürlükte olduğu şehirlerde erkek olan her zaman rahat olan olarak konumlandırılmıştır. Erkeklik dışı pratikler; kadınlık ve geylik pratikleri olarak işaretlenmiştir. Ancak rahat erkek repertuarı yalnızca erkeklik normlarına uyan erkekler için geçerlidir. A da kendisini normlara uyan, ortalama bir erkeklik performansı içinde olan bir erkek olarak inşa etmektedir. Şehre bağlı rahatlık, norm dışı erkeklik pratiklerine ve erkeklik dışında kalan cinsiyet kimliklerinin sosyal pratiklerine şiddet tepkisi verilip verilmemesine göre belirlenmektedir. Şehirin rahat oluşunun belirleyicisi şiddet tepkisi vererek diğer insanların pratiklerine müdahalede bulunan erkeklerdir. Erkeklerle şehirin rahatlığının belirleyicisi olma konumunu sağlayan olarak tek tip, baskın erkeklik kültürü işaretlenmektedir. Tek tip, baskın erkeklik kültürü

içerisinde hareket eden etmek, diğerlerinin gündelik yaşamlarını belirleme gücünü de beraberinde getirmektedir. Erkeklerin bu gücünün kaynağı olarak da töre cinayetlerine işaret edilerek yalnızca erkekleri koruyan yasalar gösterilmektedir. Türkiye yalnızca erkeklerin yasalarla korunduğu bir yer olması sebebiyle yalnızca erkek olanlar için rahat olan, genel için rahat olmayan bir yer olarak tarif edilmektedir. Avrupa ise yasalarla herkesin korunduğu bir yer olması sebebiyle genel için rahat bir yer olarak tarif edilmektedir.

Yukarıdaki alıntıda şehire bağlı rahatlık kültürler karşılaştırılarak açıklanmaktadır. Aşağıdaki alıntıda ise şehre bağlı rahatlık hem Eskişehir'in geçmişi ve şimdisi hem de Eskişehir ve komşu illeri arasında karşılaştırma yaparak açıklanmaktadır.

Alıntı 25 (1. Görüşme)

340.P: *şimdi uzun yıllar önce bu şehirde ben elli iki yıldır bu şehirdeyim hiç ayrılmadım burdan eğ mesela küpeli bi erkek*

341.G: *hı hı*

342.P: *veya uzun saçlı*

343.G: *hı hı*

344.P: *saçını işte*

345.G: *hı hı*

346.P: *tokayla işte bağlayan eden hatırlarım yani hoş karşılanmadığını*

347.G: *hı hı*

348.P: *ondan sonra iş o tarihlerde kadın daha fazla böyle geç saatlere kalmaz genç kızlar ge geç saatlere kalmaz ama iş üniversite açıl açıldıktan sonra ki iş işte el elli yıldır var bu üniversite ama birden bire o dönüşüm olmuyo bizim çocukluğumuzda o sıkıntılar hep vardır*

349.G: *hı hı*

350.P: *ama şimdi düşünüyorum eğ öğrenciler genç kızlar saat birde ikide de*

351.G: *hı hı*

352.P: *ya dolaşabilmekte yani kent içinde rahatlıkla öğle de olması gerekiyo ama yine de iş böyle bi karşılaştırma yapıldığında erkek çok daha rahat*

353.G: *hala*

354.P: *hala rahat yani hala rahat çünkü eğ biraz o yaşamın hani doğal akışını ve şeyini iş bozan daha çok erkek bence*

355.G: *hım nası*

356.P: *erkek bozuyo yani yani erkek izin veriyosa sanki o insanlar işte o saatlere kadar kalıyolar*

357.G: *hıgm*

- 358.P: izin ver izin vermiyosa olmuyo yani
359.G: oğ izinleri nasıl veriyo ya da vermiyo ne yaparak
360.P: öyle bi hakkı yok ama onu onu şiddet kullanarak yapıyo
361.G: hıgm
362.P: yani şimdi eskişehirden çıkın kütahyaya gittiniz mi bilmiyorum
363.G: yok gitmedim
364.P: kütahyaya gidin bir gün
365.G: hı hı
366.P: iğ ihim kütahyada gözlem yapın yine eskişehirin komşu illerinden afyon karahisara gidin orda da gözlem yapın yani bu giyim kuşamdan tutun da iğ kadının o günlük yaşam içindeki yerine bakın eskişehirden biraz daha geridir orası
367.G: hı hı
368.P: yani üniversite kenti çok değiştiriyö yani ben bunu zamanla gözlemleyebildim
369.G: hı hı

Bir önceki alıntıda şehire bağlı rahatlık repertuarı erkeklik pratikleri ile erkeklik dışı olarak işaretlenen kadınlık ve geylik pratiklerin gündelik yaşamdaki etkileşiminde şiddet tepkisinin ortaya çıkıp çıkmaması bağlamında tartışılmaktadır. Şehire bağlı rahatlık repertuarının ortaya çıktığı bir diğer bağlam ise erkeklik pratiklerinin farklılaşması üzerinedir. Yukarıdaki alıntıda farklı erkeklik pratikleri olarak küpe takmak, uzun saçlı olmak ve küpe takmak işaretlenmektedir. Bu alıntıda konuşmacı P şehire bağlı rahatlıkta kadının konumunu açıklarken ‘mekansal rahatlık’ repertuarına da başvurmuştur. Hem farklı erkeklik pratiklerinin bedenlen uygulanabiliyor oluşu hem de mekansal rahatlık repertuarındaki kadınların sokakta bedenlen bulunmaları konusundaki zamansal düzenlemenin esnekliği şehrin rahat olarak tanımlanması sağlamaktadır. Tanımlanan rahatlığa uymayan şehirler ise ‘geri’ olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada Eskişehir’in ileri bir şehir olarak işaretlendiğini söyleyebilirim.

Yukarıdaki alıntıya göre hem erkekler hem de kadınlar üzerindeki şehire bağlı rahatlığı sağlayan şehirde üniversitenin olması ve erkeklerin iznidir. Eskişehir örneği üzerinden geçmişteki ve şimdiki Eskişehir karşılaştırmasında şehire bağlı rahatlığı üniversite ile birlikte şimdiki Eskişehirde elde edenler farklı erkeklik pratiklerini uygulayan erkekler ve kadınlardır. Erkek olan geçmişte ve şimdide rahat olan olarak konumlandırılmaktadır. Erkek olan aynı zamanda bir önceki alıntıda olduğu gibi şehirdeki gündelik hayatın

düzenleyicisi olarak inşa edilmektedir. Erkekler şehirdekilerin gündelik hayatına müdahale etme hakkını şiddet kullanarak elde eden olarak konumlandırılmıştır. Konuşmacı tüm alıntı boyunca Eskişehir’de yaşayan Eskişehirli bir gözlemci konumu olarak kendisini şehirde şiddet kullanarak gündelik hayatı düzeleyen erkekler tanımlamasının dışında tutmaktadır.

4.1.3.3. Erkek erkeğe rahatlık

Erkek erkeğe rahatlık repertuarındaki açıklamalar kadın-erkek karşılaştırmaları üzerinden yapılmaktadır. Özellikle iş yerleri erkeklerin yalnızca erkeklerle birarada olmayı tercih ettikleri ama zorunluluk sebebiyle kadınlarla birarada çalıştıkları mekanlar olarak tarif edilmektedir. Bu repertuarda kadınlar erkeklerin üzerinde baskı uygulayanlar olarak konumlandırılmaktadır. Aşağıdaki alıntıda konuşmacı N iş yerinin şimdiki halini ve olmasını istediği halini anlatırken ‘erkek erkeğe rahatlık’ repertuarına başvurarak açıklamasını yapmaktadır.

Alıntı 26 (5. Görüşme)

405.G: *ığ iş hayatında erkek olmak nasıl hani*

406.N: *iş hayatında erkek olmak erkeklerle çalışırsan çok iyi*

407.G: *hı hı*

408.N: *yani*

409.G: *nası*

410.N: *ben şu okulda çalışıyorum*

411.G: *hı hı*

412.N: *şurdaki e atmış kişinin bütün herkezin erkek olmasını isterdim*

413.G: *hım niye*

414.N: *neden*

415.G: *nası bi rahatlığı olacak*

416.N: *şimdi bak çay ocağında çalışıyorum ben mesela*

417.G: *hı hı*

418.N: *çay ocağında bi bayanla erkek olsa ordan yeri geliyo söylemesi ayıp ağızdan bi küfür çıkıyo*

419.G: *hı hı*

420.N: *sen ne kadar iyi bi insan da olsan*

421.G: *hı hı*

422.N: *karşındaki kadın der ki ulan adama bak ya terbiyesize bak*

423.G: *hı hı*

- 424.N: *küfür etti ama bu küfür ederken zaten bunları kötü bi amaç ters bi amaç yanlış bi düşünce yok*
- 425.G: *hı hı*
- 426.N: *o an çıkan bi şey*
- 427.G: *yani*
- 428.N: *bi de erkeklerin olduğu yerde dedikodunun böyle birbirlerinin kuyusunu kazmanın ne biliyim birbirlerinin ispiyon olduğuna inanmıyorum oğ mutlaka vardır ama daha*
- 429.G: *hı hı*
- 430.N: *nadirdir ama kadınların olduğu bi yerde çalışmak çok zor ben öyle düşünüyorum yani*
- 431.G: *hı hı*
- 432.N: *ben erkek olarak kadınları bi defa erkekle kavga etsen tartışsan sen ona bi tane vurusun ha o sana bi tane vurur veya iki tane vurur*
- 433.G: *hığ*
- 434.N: *bi şekilde anlaşırsın*
- 435.G: *o an çözülür*
- 436.N: *ama kadına nağapabilirsin şimdi laf söylesen laf söyleyemiyosun ki bi de bugünün şartlarında kadınlara karşı ayrıca böyle çok büyük bi verilen bi özerklikler var (G güler) sanki böyle mu şeyli gibi otomanlık gibi kadınlara öyle hiç bi şey yapamıyosun kadınlara ha ama erkek olsa ulan hiç bilmiyosa çık lan dışarı dersin*
- 437.G: *hı hı*
- 438.N: *kavga edersin o seni döver veya sen onu döversin bi şekilde biter bu olay*
- 439.G: *hı hı*
- 440.N: *ama kadına hiç bi şey diyemiyosun ona nazaran hala da onunla çalışmak mecburiyetindesin o da var*
- 441.G: *hığ evet*
- 442.N: *ben bu kadınla çalışmak istemiyosun sevmiyosun ama*
- 443.G: *hı hı*
- 444.N: *evine götürebiliceğin bazı şeyler olduğundan dolayı bu çalıştığın yerden mecbur bu kadınla çalışmak için devam ediyosun etmek zorunda kalıyosun*
- 445.G: *hı hı*

G, bir çay ocağında kadınlarla ve erkeklerle bir arada çalışmaktadır. N için bu durum çatışma yaratmaktadır. Erkeklerle istediği dilde konuşup sorun yaşamazken kadınlarla ve kadınların bulunduğu ortamda istediği dilde konuşamaması, kadınların olduğu ortamda dilini değiştirmek zorunda kalması N için çatışma yaratan unsurlardan biridir. Çatışmanın bir diğer unsuru ise problem çözümünde ortaya çıkmaktadır. N erkek erkeğe problem çözerken şiddet kullanabilecekken, aynı durumda kadınlarla dilini baskıladığı gibi şiddeti de baskılamak zorunda kalmaktadır.

Kadınların iş yerinde erkekler için dokunulmaz olarak inşa edilmelerine “toplumda erkek” repertuarında erkek olmak/olan tercih edilir alt başlığında yer vermişim. Kadınların iş yerinde erkekler için dokunulmaz olmaları erkekler üzerinde bir baskı unsuruna dönüşürken erkekler için iş yerinde çalışma arkadaşları olarak erkeklerin tercih edilmesine yol açmaktadır. İş yerinde erkek erkeğe olmak erkeklere hem dilsel hem de bedensel pratiklerinde rahatlık sağlaması sebebiyle erkek tarafından tercih edilmektedir. İş yerinde kadınlarla birlikte çalışmak N için hem bir baskı unsurudur hem de bir çatışma yaratmaktadır. N'nin tercih ettiği ancak uygulamada yapamadığı erkek erkeğe rahatça çalışırken; mecbur olduğu ve uygulamada yaptığı kadınlarla birlikte çalışmaktır. Burada mecburiyet evin maddi sorumluluğunu üzerine alarak açıklanmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda da iş yerinde erkek erkeğe çalışmanın tercih edilmesi erkek erkeğe rahatlık repertuarına başvurarak açıklanmaktadır.

Alıntı 27 (14. Görüşme)

60.H: *ya da idareciler falan var onları ayrı tutuyorum tabi bizim yoğunluklu olarak çalıştığımız şeylerde bizim öyle bayan erkek diye normalde dediğim gibi bi ayırımımız yok*

61.G: *hı hı*

62.H: *erkek olmasının iş tek şeyi o oluyo işte bağzen fırçalamak gerekiyo kızlar ağlayabiliyo (gülerler) onları rahat fırçalayamıyosun erkekleri fırçalamak daha rahat oluyo hani çok fırçalamak için şey yaptığım durumlar olmuyo ama bağzen gerekiyo*

63.G: *yağni erkekler ağlamıyo mu fırçalandığında*

64.H: *yağ onlar biraz daha dayanıklı oluyo ya da erkekle iletişim kurma biraz daha rahat bayanların kendi içlerindeki iletişimleri de biraz daha farklı oluyo biz erkekler kendi aramızda daha rahat anlaşıyoruz diye düşünüyorum genel kanı budur di mi*

65.G: *yağni nası bir rahatlık peki bu*

66.H: *yağ her şeyi daha rahat konuşuyosun eğ biz de mesela çok fazla erkeklerin kendi içlerinde öyle çok kincilik gibi bi şeyleri yoktur biliyosun*

67.G: *hı hı*

68.H: *bayanlar arasında biraz daha farklıdır algı biçimleri daha farklı oluyo*

69.G: *yağni iş nesi farklı bi kadının algısıyla erkeğin algısı*

70.H: *yağ arkadaş açısından bakarsan benim mesela çok uzun yıllardır devam eden bis sürü arkadaşım var erkek*

71.G: *hı hı*

72.H: *bis sürü iğ kötü şeyler de yaşamışızdır yağni çok kavga ettiğimiz şeyler de olmuştur birbirimize hakaret de ederiz*

73.G: *hı hı*

74.H: *benim eşim mesela çok garipsiyo bağzı şeyleri*

75.G: *hım*

Bir önceki alıntıda olduğu gibi burada da iş yerinde kadın ve erkek birbirlerinden farklı iki özne olarak konumlandırılmaktadır. Yukarıdaki alıntıda rahatlık dilsel baskılamann olmaması olarak açıklanmaktadır.

Erkek erkeğe rahatlık repertuarı başlığı altında yukarıdaki iki alıntıda da var olan durumlar değil olması istenen, tercih edilen durumlar üzerinden rahatlık açıklanmıştır. Aşağıdaki alıntıda erkek erkeğe rahatlık var olan bir durum üzerinden açıklanmaktadır. Yukarıdaki alıntılarda erkek üzerinde bir baskı unsuru olarak inşa edilen kadının bedensel varlığı ile paralel olarak aşağıdaki alıntıda da kadının bedensel yokluğu erkek için erkek erkeğe rahatlığı inşa etmektedir.

Alıntı 28 (Görüşme 7)

48.K: *ığ ve aslında ha askerde belki bi avantaj şuydu erkekliğin farkı bi yönünü keşfediyosun yani erkek olmak nası bi şey diye oturup düşündüğünde ha bi de böyle bi yönü var erkekliğin bi de böyle erkek olunabiliyomuş o nası bi şeydi yani işte bi erkeğin egolarını tatmin etmesi gibi bi şey aslında askerlikteki olay ciddi anlamda ego tatmini oluyosun orda kendini çok daha güçlü hissediyosun*

49.G: *hı hı*

50.K: *ığ bi çok erkekle birlikte olduğun için iğ bayanlarla olan ilişkilerindeki hiç bi problemi yaşamıyosun*

51.G: *hı hı*

52.K: *biraz relaks bi dönemdi aslında bi erkek için nasıl iğ bi bayan arkadaş problemin yok ya da bir işte ağileden herhangi bir bayanın sorunlarıyla yüzleşmek yok erkek erkeğesin yani erkekler bir aradayken çok fazla bir problemi olmuyo niye hele de askerdeysen konuşcak çok fazla bi şey yok ne iğ birbirlerine pek ağile anlatılmıyo çünkü birbirlerinin ağilelerini tanımiyo insanlar anlatsan bi şey değişmişcek ve iğ geçmişe dönük sadece geyik muhabbetleri yapılabiliyo işte sivildeyken ben şöyleydım şunu yapardım bunu yapardım bi gün arkadaşlarla şunu yapmıştık hani fıkra gibi espirili olaylar*

53.G: *evet*

54.K: şunlar bunlar e erkek her tarafın erkek olduğu için bi çok erkek doğal olarak çok özgür davranabiliyo konuşmalarını engellemek zorunda kalmıyosun çok rahat küfür edebiliyosun işte kibar davranmak zorunda hissetmiyosun

55.G: hı hı

56.K: centilmen olmak zorunda hissetmiyosun kendini hani bu bu tip sosyal hayatta bazı bi çok erkek bunları üzerinde çünkü baskı olarak hissedebiliyo

57.G: hı hı

58.K: bi bayanla birlikteyken işte kibar davranmak zorunda olduğunu hissediyö daha centilmen olması gerektiğini düşünüyö

59.G: hı hı

60.K: ama askerde bunların hiç biri olmuyö

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı K askere gitmiş olmasının avantajını erkek erkeğe rahatlık repertuarına başvurarak açıklamaktadır. Erkek erkeğe rahatlık repertuarındaki diğer alıntılarda olduğunun aksine burada kadının kendisi değil erkeğin kadınla kurduğu ilişki biçimleri baskı unsurları olarak tarif edilmektedir. Burada K, askerdeki rahatlığını kadınlarla olan ilişkilerindeki kendi diline ve bedensel pratiklerine uyguladığı baskının yokluğu ile açıklamaktadır. Diline uyguladığı baskıyı diğer alıntılardaki ile benzer şekilde küfür üzerinden tanımlarken; bedensel pratiklerine uyguladığı baskı diğer alıntılardaki gibi erkek erkeğe uygulanan şiddet üzerinden değil kadın-erkek ilişkilerinde kendisini kadınlara karşı sorumlu hissettiği kibar davranmak ve centilmen olmak üzerinden açıklamaktadır. Burada baskı unsuru olarak erkeğin kadınla kurduğu ilişki işaretlense de, erkek erkeğe rahatlığı sağlayan olarak kadının bedensel yokluğu işaretlenmektedir.

4.1.4. Erkek Olmak Öğrenilir

4.1.4.1. babadan öğrenilen

Bu repertuarda erkek olmanın babadan öğrenilen bir şey olduğu açıklanmaktadır. Bir erkeğe erkek olmanın babası tarafından öğretilmesi babanın oğluna model olması yoluyla, hem idealize edilmiş hem de kişinin yaptığı ancak istemediği özelliklerinin babaya atfedilmesiyle gerçekleştirilmektedir.

Aşağıdaki alıntıda konuşmacı E kendisinin nasıl bir erkek olduğu konusunda babasının etkilerini anlatmaktadır. E, babasının idealize ettiği özelliklerini model alarak kendi erkek kimliğini inşa etmektedir.

Alıntı 29 (13. Görüşme)

573.G: *ıgım peki hani ağilen nası etkili oldu erkek olmanla ilgili etkili oldu mu ya da*

574.E: *erkekliğim üzerinde*

575.G: *hı hı*

576.E: *etkili oldu tabiğ ki yağ özellikle şey babam*

577.G: *hı hı*

578.E: *çok etkili oldu yağ babam ıg babamdan şeyleri aldım yağni günah nedir ve*

579.G: *hı hı*

580.E: *ıg bunu aldım en çok*

581.G: *hı hı*

582.E: *o onun farkındayım insan ne için yaşar bunu aldım*

583.G: *hı hı*

584.E: *babam hep böyle insan onuru için gururu için şerefi için yaşar derdi yağni diyen bi adamdı ben de o odaklı olduğumu fark ediyorum*

585.G: *hı hı*

586.E: *günah nedir babam ıg yağni kültürümüzde bi çok günah öğesi vardır içki içmek sigara içmek kumar oynamak*

587.G: *hı hı*

588.E: *zinağ yapmak hepsi günahdır topluma göre babam ilginç bi şekilde sağdece ziğnaya karşı çok katı olan bi adamdı*

589.G: *hı hı*

590.E: *yağ tutup da ziğna yapanlar ölsün diye bağırın bi adam değildi ama ilginç bi şekilde bütün gençliğinden evlendiği andan şu anki ana kadar hayatını gözlemliyorum yağni işlemediği tek bir günah kalmış o da başka bi kadına bakmamak ki*

591.G: *hı hı*

592.E: *o yaşa gelip de başka bi kadına bakmayan bi erkeğe çok zor raslarsınız yağni*

593.G: *hığ hığ*

594.E: *kendimde de o özelliği görüyorum yağni oğ günaha karşı ne kadar dirayetli olduğumu görüyorum*

595.G: *hı hı*

596.E: *yağ kumar tutkum var mesela alkolü çok seviyorum*

597.G: *hı hı*

598.E: *sigarayı çok seviyorum*

599.G: *hı hı*

600.E: *ya toplumun tasvip etmediği bi çok şeyi*

601.G: *hı hı*

602.E: *çok seviyorum ve yaparken hiç vijdan azabı da duymuyorum*

603.G: *hı hı*

604.E: ama o şeye karşı da inanılmaz ilş ilgisiz ve hani diğer erkeklere göre inanılmaz ilgisiz ve dirayetliyim bunları mesela babamdan aldığımı düşünüyorum

605.G: hı hı

606.E: model olarak aldığım için

607.G: hığ hığ

Yukarıdaki alıntıda E babasını model olarak elde ettiği özellikleri günah kavramı ve yaşam amacı olarak belirlemektedir. E, günah kavramını babası ve toplum bağlamında iki farklı şekilde ele almaktadır. Babasının kabul ettiği günah zinadır. E tarafından babasının zina yasağına uyması biricikleştirilmekte ve yüceltilmektedir. E kendisi ile babası arasındaki model alma yoluyla elde ettiği benzerliği bu yüceltilmiş özellik çerçevesinde kurmaktadır. Yüceltilmiş özelliğiyle model olan baba E üzerinde güçlü bir etkiye sahip pozisyona yerleştirilirken; E üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabilecek bir diğer unsur olan toplum, baba ile kıyaslandığında gücünü yitirmektedir. E 'babadan öğrenilen' repertuarına başvurarak hem topluma karşı duruşunu meşrulaştırmakta hem de kendisini babasının yüceltilmiş özelliği ile özdeşleştirerek kendisi için yüceltilmiş bir özne pozisyonu inşa etmektedir.

Aşağıdaki alıntıda da konuşmacı kendi özelliklerini açıklamak için babadan öğrenilen repertuarına başvurmaktadır. Ancak buradakinin aksine yüceltilmiş bir baba özelliği yerine istenmeyen özelliklerin atfedildiği bir baba inşası yapılmaktadır.

Alıntı 30 (12. Görüşme)

36.Ç: doğru olmadığını düşünerek yaptığım şeylerde genellikle kardeşlerim aklıma geliyo

37.G: hı hı

38.Ç: yağni o yapsaydı noğolurdu ne düşünürdüm iç kızardım filan

39.G: ama sen yapıyorsun

40.Ç: ama ben yapıyorum gibi yağni iç şöyle anlattım ben bi de baskıcıyım biraz

41.G: hım

42.Ç: erkek kardeşime çok baskıcıydım

43.G: hı hı

44.Ç: daha doğrusu eğ onu hep yönlendirmeye çalıştım hani insanda şöyle bi şey oluyo bu babalarda da vardır benim babamda vardır mesela bi şeyi anlatmaz

45.G: hı hı

46.Ç: *mesela bi şey tağmir ediyoruz*

47.G: *hı hı*

48.Ç: *e onu ben ömrümde ilk defa görmüşüm fakat onu bilmemi bekler benden çünkü kendi biliyo onun oğluyum ya otomatikmen onu bilmem gerektiğini düşünüyö onu bilmediğim için bana kızabiliyo mesela*

49.G: *hım*

50.Ç: *hani ben de kardeşlerime böyle olduğumu fark ettim bi süre sonra yağni bunu nasıl fark ettim onlardan ayrılmasaydım ha ge genelde yağni gerçi uzun zamandır ayrıyım yağni lisede evdeydım orta okulu da dışarıda okudum yine yatılıda*

51.G: *anladım*

52.Ç: *eğ öyle olduğumu fark ettim babam gibi davrandığımı filan fark ettim bu tabi çok ters tepen bi şey aslında yağni kardeşlerine mesela erkek kardeşime kız kardeşime de tam tersi acayıp rahatım ona karşı kız kardeşim çok küçük çünkü bizden yani daha bu yıl lise bire geçti*

Yukarıdaki alıntının başlangıcında Ç bu alıntıda bahsettiği davranışlarını yanlış olarak tanımlamaktadır. Bu yanlış kardeşlerine karşı baskıcı davranmak olarak açıklanmıştır. Ç'nin kardeşlerine uyguladığı yanlış davranışı babası da Ç'ye uygulamıştır. Erkek olmaya dair özelliği babadan öğrenme bir önceki alıntıda konuşmacının babasını model almasıyla gerçekleştirilirken burada nasıl olduğu belirsiz bırakılan bir nesilden nesile aktarım yoluyla gerçekleştirilmektedir. Buradaki babadan öğrenmenin doğrudan değil ancak dolaylı bir şekilde babayı model alma olduğunu söyleyebilirim.

Babadan öğrenilen repertuarı buraya kadar kişisel özelliklerin babanın referans gösterilmesiyle açıklanmasından oluşmaktadır. Aşağıdaki iki alıntı da konuşmacılar çalışan erkek olan babayı model göstererek para kazanmanın ve çalışmanın referansı olarak babayı işaretlemektedirler.

Alıntı 31 (10. Görüşme)

26.B: *annemiz babamız annemiz babamız işte görüyorsun sen ağılende gözlemlerin senin nasıl iş baban her zaman iş belli bi iş bölümü varsa bile o iş bi bölümünü bi yerde kuran bile nerdeyse babam*

27.G: *hı hı*

28.B: *gibi bi de işte esas çalışan değişik kıyafetler giyen kravat takan işte benim babam iş şeydi milli eğitim müfettişiydi hani öyle çok yüksek bi meğmur değildi ama gene de*

işte ağ harçlığımızı veren filan gibi belki benim nasıl erkek olduğum babamınlan da çok ilgilidir

29.G: hı hı

30.B: yağni muhtemelen annemle daha çok ilgilidir ama babamla da çok ilgili şey ığ yani ordaki erkek nedir işte ağilede ilk tanıştığın erkek nedir imajında hani baba daha evin yürütülmesine daha fazla katkısı olan

31.G: hıh

32.B: anne sadece kendinden veren ama baba dışardan bi şeyler de getirebilen gibi filan

33.G: hığ ekonomik anlamda mı

34.B: eğ ekonomik anlamda ığ resmen peynir anlamında zeytin anlamında

35.G: hığ hığ

36.B: işte efendim kıyafet almaya gidildiği zaman paranın kimde durduğıyla ilgili

37.G: hığ

38.B: yani para kimde duruyo para daha çok yağni ığ para tabi babada duruyo

39.G: hıh

40.B: yağni ığ cüzdan babada

41.G: evet

Kendisi de çalışan, para kazanan bir erkek olan B yukarıdaki alıntı boyunca babasını konumlandırırken babasının para kazanıyor oluşunu ve hem parayı hem de aileyi yönetiyor oluşunu işaretlemektedir. Kendisi de bir erkek olarak konumlandırılan B'nin tanıştığı ilk erkek olan babası erkek olması sebebiyle ev üzerinde anneye kıyaslandığında daha fazla söz sahibi ve para kazanan olarak konumlandırılmaktadır. B üzerinde babasının etkisinin ne olduğu ve nasıl olduğu belirsiz bırakılmıştır. Ancak bu etkinin ekonomik bağlamda bir etki olduğu B tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır.

Aşağıdaki alıntı iki çocuklu bir baba olan M ile yaptığım görüşmenin aile konusunun konuşulduğu kısmına aittir.

Alıntı 32 (6. Görüşme)

205.G: hı hı ığ şey nası peki hani ağile hayatında erkek olmak hani gerek senin anne babanda ya da senin kendi ağilende

206.M: ığ

207.G: hani ağile bunu şekillendirir mi nası etkiler

208.M: şimdi ağile evli bi kişiye ağile babası olmak için o da tabi ağilesiyen bütün bağları hani koparmamak gerekiyo

209.G: hı hı

- 210.M: çalışıyosa çalışcak bütün her şey ortak noktada buluşcaklar yani
211.G: hı hı
212.M: karşılıklı e çalışıyosa getircek mağasını
213.G: hı hı
214.M: evliyse hanıma vercek
215.G: hı hı
216.M: başka bi iş çalışmak istiyosa tabi gitcek
217.G: hı hı
218.M: bağımlıysa yani ağilesine bağımlıysa hafta sonları boşa hafta sonları çalışcak getircek ağilesine çoluğuna çocuğuna
219.G: hı hı
220.M: yani ayrıyetten gidip te hani kazandığını alıp ağilesinden üç beş kuruş saklayıp gidip dışarıda içkiydi kumardı o bilmem karıydı
221.G: hı hı
222.M: bunlara maha lüzumsuz yere masraf yapıyosa
223.G: hı hı
224.M: o erkek iyi bi erkek değil
225.G: evet
226.M: kendi geleceğine kötü bi şey zemin hazırlamış oluyo
227.G: hı hı
228.M: çocuklarına
229.G: hı hı
230.M: ağilesine
231.G: hı hı
232.M: kötü bi örnek olmuş oluyo e bu öyle olursa e çocuklar da babasından örnek alcak yani
233.G: hı hı
234.M: o çocuklar da öyle olcak

Yukarıdaki alıntıdaki çalışan, çalışmasının karşılığı olan parayı ev halkıyla paylaşan baba iyi bir erkek olarak tanımlanmaktadır. Kötü erkek ise çalışarak kazandığı parayı ev halkıyla değil de dışarıda harcayan erkektir. Bu alıntı boyunca M erkek olanı aynı zamanda çalışan olarak da konumlandırmaktadır. Erkeğin çalışarak kazandığı nasıl, nerede ve kimler için harcağını onun iyi veya kötü bir erkek olarak çocuklarına model olmasını sağlamaktadır. Baba, iyi veya kötü de olsa her koşulda çalışan ve çocuklarına model olan olarak konumlandırılmaktadır.

4.1.4.2. Anne tarafından yönlendirilen

Öğrenilen erkek olmak repertuarında öğrenme ortamlarından bir tanesi olan aile bu repertuar içerisinde geniş bir yer tutmaktadır. anne tarafından yönlendirilen repertuarı da aile çerçevesinde anne tarafından yapılan yönlendirmelerle kişilerin nasıl erkek olacaklarının belirlendiği iddiasından oluşmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda konuşmacı Ö anne tarafından yönlendirilen erkek olmak açıklamasını kendi aile yaşantısı üzerinden örneklendirmektedir.

Alıntı 33 (15. Görüşme)

73.G: *peki şey düşünüyö musun hiç şuşan olduğun erkeği işte etkileyen annen baban bunu şekillendirdi mi sence*

74.Ö: *nasıl*

75.G: *şuşan olduğun erkek düşünürsek anne ve baban ya da ağilen bunda nası bi etkisi oldu*

76.Ö: *tabiğ ki hani yoğun etkisi olmuştur () şöyle bi düşüncem var kadınlar genelde erkek çocuklarına istedikleri erkeğin özelliklerini aşlamayı*

77.G: *hı hı*

78.Ö: *güdüyolar diye düşündüm ben hani*

79.G: *hı hı*

80.Ö: *kendi hayalinde bi erkek yapısı varsa onun üzerine*

81.G: *evet*

82.Ö: *titreyerek bunlara anlatırlar hani öyle davranmasını şeyapabilir o yüzden ağbimle karşılaştırıyım hani ağbimle iki erkek çocuğuyuz aramızda dört yaş var*

83.G: *hı hı*

84.Ö: *hani dört yaş çok büyük bi yaş aralığı değil*

85.G: *yağni*

86.Ö: *çocukluğu geçerse yetişkinlikte ama hani karakter olarak farklıyız evet hani benzerliklerimiz var bunda da şey görüyorum bal benim anneme benim çok benzeyen özelliklerim var benzemeyen özelliklerim var*

87.G: *hı hı*

88.Ö: *ağbimin benzeyen özellikleri var ama ikimizinki ayrı uçlarda hani benim benzemeyen özelliklerim anneme ağbimde*

89.G: *hı hı*

90.Ö: *var*

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı Ö ye göre oğul olan erkek, annenin kendi düşüncesindeki ideal erkeğin özelliklerinin aşılandığı erkektir. Anne bu noktada erkek için babanın

olduğu gibi bir model değildir. Babanın model alınmasındaki dolaysız etkinin aksine annenin oğul olan erkek üzerindeki etkisi doğrudandır.

Aşağıdaki alıntı da konuşmacı K annesinin oğul olan kendisi üzerindeki doğrudan etkisini anlatmaktadır. Yukarıdaki alıntıda belirsiz bırakılan annenin etki alanları burada ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Alıntı 34 (7. Görüşme)

254.K: ığ hani belki annemin yetiştirme tarzı daha farklı olmuş olsaydı beni

255.G: hı hı

256.K: bu çağlara kadar ben biraz daha farklı bi erkek de olabilirdim

257.G: hım

258.K: biraz daha derken bu kadar oturaklı olmayabilirdim hem genç yaşta sorumluluk sahibi olmak

259.G: evet

260.K: ığ istese annem o sorumluluğu üzerimden alabilirdi hani o yaşlarda o da daha dinamik genç bi bayandı sosyal bi bayandı ama ığ fark ediyorum ki işte biraz da içine geldi hani

261.G: hım

262.K: o sorumluluğu benden pek almak istemedi heralde çabuk pişmemi istedi ne de olsa yine dediğim gibi bi tarafı doğu olduğu için

263.G: hı hı

264.K: hani erkek

265.G: beklentisi de var

266.K: evet erkek genç yaşta hemen ığ işte iş hayatına atılsın bi evi nasıl geçindirceğini çekip çevirceğini öğrensın bizim sorumluluklarımızı da sütüne almayı öğrensın ha bu bazen benim için avantaj olduğunu düşünüyorum şöyle bi baktığımda ığ otuz altı yaşındayım

267.G: hı hı

268.K: benim yaşımda olup evet çoluk çocuk sahibi olmuş ığ hayatı çok daha farklı yönlerle gitmiş insanlar da var ama benim yaşımda olup ta hayatına hala bi düzen getiremeyip

269.G: hı hı

270.K: ığ her gün işte hayat onu nereye götürürse oraya doğru akan insanları da tanıyorum kendi yakın çevremden

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı K'ya göre annesi onun şimdi nasıl bir erkek olduğunun belirleyicisi olarak işaretlenmektedir. Annesi K üzerindeki yaptığı belirlemeyi ona erken

yaşta sorumluluk vererek gerçekleştirmiştir. Bu şekillendirmenin kaynağı olarak da annesinin doğulu olması sebebiyle sorumluluk sahibi erkek beklentisinde olması gösterilmektedir. K, anne tarafından yönlendirilen repertuarına başvurarak kendisi ile yaşıtı olan erkekler arasında yaptığı karşılaştırmayı kendi lehine sonuçlandırmakta; böylece olumlu bir kimlik inşasını gerçekleştirmektedir.

4.1.4.3. yaşam boyu öğrenilen

Bu reperturda öğrenme sürecinin yalnızca aile ile sınırlı kalmadığı, öğrenme ortamlarının ve yöntemlerinin çeşitliliği, öğrenmenin de sürekli olarak devam ettiği ve öğrenmenin hem kadınlar için hem de erkekler için geçerli olduğu açıklanmaktadır.

Alıntı 35 (9. Görüşme)

4.A: yani zaten önceden belirlenmiş öğretilmiş bir davranış kalıbının içerisinde en başından beridir yetiştiğimiz için ya işte atıyorum erkek vücuduna sahip olup başka pratikler yani gey pratikleri vesayre falan gibi şeyleri yaşamaktan daha kolay

5.G: hım

6.A: gündelik hayatı çok da zorlaştıran bi şey değil hani günün her saati kadın olmaktan da daha kolay heralde pek çok anlamda günün her saati istediğin her yerde bulunabilmek

7.G: peki nerden öğretiliyo bunlar hani öğretilmiş dedin ya

8.A: yani ağılede başlıyo iş erkek adamın ne yapıp ne yapamıyacağı

9.G: hı hı

10.A: sözlü olarak öğretiliyo pratik olarak da öğretiliyo cezalandırma yoluyla veyahut ödüllendirme yoluyla

11.G: hım

12.A: teşvikle okulda da devam ediyo çok hakim bi şekilde hetero kültür iş

13.G: hı hı

14.A: bütün kurumlarda hakim olduğu için her yerde devam ediyo sokakta öğretiliyo televizyonda öğretiliyo

15.G: dört bi yandan

16.A: kitaplarda öğretiliyo her yerde erkek erkek yani erkeklik demiyim de hani erkeklere erkeklik kadınlara kadınlık öğretiliyo

Yukarıdaki alıntıda erkek olmanın öğrenildiği ortamlar ve erkek olmayı öğretme yöntemleri açıklanmaktadır. Erkek olmanın öğrenildiği ortamlar aile, okul, bütün kurumlar, basın ve sokak olarak işaretlenirken; erkek olmayı öğretme yöntemleri sözel,

pratik, cezalandırma ve teşvik olarak işaretlenmektedir. Öğrenme sürecinde çok fazla etmen söz konusu iken A'ya göre öğretilen tek bir kültürdür. Tüm unsurların bir araya gelmesiyle heteroseksüel kültür öğretilmektedir. Bu öğretme hem kadınlar hem de erkekler için geçerlidir. B alıntıda A, erkek olmaya dair 'yaşam boyu öğrenilen' repertuarını 'rahat erkek' repertuarına başvurarak destelemektedir.

Aşağıdaki alıntıda erkek olmaya dair öğrenme ortamlarından bir tanesi olan üniversite ortamı Ö tarafından örneklendirilmiştir.

Alıntı 36 (15. Görüşme)

214.Ö: *mühendislik bölümlerinin öğrencilerinde ama genel olarak şeye bakıyorum diğer fakültelere hani bu kadın erkek dağılımının eşit olduğu fakültelere insanlar geliyolar*

215.G: *hı hı*

216.Ö: *bu kadınlar için de aynı küçük bi şehirden de çıkıp geliyo olabilir Eskişehir örneğinden bahsediyorum*

217.G: *hı hı*

218.Ö: *burda farklı bi hayatla tanışıyorlar*

219.G: *hı hı*

220.Ö: *sen de gözlemlemişsindir birinci ikinci sınıfta gağyet böyle şeyken sağkinken bu haldeyken üçüncü sınıfta birden coşan*

221.G: *oluyo*

222.Ö: *aynen bi çevresi yoğun bi çevre edinen kendine falan çok insan var ve bu da ağıleden aldığı bir erkeklik bakış açısı varken*

223.G: *hı hı*

224.Ö: *her türlü örnek olabilir belki ağılesinde kadınlara çok az değer veriliyodur belki çok değer veriliyodur belki çok kötü davranılıyodur ama buriya bi erkek geldiğinde daha önce hani kişisel olarak teyzesinden halasından ya da komşusundan başka ığ birebir*

225.G: *hı hı*

226.Ö: *teması bulunan konuşmadığı şey varken burda birebir kendi tanıştığı kadınlarla iletişime geçip belki onları anlamasına biraz daha yardımcı hani bu çevre üniversite ortamı eğitim ortamı buna da bu yönden faydalı olabilir*

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı Ö erkek olmanın ailede öğrenilen bir şey olduğunu kabul etmektedir. Ailede öğrenen erkek olmayı aile içindeki kadınların konumlarındaki farklılık üzerinden tanımlamaktadır. Üniversite ortamında gerçekleşen öğrenme de bu ortamda karşılaşılan kadınlara karşı alınan konum üzerinden açıklanmaktadır. Üniversite

burada kadın-erkek ilişkilerinde erkek için olumlu bir öğrenmenin gerçekleştiği ortam olarak temsil edilmektedir.

4.2. İdeolojik İkilemler

Erkek olmanın anlamına getirilen açıklamalarda tekrarlayan çelişkili açıklamalar, kadın-erkek eşitliği ve eşitsizliği üzerine yürütülen tartışmalar sırasında ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkeğin eşit olup olmadığı yönündeki tartışmalardaki çelişkili açıklamalar ideolojik ikilemleri oluşturmaktadır. İdeolojik ikilemler kadın-erkek ilişkilerinde iş bölümünün nasıl belirleneceği söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. ‘Cinsiyet ayrımı yoktur’ açıklamasında ideal olana dair veya olması gerekene dair açıklamalar yer almaktadır. İdeal olan veya olması gereken çoğunlukla erkeklerin pratikte yapmadıklarına dair getirdikleri açıklamalarda işaretlenmektedir. ‘Cinsiyet ayrımı vardır’ açıklaması ise erkeklerin doğrudan gündelik yaşam pratiklerine dair açıklamalarıyla inşa edilmektedir. Cinsiyet ayrımı vardır / cinsiyet ayrımı yoktur açıklamalarının aynı konuşmada ifade edilmesi ikilemi inşa etmektedir.

4.2.1.Cinsiyet ayrımı vardır / cinsiyet ayrımı yoktur

Alıntı 37 (11. Görüşme)

350.C: ben de kendimi yalıtılmış sterilize edilmiş bi ortamda hissetmiyorum yağni mutlaka etkileniyorum etkilendiğim hatta bi çok şey olabilir en basiti hani iğ evde hani annem etrafımda dört dönüp bi şeyleri yaparken

351.G: hı hı

352.C: hani işte tamam yağ hani ne olsa annem hallediyo (G güler) yapıyo falan gibi bi rahatlığa şey yapıyorum çünkü neden erkeğim falan hani

353.G: hı hı

354.C: o tabağı ordan kaldırmam da olur annem kaldırır

355.G: hı hı

356.C: çünkü neden o bi kadın

357.G: hı hı

358.C: hani aslında bunu çok böyle bu bu falan gibi değil ama

359.G: hı hı hı hı

360.C: hani o yerleşmiş algıdan dolayı hani böyle nerdeyse içgüdüselleşmiş şekilde yapmama ihtiyacı falan

361.G: hı hı

362.C: yağ ihtiyaç demeyim de yapmama durumu gibi hani iş nolsa yapan biri olur falan gibi bi taraftan mutlaka düştüğüm işte böyle çıkmazlar var hayatımda ama bunları hani mümkün olduğu kadar sorgulayıp mümkün olduğu kadar düşünüp dışına çıkabilir miyim ne kadar hani kendimden uzaklaştırabilirim
363.G: hı hı

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı C evdeki konumunu anlatırken annesiyle olan etkileşimindeki iş bölümünden bahsetmektedir. Kadın ve erkek arasındaki iş bölümünü konuşmak toplumdaki tartışmalar sebebiyle retoriksel olarak cinsiyet ayrımına dair tartışmaları konuşmayı da gerektirmektedir. C kendisini erkek, annesini kadın olarak işaretleyerek bu retoriği doğrudan çağırmaktadır. Evdeki iş bölümü fikirsel bağlamda ele alındığında C öğrenilen erkek repertuarına başvurarak evde yaşanan eşitsizliği meşrulaştırmaktadır. Evdeki iş bölümü yaşanan haliyle konuşulduğunda ise C'nin hem 'rahat erkek' repertuarına başvurması hem de 'eşitli erkek' pozisyonundan konuşması sebebiyle ikilemi ortaya çıkarmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda da ikelem düşünce ve pratik arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır.

Alıntı 38 (9. Görüşme)

182.A: kadınlardan bahsedersen eğer iş mesela siyaseten doğru bulmadığım için bi türlü söyleyemediğim ama inandığım bi şey

183.G: hı hı

184.A: iş pek çok insan da buna inanıyo niye iş kadından yönetici olmaz iş

185.G: hım

186.A: şeyini her bir defasında her bir idarecim değiştiğinde yeniden yeniden onaylıyorum kendi içimde

187.G: hım

188.A: ama bunu apaçık bir şekilde savunamıyorum

189.G: hı hı hım niye savunamıyosun

190.A: çünkü doğru değil yani hani bi karşılaştığım iş kadın yöneticilerin hepsinin baktan olması iş kadından yönetici olmaz genellemesine varır vardırmamalı beni

191.G: ama inannabiliyosun bi yandan

192.A: inanmak başka bi şey iş savunmak başka bi şey (G güler) hani şimdiye kadar öyle oldu

193.G: hı hı

- 194.A: ona inanıyorum ama bunu apaçık bi şekilde savunamam çünkü siyasetim elvermiyo buna yani
- 195.G: hıgım yani
- 196.A: çünkü çok aslında şey ortodoks bi biçimde kadın erkek
- 197.G: hım
- 198.A: eşitliği vesayreyi faan filan da ya pozitif ayrımcılığa kadar gidicek bi yerde diğilim ama
- 199.G: hı hı
- 200.A: kadının erkeğin temel olarak eğer yapılıcak bir iş varsa
- 201.G: hı hı
- 202.A: o işin kuralları çerçevesinde yetkin biçimde o işi gerçekleştirebileceğine
- 203.G: hıh
- 204.A: inan inanıyorum ya öyle olması gerektiğini zannediyorum iş dolayısıyla da kadından yönetici olmaz cümlesi önermesi bana kafadan yanlış bi önerme olarak görünüyo
- 205.G: hım entellektüel anlamda düşündüğünde
- 206.A: evet elbette (gülerler) yoksa yaşam deneyimi öyle yürümüyo hakkaten kadından yönetici olmuyo (G güler) ya şimdiye kadarki kadınlardan iyi yöneticiler olmadı

Yukarıdaki alıntıda konuşmacı A kadınlardan bahsederken siyasi görüşü ile deneyimleri üzerinden geliştirdiği inanç arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu ayırım iş bölümü konusunda kadın ve erkeğin konumlarının farklılaşmasını destekleyip desteklememek yönündedir. A'nın aynı konuşma içerisinde iki farklı pozisyondan paralel sıra alması ikilemi açık bir şekilde inşa etmektedir. A siyasi kimliği ile konum aldığı anda insan hakları, kadın hakları ve eşitlik söylemi devreye girmektedir. Bu söylemler A'nın kadın ve erkek arasında bir ayırım yapmasına izin vermemektedir. A kendi deneyimleri sonucu elde ettiği açıklamayı dile getirebilmek için bu söylemlerin dışından konuşmak zorundadır. A için bu zemin üzerine tartışılmayacak olan inanç zemini. İnanç zemini gündelik hayatta karşılaşılan örneklerden edinilen bilgi olarak açıklanırken bu açıklamanın genellenerek siyasi zeminde karşılığık bulması A'yı eşitlikçi söylemin dışına atarak ikilemi inşa etmektedir.

Aşağıdaki alıntı yukarıdaki alıntının yer aldığı görüşmenin başka bir bölümüne aittir. Burada da A evdeki iş bölümünden bahsederken eşitlikçi söyleme başvurmaktadır. Ofis ortamındaki işleri konuşmak iş yerindeki konum farklılıklarını konuşmayı zorunlu kılar; evdeki iş bölümünü konuşmak da toplumda var olan kadın-erkek arasındaki

eşitsizliğin kas gücünden kaynaklandığı yönündeki tartışmayı yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Alıntı 39 (9. Görüşme)

610.A: hım yağ bi iş mesela bi iş bölümü olarak mı mesela bazı işleri ben yapıyorum

611.G: hım mesela

612.A: bazılarını başkasına bırakıyorum hayır hayır öyle bi şey yok öyle bi şey yok yağni hani kadın iş bu biraz tabi tek başıma yaşamamdan da kaynaklı belki

613.G: yoğ hani yanında bi kadın olduğunda değişiyomu bunlar

614.A: hayır değişmiyo yağni yemek yapmak denilen şey de beraber yapılyo işte iş ne biliyim lamba değiştirmek de beraber

615.G: hı hı

616.A: yapılıyo bi şeyi kaldırmak denilen şeyi özellikle yapmıyorum çünkü işte hani belimde rahatsızlık var

617.G: hı hı

618.A: mesela kadın kaldırıyo genelde (gülürler) öyle yağni ya fiziksel bir şey yok hani kendi hayatımda bu ayrıma gidebileceğim bir durum olmuyo zaten

619.G: hı hı

620.A: ne biliyim yağni bi kavanoz açmak denilen şeyi gene kadın açamıyosa ben açabilirim evet eyvallah bu oğ o kadar ama yani

621.G: hı hı

622.A: daha ötesine geçmiyo

Yukarıdaki alıntıda A, ‘bazı işleri ben yapıyorum’ ifadesi ile iş bölümünde belirsizlik ortaya koymaktadır. Bu belirsizlik retoriksel olarak feminist söylemin kas gücüyle kadına karşı üstün konuma geçen erkek söylemi ile benzerlikler taşımaktadır. Modern söylemin inşa ettiği her işi yapabilen kadın ve erkek inşasının karşısında bazı işleri yapan erkek inşası ‘hangi işler’ sorusunu retoriksel olarak sordurmaktadır. Bir önceki alıntıda siyasi kimliği ile eşitlikçi söylemden konuşabilen A için, gündelik yaşamda kas gücüne dayalı pratikler söz konusu olduğunda eşitlikçi söylemden konuşmayı zorlaştırmaktadır. A bu ikilemi çözmek için kas gücü ile ilgili sağlık problemleri ile ilgili kişisel hikayesine başvursa da ‘kavanoz açma’ örneğinde sağlık problemi hikayesi eşitlik için bir meşrulaştırmaya yol açamamakta ve kas gücüne dayalı bir eşitsizlik ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada erkeklerin erkek olmanın anlamına dair inşası açıklayıcı repertuarlar ve ideolojik ikilemler çerçevesinde analiz edilmiştir.

Erkekler, 'erkek olmak' üzerine ortak anlam kuruluşlarında dört ayrı açıklayıcı repertuara başvurumaktadırlar. Açıklayıcı repertuarlardan birincisi 'erkek olmak açıklanamaz' repertuarıdır. Bu repertuarda erkekler, erkek olmanın anlamının tartışılacağı zemini aramaktadırlar. Erkek olmanın anlamının hangi zeminden tartışılacağı üzerine belirsizliğin kaynağı olarak erkek olmanın verili bir durum olması sebebiyle üzerine düşünülemeyecek kadar gündelik yaşama gömük olması ve sabit bir konum olmayıp yaşam boyunca değişiyor olması gösterilmektedir.

'Erkek olmak açıklanamaz' repertuarı konuşmacılar için erkek kimliği ile konum olarak hangi anlamları inşa edebileceklerini ve bu anlamları hangi zeminlerde inşa edebileceklerini aradıkları repertuarıdır. Bu arayışta başvurdukları ilk açıklama olan 'hiç düşünmedim' açıklaması ile erkekler öncelikle erkek olmanın normal, verili ve gündelik yaşama gömük olması sebebiyle kendileri için bir anlam ifade etmediğini açıklamaktadır. Erkek olmakla birlikte çalışıyor olmak da gündelik hayata gömük ve üzerine düşünülmeyecek bir konu olarak açıklanmıştır. Çalışmaya katılan erkeklerden öğrenci olanların dışındakilerin hepsi çalışan erkeklerdir. Öğrenci olanlar ise iş yaşamına katılmak için hazırlanmakta ve belirli bir yaşa gelen erkekler olarak para kazanamamaları sebebiyle sıkıntılar yaşamaktadırlar. Aşağıdaki alıntı katılımcı Ç, erkek olmaya dair şuanki sıkıntılarını öğrenci olması ve bu sebeple parasını ailesinden alması şeklinde açıklamaktadır.

Alıntı 40 (12. Görüşme)

4.Ç: *ya nasıl söylüyüm eğ beni rahatsız eden durum mesela şuğan erkeğim ama şu yaştayım ama hağla okuyorum gibi bi şey var mesela*

5.G: *hım*

6.Ç: *yağni okulu bitiremedim bi türlü bi bi ton şeyler bi şeyler bi şeyler*

7.G: *hım yağni*

8.Ç: hağla ağilemden para alıyorum kendi paramı kazanamıyorum arkadaşlarımın hepsi işte

9.G: *hı hı*

10.Ç: *dört beş yıldır işinde gücünde filan gibi şeyler var yağ erkeklik biraz daha sorumluluk sorumluluk sahibi olmayı gerektiren bi şey gibi geliyo*

Yukarıdaki alıntının son satırında katılımcı erkek olmaya dair kendi kimlik inşasında problem teşkil eden para kazanamama durumunu kendisi gibi erkek olan ancak kendisinden farklı olarak çalışıp para kazanan arkadaşları üzerinden, yani öteki üzerinden meşrulaştırmaktadır. Bu repertuardaki erkek olmaya dair anlamlar ancak erkek olmayan bir ötekinin işaretlenmesiyle inşa edilmektedir. Burada öteki olarak işaretlenenlerden biri de ‘kadın’dır.

Bu coğrafyada hem islami hem de modernist yaklaşımlarda kadının konumu belirleyici bir unsurdur (Türkmen, 2009). Erkekler ‘hiç düşünmedim’ repertuarını inşa ederken öteki olarak işaretlenen, onun konumu sebebiyle erkek olarak konum alınan kadın ise anne veya eş olan kadındır. Elçi (2010)’nin kadın olmanın anlamına dair kadınlarla birlikte yürüttüğü çalışmasında da kadınların kimlik inşasında anne ve eş konumu kadınlar tarafından öncelikli olarak inşa edilen pozisyonlardır. Hem benim çalışmamda hem de Elçi (2010)’nin çalışmasında kadınlar için ortaklaşılan ‘anne’ ve ‘eş’ özne pozisyonlarının kadın olmaya yönelik birer kültürel temsil olduğunu söyleyebilirim. Kültürel temsiller toplumun geneli için toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edileceğine ilişkin, yani toplumsal yaşamın şekillendirilmesinde hangi figure ve sınırların baskın çıkacağı konusunda önemli rol oynarlar (Ryan ve Kellner, 1997:37; akt. Erkılıç, 2011: 240).

Erkek olmanın açıklanamamasının önünde bir engel olarak ifade edilen bir diğer açıklama ise ‘erkek olmak değişken bir şey’ repertuarıdır. Konuşmacılar bu repertuarda değişkenliği açıklarken deneyimlerine başvurmaktadırlar. Erkek olmanın yaşam koşulları ve kişilerin düşünceleriyle birlikte tekrar tekrar tanımlanıyor oluşu ve her bireyin biricik olduğu açıklamaları bu reperturda yer almaktadır. Erkeklik çalışmalarında

geniş bir yelpazeye sahip olan ‘çoklu erkeklikler’ kavramının da açıkladığı üzere erkek olmanın tek, değişmez ve işleyen bir biçimi yoktur. Birçok farklı erkeklik birçok farklı bağlamda yürürlükte olabilmektedir (Connell, 2005).

Konuşmacıların erkek olmaya dair anlam arayışları herkes için geçerli bir erkek olma tanımı arayışlarını beraberinde getirmektedir. Konuşmacıların tanımlama tartışmalarında başvurdukları açıklama ‘erkek olmak tanımlanamaz’ açıklamasıdır. Burada tanımlanamazlık hem değişkenlikten kaynaklanan tek bir tanımın yapılamaması sebebiyle hem de erkek olmaya dair tek bir tanım yapmanın farklı özne pozisyonlarına bir takım yaptırımları da beraberinde getireceğinden, konumlarında esneklik kazanmak amacıyla tanımlamayı reddetmeyi de kapsamaktadır.

Eleştirel söylem analizi çalışmalarında görüşmelerden elde edilen veri yalnızca katılımcıya ait olarak kabul edilmez. Ortaya çıkan veri görüşmeci ile katılımcılar arasındaki etkileşimde ortaya çıkan olarak kabul edilir. Bu nedenle analize görüşmecinin görüşmelere kattıkları da dahil edilir. Bu durum bizi refleksivite kavramına götürür. Refleksivite sosyal inşacı araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Refleksivite başlığı altında araştırmacı ile araştırılanın geleneksel psikolojide eşitsiz bir şekilde kurulan konumları tersyüz edilir ve araştırma çerçevesinde araştırmacı ile araştırılanın konumları eşitlenir, biri diğerinden üstün olarak kabul edilmez (Burr, 2012). Bu durum analize de yansıtılır ve araştırmacının hem görüşmeler sırasında hem de araştırma düzenini oluştururken yapıp ettiklerinin incelenmesinin analizin bir parçası olmasını zorunlu kılar. Burr’un (2012) araştırmacının konumu konusunda vurguladığı başka bir nokta da sosyal inşacı yaklaşımda araştırmacının tarafsız, nesnel olmadığının kabul edilmesi konusudur. Katılımcı ve görüşmecinin ortak yapımı olan araştırmanın sonuçlarına salt katılımcılara atfetmek mümkün değildir. “Olgular, gerçekler kendi başlarına tarafsız değildir. Her zaman birinin sorusunun ürünüdür ve sorular her zaman, her ne kadar gizil de olsalar dünya hakkındaki varsayımlardan çıkar ” (Burr, 2012: 152). Refleksivite ve araştırmacının konumuna dair yukarıda sözünü ettiklerim araştırmanın

tümü için geçerli olsa da bu durumu bu çalışmada en net şekliyle ‘erkek olmak tanımlanamaz’ repertuarında görebiliriz.

Alıntı 41 (10. görüşme)

1.G: evet şimdi başladık erkek olmak nası bi şey

2.B: böyle direk böyle başlıyo (G güler) valla heralde erkek olmanın nası bi şey olduğunu ben kendim de erkek olduğum için

3.G: hı hı

4.B: yağni en azından iş iş nası diyim yağni bi kategori olarak bize işte erkek deniyo erkek olduğum için benim heralde erkek olmanın nası bi şey olduğunu anlatabilmem bayağ zor olabilir şey gibi işte

Alıntı 42 (11. görüşme)

589.G: soru acayip de nası sorucağımı bilemedim eşcinsel bi erkek olarak mı tanımlıyosun kendini eşcinsel olarak mı erkek olarak mı

590.C: iş bi şey olarak tanımlama ihtiyacı bu aralar pek duymuyorum

591.G: hım soru evet tanımlamak bi yanlış bi şey orda ama

592.C: hıh çünkü hani özellikle kuir teoriler yağni

593.G: hı hı

594.C: araştırmalar falan işte kafamda gezinen bin tağne şeyden sonra

595.G: hı hı

596.C: açıkçası hani çok net iş

597.G: hı hı

Alıntı 43 (14. görüşme)

1.G: evet kayıt başladı tezin konusundan bahsettim erkek olmak nası bi şey bunu konuşcaz ilk soru biraz genel ama öyle konuyu açsın diye onunla başlıyorum erkek olmak nası bi şey

2.H: valla çok özel bi şey değil sonuçta erkek olmak erkek çok tanımlayabileceğim bi şey değil

3.G: hı hı yağni hani iş gündelik hayatında senin ben erkeğim ya da erkek olmakdan dolayı bu böyle oluyo dediğin şeyler var mı

4.H: yani normalde yok yağni özel olarak erkek olma yağ erkek olduğumu gösterecek özel şey bil bilemiyorum yağni

Yukarıdaki üç alıntıda da katılımcılara ‘erkek olmak nasıl bir şey’ sorusunu sordum ve katılımcılar da buna karşılık olarak ‘erkek olmak tanımlanamaz’ repertuarını inşa ettiler. Sorunun soruluş biçimine baktığımda sorunun gizil bir biçimde de tanım beklentisi

içerdiğini ve bu gizil içeriğin katılımcılar üzerinde baskı oluşturan bir unsura dönüştüğünü söyleyebilirim.

Erkek olmaya dair ortak bir tanım, açıklama ya da tarif yapılamasa da toplumsal yaşam söz konusu olduğunda hem erkeklerin toplumdan hem de toplumun erkeklerden bir takım beklentileri söz konusu olmaktadır. Açıklayıcı repertuarlardan ikincisi ‘toplumdaki erkek’ repertuarıdır. Bu repertuarda erkekleri toplumdaki konumlarını anlamlandırmak için başvurdukları açıklamalar yer almaktadır. Toplumdaki erkek repertuarı görüşmelerin iş, aile gibi toplumsal yaşamın tartışıldığı kısımlarında ortaya çıkmakta; katılımcılar öteki üzerinden konum olarak ötekiyi ayrıntılı bir şekilde tarif etmekte ve çoğu zaman kendi gündelik yaşamlarından hikayelere başvurumaktadırlar.

Erkeklerin erkek olmakla birlikte gündelik yaşama gömük olarak açıkladıkları bir diğer durum çalışıyor olmaktır. Toplumdaki erkek repertuarında erkek olmak çoğunlukla iş yaşamı zemininde tartışılmaktadır. İş yaşamında hem erkekler hem de toplum belirli meslekler için erkek olanı tercih etmektedir. Kılınç (2009) da psikolojide zeka testlerinden elde edilen zeka göstergelerinde cinsiyetler arasındaki farkla ilişkili olarak açıklanan meslek seçimindeki cinsiyetler arası farklılaşmanın dikkatli bir şekilde yorumlanması konusunda uyarıda bulunmaktadır.

Bunu yanı sıra katılımcılar genel iş ortamı tariflerinde de iş yaşamının gereklerinin erkekler için daha uygun olduğu açıklanarak; bu açıklamanın kaynağı olarak da iş yaşamında erkekler arasında yürürlükte olan erkek erkeğe rahatlıkla küfür edebilme, şiddet uygulayabilme pratikleri gösterilmektedir. Hala iş yaşamında sayıca az olan kadınların iş dünyasının bir parçası olarak tanımlanmadıklarını, bunun sebepleri olarak da kadınların anne, eş kimliklerinin ağır bastığını söyleyebilirim (bkz. Elçi, 2010). Bunların yanı sıra iş yerlerinde eşitlik söylemi ile kadın istihdamının artması gündelik yaşamda toplumda tam anlamıyla kabul görmeyen çalışan kadın kimliği ile evdeki kadın söylemini tam olarak birleştirememekte, ortaya çıkan çatışma durumu da erkekler için iş yerinde çatışma ortamını ortadan kaldırması sebebiyle erkek olanın tercih edilmesi yönünde bir kararı beraberinde getirmektedir.

Erkekler toplumsal düzende iş yaşamının tercih edilen özneleri olsalar da toplumsal düzen içerisinde çalışmanın dışında toplumun da erkeklerden bir takım beklentileri olmaktadır. Evlenmek, askere gitmek, iyi bir kariyer yapmak, çocuk sahibi olmak ve bunları toplumun onlardan beklediği zamanlarda yapmak erkekler için birer baskı unsuruna dönüşmektedir. Erkekler bu unsurları reddetmeseler de kendi yaşamları üzerine yaptıkları kurguları uygulayamamak bu unsurların baskı olarak işaretlenmelerine yol açmaktadır.

Açıklayıcı repertuarlardan üçüncüsü ‘erkek olmak rahat’ repertuarıdır. Özellikle aile ilişkileri içerisinde baskı gören erkekler kamusal alanlar söz konusu olduğunda hem zamansal düzenleme çerçevesinde hem de bedenlerini kullanmaları doğrultusunda kadınlarla kıyaslama yaparak ‘rahat erkek’ repertuarını inşa etmektedirler. ‘Rahat erkek’ repertuarı kamusal alanda istenilen saatte bulabilme özgürlüğüne, yerleşim yerlerindeki erkeklik performanlarının farklılaşmasına izin veren kültürel özelliklerin rahatlığına, erkek erkeğe elde edilen rahatlığa dair açıklamaları kapsamaktadır. Bu repertuar ‘erkek olmak/olan tercih edilir’ repertuarını desteklemektedir. Erkek erkeğe elde edilen rahatlık, erkek erkeğe çalışmanın tercih edilmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Erkeklerin rahatlık yönündeki açıklamaları kadın-erkek ikilemi üzerinden karşılaştırmalar yaparak yürütülmektedir. Rahatlık repertuarının en önemli unsurlarından bir tanesi kadının olmadığı ortamlarda bulunmaktır. Bu reperturda kadınlar birer baskı unsuru olarak işaretlenmektedirler. Baskı unsuru olan kadınlar anne, eş, sevgili gibi gündelik yaşamın içerisindeki yakın çevrede bulunan kadınlardır.

‘Toplumdaki erkek’ repertuarının baskı gören özne pozisyonundaki erkekler ile ‘erkek olmak rahat’ repertuarının özne pozisyonları birbirleri ile çatışan pozisyonlardır. Selek (2009: s. 121), toplumdaki çatışan özne pozisyonlarını şu şekilde yorumlamaktadır:

“Toplumsal iktidar ilişkileri, analitik olarak farklı da olsalar, birbirini besler, eklemlenir, iç içe geçer, kıvrılıp dönüşür, başka yerlere taşınıp yaygınlaşır. Birey, bu eklemlenmiş bağ arasında şekillenir, hem ezen hem de ezilen konumlarda kendisini var eder.”

Selek (2009)'in bu yorumundan yola çıkarak hem toplumdaki erkek hem de 'erkek olmak rahat' repertuarındaki açıklamaların birbirleriyle çelişerek birbirlerini besleyen açıklamalar olduklarını söyleyebiliriz. Erkeklerin toplumda baskı gören özneler olarak var olmalarının da, rahat erkek özneler olarak var olmalarının da kaynağı erkeklerdir.

Açıklayıcı repertuarlardan sonuncusu 'erkek olmak öğrenilir' repertuarıdır. Burada erkek olmanın öğrenildiği kaynaklar olarak baba, anne ve çoklu etmenler işaretlenmektedir. Erkek olmak üzerine anlamlandırmalarda aile önemli bir kaynaktır. Aile içinde babadan öğrenilen erkek olmak, babanın model alınması yoluyla gerçekleştirilirken; anneden öğrenilen erkek olmak, annenin yönlendirmesi ile gerçekleştirilmektedir. Öğrenme ailenin dışında da hem olumlu hem de olumsuz şekilde devam etmektedir.

Erkekler erkek olmaya dair anlam inşalarını kadın-erkek ikilemini esas alarak kadına göre konum olarak gerçekleştirmektedirler. Kadının konumu değiştikçe erkeğin konumu da değişmektedir. Toplumda olduğu gibi kadın-erkek ikilemini konuşmak eşitlik ve eşitsizliği konuşmayı da gerektirmektedir. İdeolojik ikilemler kadın-erkek arasındaki iş bölümüne dair açıklamalar sırasında ortaya çıkmaktadır. Açıklamalar arasındaki çelişkiyi ortaya çıkaran ise eşitli söylemin erkekler tarafından kabul edilmesine karşın gerek iş yaşamının koşullarının gerekse de erkeklerin ve kadınların gündelik yaşamdaki pratiklerinin eşitliğe izin vermediği yönündeki açıklamalardır. Edley (2001)'in "Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions" adlı çalışmasında da benzer bir ikilem söz konusudur. Connell (1998) cinsiyete dayalı işbölümü konusundaki eşitsizlikler konusunda biyolojinin ve pratiğin rolünü vurgulamaktadır. Connell (1998)'in bu ikilemin çözümüne yönelik önerileri erkeklerin kesin bir şekilde kadınlarla özdeşleştirilen gebelik, doğum ve bebek bakımıyla ilişkili ev işlerinin çoğunu üstlenmeleri ve içinde yaşadığımız kültüre kök salmış olan cinsiyetin yazgı olduğu görüşünün reddedilmesi yönündedir.

Bu çalışmada hedeflenen erkeklerin toplumda iddia edildiği şekliyle iktidar konumlarının varlığını ispatlamak ya da erkeklerin de en az kadınlar kadar baskı gördüğünü veya reddetmek değildir. Erkeklerin erkek olmaya dair kimi sıkıntılar yaşadıkları, baskı gördükleri ve kadına kıyasla toplumda daha rahat konumlar alabildikleri bu çalışmada ortaya çıkan repertuarlardan bazılarıdır. Erkek olmaya dair katılımcıların içinden konuştukları farklı söylemlerle bu argümanlar inşa edilmiştir.

Bu çalışma erkek olmanın erkekler için ne demek olduğunu, toplumda var olan söylemler içinden nasıl konuşulduğunu ve erkek olmaya dair ortak anlam inşasını ortaya koymuştur. Erkek olmaya dair anlamın öteki olanı (kadın ve katılımcıların kendilerinden farklı olan erkek konumları) işaretleyerek konuştukları görülmüştür. Bu durum bir ben ve öteki ayrımı yapmaktan ziyade erkek olmayı açıklayabilecek zemin bulma çabası olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmanın yalnızca Eskişehir’de gerçekleştirilmiş olması; her erkek, erkek ve erkek olmayı bu şekilde, bu argümanlarla konuşur dememizi güçleştirecektir. Aynı zamanda araştırmanın sosyal inşacı teorik arkaplanı da böyle bir iddianın geçersizliğini desteklemektedir. Bu araştırmanın sonuçlarını, etkileşimin gerçekleştiği zamanda ve mekanda ortaya çıkan gerçeklikler olarak değerlendirmemiz gerekir.

Bu çalışma literatürde yeni yeni yer almaya başlayan erkek çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın alanda çalışma yapmayı düşünen araştırmacılar için teşvik edici ve ufuk açıcı olması beklenebilir. Daha sonraki araştırmalar için erkek olmaya dair bu çalışmada ortaya çıkan erkekler için kadının konumunun, iş ve aile hayatında işbölümünün hangi konuları kapsadığının araştırılması ve bu konuların derinlemesine incelemesinin yapılması önerilebilir. Aynı zamanda Türkiye’de yeni yeni oluşmaya başlayan erkek olmaya yönelik inisiyatif ve oluşumlara dair ayrıntılı bir araştırmanın yapılması da erkek çalışmaları alanı için oldukça faydalı olacaktır. Bu çalışmalar Türkiye’de erkek olmanın erkekler için anlamını daha ayrıntılı bir şekilde anlamamıza,

Türkiye'deki erkek hareketlerinin gidişatını anlamamıza ve erkek olmaya dair farklı bakış açıları edinmemize yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- ARKONAÇ, S. A.: 2008
Psikolojide İnsan Modelleri ve Yerel İnsan Modelimiz, İstanbul, Nobel yayın dağıtım ltd.sti.
- ATAY, T.: 2004
“Erkeklik En Çok Erkeği Ezer”, Toplum ve Bilim, no:101, Güz 2004,s. 11-30
- BURR, V.:2012
Sosyal İnşacılık (çev. Sibel A. Arkonaç), Ankara, Nobel Yayın Dağıtım
- BILLIG,M., CONDOR,S., EDWARDS,D., GANE,M., MIDDLETON,D., RADLEY,A.R.: 1988
Ideological Thinking in Every Day Thinking, Sage, London
- CHERRY, F.: 2012
“Sosyal Psikoloji ve Toplumsal Değişim”, Eleştirel Psikoloji, Ayrıntı yayınları, İstanbul
- CONNELL, R. W.: 1998
Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- CONNELL, R. W.: 2005
“Globalization, Imperialism, and Masculinities”, Handbook of Studies on Men & Masculinities, editörler Michael Kimmel, Jeff Hearn ve R.W. Connell, Thousand Oaks: Sage.
- DIJK, T. V.: 2001
“Critical Discourse Analysis” The Handbook of Discourse Analysis (Ed. D. Shiffrin, D. Tannen and E. Hamilton), Massachusetts, Blackwell Press, s.352-372.
- EDLEY, N.: 2001
“Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions”, Discourse as Data: A Guide for Analysis (Ed. M. Wetherell, S. Taylor and S.

- J. Yates), London, Sage, s.189-229.
- EDWARDS,D.:2007 Discourse and Cognition, London, Sage Pub
- ELÇİ, E.: 2010 Kadın Olmanın Anlamının Kadınların Söylemindeki İnşası ve Bu İnşayı Yaparken Kullanılan Dilsel Kaynaklar, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ERKILIÇ, H.: 2011 “Türk Sinemasında Hegemonik Erkek(lik): Kahramandan Anti-Kahramana Erkeklik Temsil(ler)i”, Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil (Ed. İ. Erdoğan), Kalkedon Yayınları, İstanbul
- FAIRCLOUGH, N.: 2001 “Discourse of New Labour: Critical Discourse Analysis”, Discourse as Data: A Guide for Analysis (Ed. M. Wetherell, S. Taylor and S. J. Yates), London, Sage, s.229-267.
- HARRÉ, R.: 1998 Singular Self, London, Sage
- KILINÇ,B.: 2009 “Aklın Cinsiyeti Var mı?”, Cinsiyetli Olmak-Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar (Ed. Z. DİREK), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul
- KUŞ, E.:2007 “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”,Türk Psikoloji Yazıları, 10(20),19-41
- MUTLUER, N.: 2008 Cinsiyet Halleri, Varlık Yayınları, İstanbul
- PARKER,I.: 2004 “Söylemsel Pratik: Radikal Sosyal İnşacı Araştırmanın Kabulünde Kültür ve

- POTTER, J.: 2004 Bağlam,
Doğunun ve Batının Yerelliği (Ed. S. Arkonaç), İstanbul, ALFA basım yayın ltd. Şti, s.35-65.
“Söylemsel Psikoloji ve Söylem Analizi”,
Doğunun ve Batının Yerelliği (Ed. S. Arkonaç), İstanbul, ALFA basım yayın ltd. Şti, s.65-93.
- POTTER J., WETHERELL, M.: 1995 “Discourse Analysis”, Rethinking Methods in Psychology, (Ed. J. Smith, R. Haré, L. Van Langenhove), London, Sage
- SANCAR,S.: 2009 Erkeklik: İmkansız İktidar-Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, Metis Yayıncılık Ltd., İstanbul
- SARUP,M.: 2004 Post-yapısalcılık ve Postmodernizm, Bilim ve Sanat Yayıncılık, İstanbul
- SHOTTER,J.: 2004 “Sosyal İnşacılığın Ötesinde: Kartezyen Özne ve Faili Yeniden Düşünmek ve Yeniden Cisimleştirmek”, Doğunun ve Batının Yerelliği (Ed. S. Arkonaç), İstanbul, ALFA basım yayın ltd. Şti, s.161-203.
- TAYLOR, S.: 2001 “Debates in Discourse Research” Discourse as Data: A Guide for Analysis (Ed. M. Wetherell, S. Taylor and S. J. Yates), London: Sage, s.5-49.
- TÜRKMEN,B.: 2009 “Toplumsal Proje ve Kadınlık Deneyimi: İslamcı Kadın Tarafından Yeniden Tanımlanan Mahrem”, Cinsiyetli Olmak-Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar (Ed. Z. DİREK), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.,İstanbul,s.130
- WİLLİG,C.: 2008 Introducing Qualitative Research In Psychology” Open University Press:

London